

naše planine

11-12

1981

naše planine

le nostre montagne

nos montagnes

our mountains

unsere berge

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

Glavni i odgovorni urednik revije: prof. dr Željko Poljak
41000 Zagreb, Cesarčeva 5

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja preplata 300 dinara (za inozemstvo 20 USA dolara). Cijena pojedinog broja 50 dinara (za inozemstvo 5 USA dolara). Uplate čekom na tekući račun Planinarskog saveza Hrvatske (br. 30102-678-5535). Na poleđini čeka treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Preplate iz SR BiH šalju se na tekući račun Planinarskog saveza BiH 10102-678-710. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22 i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, 71000 Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774, radno vrijeme 8—14 sati. Tisak »Vjesnik« Zagreb. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu kulturu i fizičku kulturu (br. 5449 od 26. XII 1972).

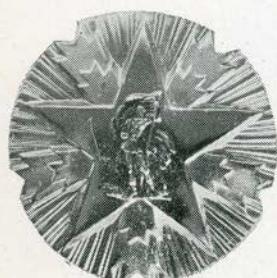
Godište 73 (33) Studeni-Prosinac 1981 Broj 11-12

Volumen 73 (33) Novembar-Decembar 1981 No 11-12

Od 1898. godine »Hrvatski planinar«, od 1949. »Naše planine«

S A D R Č A J

Darko Berljak: Hrvatski alpinistički pohod	240
»Kavkaz '81«	247
Duro Sekelj: Uspon na Pik Kavkaz	248
Ana Mažar: Nakra Tau	249
Drago Tropčić: Uspon na Slobodnu Španjolsku	252
Miroslav Pera: Taj naš Mosor	252
Karmelo Lovrić: 50 godina doma na Mosoru	255
Dunja Božić: Ivanina Kitež planina ili »na planini prijetnih presenečenj«	255
Slavko Tomerlin: Kako je podignuto sklonište na Stapu	256
Josip Moser: Kako je Petrarca »otkrio« planinarenje	259
Uzeir Beširović: S Lovćena	261
Sakib Kliko: Preko Janjske visoravni na Kupres	263
Drago Šefer: Sjećanja na početke alpinizma u BiH	265
Željko Hlebec: Marginalije o najdražim uspomenama	267
Prije stotinu godina	270
Valent Hofer: Izlet u prošlost	271
Dr Ivica Ružička: Naturizam i planinarstvo	273
Šime Balen: Obnova stare HPD-ove markacije na Velebitu	275
Borislav Starčević: Gore-tex, ostvareni san planinarstva	276
Ing. Mladen Garašić: Ponor Crnog vrela na Velebitu	277
Žarko Supičić: Speleološki objekti okoline Malovana i Vučipolja	279
Speleologija	280
Prvenstveni usponi	281
Publicistika	282
Vezni putevi i transverzale	282
Orijentacijski sport	283
Vijesti	284
Sadržaj 73. godišta	287

Planinarski savez Hrvatske
odlikovan je 1974. godine
Ordenom zasluga za narod
sa zlatnom zvijezdom

Na naslovnoj stranici
U Jopićevoj spilji na Kordunu Foto: Ing. Mladen Garašić

Zastavica PSH na vrhu Elbrusa (5642 m)

Foto: D. Berljak

Hrvatski alpinistički pohod »Kavkaz '81«

DARKO BERLJAK

ZAGREB

Planinski masiv Kavkaz smješten je između Crnog mora i Kaspijskog jezera. Proteže se u smjeru sjeverozapad-jugoistok u dužini od 1500 km, a širine je od 100 do 400 km u svom istočnom dijelu. Spominje se još u grčkoj mitologiji. Na njega je Zeus prikovoao Prometeja jer je ukrao vatrnu s neba i učio ljudе da se njome koriste.

Danas na tom području, gotovo dva puta većem od naše zemlje, živi oko 15 milijuna stanovnika. U tim gorskim krajevima govori se vrlo različitim jezicima, koji ne pripadaju ni indeovropskoj, ni semitskoj, ni turskotatarskoj jezičnoj porodici. Dijele se na četiri glavne skupine, a između njih se ističe gruzijski jezik svojom starinom i književnim ugledom.

Planinsku skupinu ustvari čine dva masiva i to Veliki Kavkaz s najvišim vrhom (Elbrus 5642 m) i Mali Kavkaz (Araguc 4095 m).

Jugoslavenski alpinisti posjećivali su to područje već mnogo puta. Od prvog pohoda 1963. godine do danas više je od stotinu naših alpinista penjalo u najpoznatijim stijenama

Kavkaza. Ti pohodi bili su organizirani u gotovo sva penjački zanimljiva područja i na njima je ispenjano mnogo kvalitetnih smjera, pa naši alpinisti uživaju velik ugled u Sovjetskom Savezu.

Alpinisti iz Hrvatske sudjelovali su na tim pohodima nekoliko puta. U području Bezengi penjali su 1965. godine Nedjeljko Jakić i Zlatko Smerke, a u području Elbrusa, tj. Centralnog Kavkaza, 1974. godine Velimir Barišić i Vladimir Mesarić, te Ante Bedalov, Nenad Čulić, Viktor Tabaković i Urso Vrdoljak. Posljednja četvorica tragično su poginuli u smjeru »Križ« u sjeverozapadnoj stijeni Ušbe.

Nakon te nesreće pokušao je Planinarski savez Hrvatske nekoliko puta organizirati memorijalni pohod na Kavkaz kako bi se u sklopu pohoda postavila spomen-ploča našim poginulim alpinistima. Tek 1979. godine stigao je potvrđan odgovor iz SSSR-a, ali mjesec dana prije polaska poziv je povučen. Ekipa alpinista koja se vrlo uspješno pripremila otišla je zbog toga u Keniju gdje je

ostvarila niz kvalitetnih uspona. Još iste godine stigao je novi poziv za 1980. godinu, ali je u veljači i on storniran. Ove godine je poziv uputio Vsesojuzni Sovjet DSO Profsojuzov iz Moskve i nakon nekoliko usmenih i pismenih kontakata dogovorenje je bezvalutno razmjena za desetoricu alpinista.

CILJ, IZBOR I PRIPREME

Usponi na Kavkazu mogu se smatrati kao neka međustepenica između uspona u Alpama i ekspedicija u svjetska velegorja. Dugi pristupi, brojne visoke stijene (neke i do 1500 m), komplikirani silazi, visine ponegdje veće od onih u Alpama, nedostatak planinarskih kuća i još neke okolnosti čine uspone na Kavkazu dobrom školom za razvoj alpinista koji teže za pothvatima u najvećim planinama svijeta. Sudionici brojnih pohoda na Kavkaz kasnije su postigli velike uspjehe u Himalajskim ekspedicijama pa su gotovo svi takvi pohodi bili u neku ruku i kadrovske. I ovogodišnji pohod trebao je poslužiti kako bi alpinisti iz različitih centara hrvatskog alpinizma stekli određena iskustva. Područje je bilo isto kao i 1974. godine, tj. u blizini Elbrusa.

Pohod je organiziran na principu bezvalutne razmjene, tj. deset alpinista iz Hrvatske boravilo je 21 dan u SSSR-u, a desetorica sovjetskih alpinista isto toliko dana u Jugoslaviji. Svaki savez snosio je putne troškove za svoje alpiniste do Moskve, odnosno Beograda, kao i troškove boravka gostiju.

Područje za koje smo dobili poziv je u Centralnom Kavkazu, a za boravak je predviđen alpinistički logor Šeljda. Najpoznatiji vrhovi su, uz Elbrus: Nakra, Donguz-Orun, Pik Kavkaz, Šeljda, Ušba, Pik Ščurovski, Čatin Tau, Slobodna Španjolska, Bedžuh i Džantugan. U njihovim stijenama postoje mnogi kvalitetni smjerovi, tako da s izborom nije bilo problema jer te planine uživaju višok ugled u alpinističkim krugovima.

Jedan od glavnih ciljeva bilo je postavljanje spomen-ploče poginulim alpinistima. Komisija za alpinizam Planinarskog saveza Hrvatske poslala je rapsis za izbor sudionika početkom godine. Prijavilo se 14 alpinista. Na sastanku proširene Komisije za alpinizam predloženi su slijedeći kandidati koje je prihvatio i Predsjedništvo PSH:

Edin Alikalić (AO PDS »Velebit«, Zagreb)
Branko Ognančević (AO PDS »Velebit«, Zagreb)

Dušan Buinac (AO PD »Željezničar«, Zagreb)

Dragutin Tropčić (AO PD »Dubovac«, Karlovac)

Ana Mažar (AO PD »Mosor«, Split)

Ante Bučan (AO PD »Mosor«, Split)

Eduard Retelj (AO PD »Mosor«, Split)

Nenad Pivac (AO PD »Mosor«, Split)

Gorazd Barać (AO PD »Mosor«, Split)

Darko Berljak (AO PDS »Velebit«, Zagreb, ujedno vođa pohoda i predstavnik Predsjedništva PSH).

Zbog odlaska u JNA Eduarda Retelja zamijenio je Đuro Sekelj iz AO PDS »Velebit«,

Zagreb. Pripreme sudionika odvijale su se individualno i po dogovorenim navezima, a zajedničke u Velikoj Paklenici, na Wiesbachhornu u Austriji i u Julijskim Alpama. Izradu spomen-ploče organizirao je alpinistički odsjek PD »Mosor« iz Splita.

DNEVNIK POHODA

12. srpnja 1981. Polazak avionom iz Beograda u Moskvu. Na aerodromu u Surčinu okupila se kompletan ekipa jer su ovamo doputovale odvojeno skupine iz Splita i Zagreba. Prijе ulaska u avion bilo je potreško na carinu oko iznošenja spomen-ploče, ali sve se svršilo u najboljem redu, a tako i let do moskovskog aerodroma Šeremetjevo. Dočekao nas je predstavnik DSO Profsojuza i dvije djevojke koje su putovale s nama na Kavkaz, Ljuba Ivanovna i Nataša Viktorovna. Nataša je bila naš pratilac za vrijeme boravka u SSSR-u, a član je alpinističke sekcije u Celjabinsku odakle su alpinisti koje je ugoštio naš Savez.

13. srpnja. Rano ujutro otputovali smo s aerodroma Vnukovo do Mineralnih voda gdje nas je čekao autobus i nakon četiri sata vožnje stigli smo u alpinistički logor Šeljdu.

14. srpnja. Nakon doručka obišli smo dolinu rijeke Baksan da upoznamo, koliko je moguće, njezino područje. S gornje stanice žičare na Elbrus bio je divan vidik na cijeli centralni masiv od Nakve pa sve do Bezengija. Popodne smo ispunili maršrutnu listu, podigli hranu, radio-stanicu i obavili liječnički pregled.

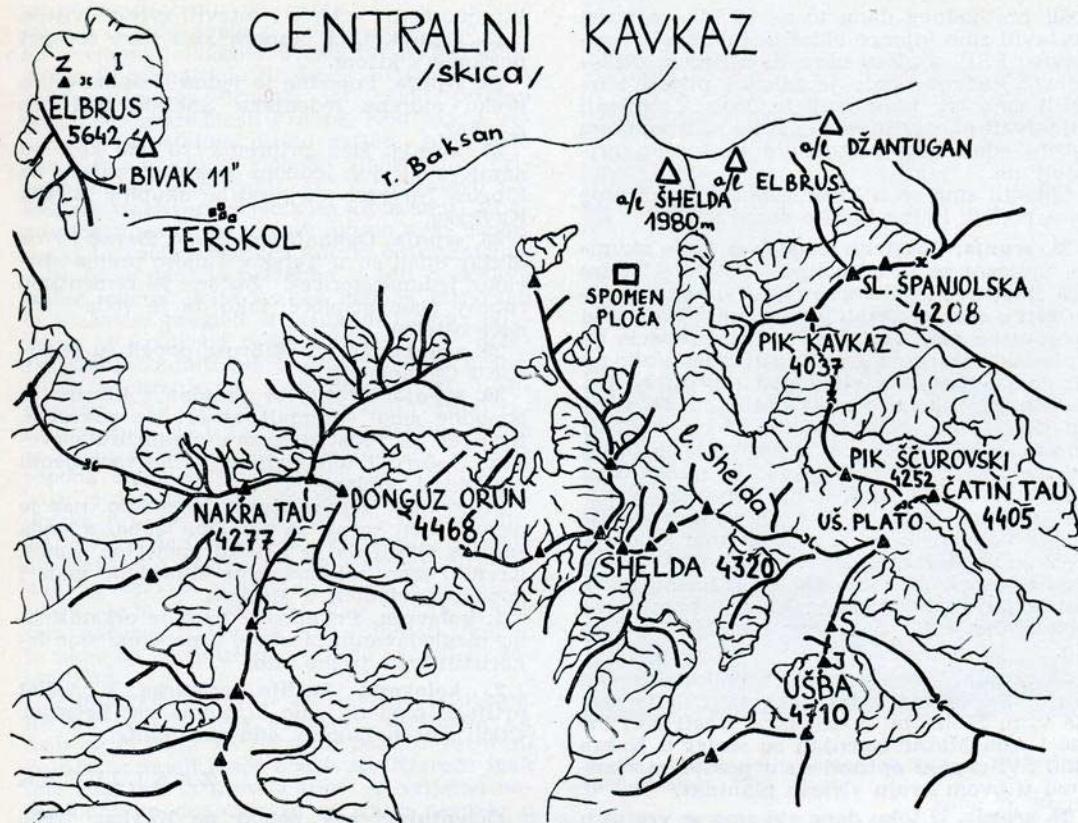
15. srpnja. Preko Chegeta i Terskola otišli smo do sistema žičara kojim smo se podigli 3500 m. Do »Bivaka jedanaestorice« stigli smo za nešto više od sata. Tropčić i Ognančević otišli su do Skale Pastuhove na visinu od 4500 m i vratili se na bivak koji je bio na 4200 m.

16. srpnja. Običaj je da se prvi dan ne krene na vrh, već da se napravi aklimatizaciona tura do Skale Pastuhove ili do sedla između Zapadnog i Ističnog Elbrusa (oko 5300 m), a tek slijedeći dan da se krene na sam vrh (5642 m). S tom namjerom krenuli smo oko 7 sati ujutro s bivaka, a nije bilo isključeno da nastavimo i do vrha, ako to dopuste vrijeme i kondicija.

Oko 9 sati stigli smo do prvih kamenih gromada, a onda nastavili po prilično položenom i dosadnom terenu do sedla između dva Elbrusa. Uspon je vrlo lagan, ali mnogi alpinisti odustaju na tom dijelu puta. Razlozi su nedovoljna aklimatizacija ili vrlo loš zrak, jer je Elbrus bivši vulkan pa i danas iz nekih pukotina na istočnoj strani izlaze sumporne pare, tako da njihovo strujanje prema vrhu zna prilično otežati uspon. Hodali smo kako je tko mogao i znao, jer je uspon takav da je navezivanje bespotrebno. Zažalili smo što nismo ponijeli skije jer je teren idealan za skijanje, a Elbrus sigurno najlakši petisućnjak s kojeg se može skijati. Međutim, naglo penjanje bez aklimatizacije prorijedilo je našu grupu. Na visini od 4800—5400 m odustala su šestorica i vratili se u bivak s namjerom da opet pokušaju sutradan.

CENTRALNI KAVKAZ

(skica)

Na visini od 5300 m, na sedlu, svojevremeno je izgrađen bivak, no on je ubrzo oštećen od oštih klimatskih uvjeta koji vladaju na toj visini pa je danas samo ruševina u koju se čak nije moguće ni skloniti. Od sedla do ruba je potrebno malo više od jednog sata. U ranim popodnevnim satima na vrh su stigli Bučan i Alikafić, a malo poslije Berljak i Tropić. Požurili smo s vrha jer je bio jak vjetar, a prijetilo je da oblaci potpuno one-moguće vidljivost. Ispod vršnog grebena bili su puno bolji uvjeti i tu je jedino mjesto gdje je zbog veće strmine potreban oprez. No, taj dio je kratak, pa čak ni pad ne bi imao veće posljedice jer se strmina završava velikim zaravankom. Do »Bivaka jedanaestorice« stigne se za manje od dva sata.

17. srpnja. Rano ujutro prema vrhu su otišli Ognančević, Barać i Buinac, ali na vrh je stigao samo Buinac jer je bio u izvrsnoj kondiciji. Uspio je stići na vrh prije pogoršanja vremena koje je onemogućilo ostale. Radio-stanicom smo obavijestili logor da se vraćamo i na donjoj stanici žičare dočekao nas je autobus. Vratili smo se u logor, gdje su nam u čast oslovenog vrha ispekli tortu.

18. srpnja. Još u povratku s Elbrusa počeo je jak pljusak i cijeli dan je padala kiša, tako da smo se većinom odmarali.

19. srpnja. Otišli smo u Cheget na sajam, a kasnije na jedan izvor mineralne vode, ka-

kvih je mnogo u tom području. Popodne smo se razgibavali na kamenim gromadama u okolini logora na kojima ima zanimljivih detalja za vježbu, a prilično su teški.

20. srpnja. Krenuli smo preko morene ledenjaka Šeljde do bivaka Aristov s namjerom da postavimo spomen-ploču. S nama je krenuo i zasluzni trener SSSR-a, majstor sporta Nikolajević Pučkov, koji nam je bio cijelo vrijeme na usluzi ako nešto zatrebam. S bivaka Aristov je divan vidik na Pik Ščurovski, Ušbinski plato, na vrhove Južne i Sjeverne Ušbe, a točno ispod je grandiozna stijena Šeljde s velikim ledenjakom ispod bivaka. Počeli smo bušiti rupe za postavljanje ploče, ali je na nesreću pukla bušilica. Vratili smo se u logor i pri povratku pronašli još ljeđi kamen te se odlučili da tu postavimo ploču.

21. srpnja. Ujutro smo s nekoliko rezervnih bušilica krenuli do kamena i zajedničkim radom ubrzo izbušili potrebne rupe za ploču. Ta kamena gromada visoka je oko pet metara i ističe se nadaleko. Okružena je strmim livadama punim cvijeća. S jedne strane ruši se prema lijepom gorskom potoku, a s druge je raskrije putova za Ušbu i za ledenjak Šeljdu. Okružuju je četiritisućnjaci Šeljda i Pik Kavkaz sa svojim velikim stijenama. Za tu lokaciju odlučili smo se jer je dostupna i za nealpiniste. Na mjestu do kojeg smo

došli prethodnog dana to ne bi bilo moguće. Postavili smo vijence obitelji Tabaković i za-stavicu PSH, a ploču ukrasili cvijećem. Nikolajević Pućkov ponio je raketni pištolj i ispalili smo tri plave raketne. Dok su pucnji odjekivali oko vrhunaca Kavkaza, trenutkom šutnje odali smo poštovanje poginulim pri-jateljima.

Sputili smo se u logor, ispunili maršrutne liste, podigli hranu i radio-stanice.

22. srpnja. Podijelili smo se u dvije skupine. Splićani su se odlučili za Nakru (4277 m) i za smjerove A. Zamore (4b) i sjeverozapadno rebro (4a), a ostali za prečenje Slobodne Španjolske (4b). Autobus nas je prebacio do alpinističkog logora Džantugan, a Splićane do Chegeta, odakle su otišli pod stijenu Nakre. Poslije nekoliko sati hoda došli smo do »Rji-žih skal« gdje smo postavili šatore. Navečer smo doživjeli neugodno iznenadenje, jer su s obližnjih stijena divokoze rušile kamenje na šatore. Ruski alpinisti, koji su tu bili već nekoliko dana, rekli su nam da se to ponavlja svaku večer, jer se divokoze boje prići do obližnje vode. Istu večer Bućana i Baraća, koji su ispenjali nekoliko dužina u Nakri, također je potjeralo kamenje koje je neprestano padalo, jer je tih dana bilo neuobičajeno toplo.

23. srpnja. Dva sata poslije ponoći krenula je skupina prema sedlu Kaškataš i dalje prema vrhu Slobodne Španjolske, a isti dan Pivac i Ana Mažar ispenjali su smjer u Nakra Tau. Svi usponi opisani su u posebnim član-cima u ovom broju »Naših planina«.

24. srpnja. U toku dana svi smo se vratili u logor. Popodne sam s Natašom Viktorovnom otišao do spomen-ploče jer je na taj dan bilo točno sedam godina od nesreće u Ušbi. Zapa-

lili smo četiri svijeće i ostavili svježe cvijeće.

25. srpnja. Dan odmora koji nam se opet poklopio s kišom.

26. srpnja. Popodne je jedna skupina otišla preko morene ledenjaka Šheljde pod Pik Kavkaz.

27. srpnja. Dan priprema za one koji su namjeravali još jednom pokušati uspon na Elbrus. Navečer se vratila skupina s Pik Kavkaza.

28. srpnja. Ognančević, Pivac, Barać i Ana Mažar otišli su u Terskol i dalje prema »Bi-vaku jedanaestorice«. Bućan je cementirao rubove spomen-ploče, tako da je voda i led neće oštetiti.

29. srpnja. Na vrh Elbrusa popeli su se Pi-vac i Ognančević.

30. srpnja. Vratila se skupina s Elbrusa, a popodne smo spremali stvari za povratak. Navečer je vodstvo logora organiziralo sve-čanu večeru i tom prilikom smo razmijenili zdravice i poklone.

31. srpnja. Rano ujutro iznenadio nas je neuobičajen mrak za to doba dana, a onda smo se sjetili da je u toku pomrčina Sunca. Krenuli smo autobusom u Mineralne vode i popodne avionom u Moskvu.

1. kolovoza. Prije podne nam je organizirano razgledavanje Moskve, a popodne smo iskoristili kako je tko htio.

2. kolovoza. Poslije prepirke o težini prtljage pušteni smo u avion za Beograd. Otišli smo u Zagreb, odnosno Split.

ZAKLJUČAK

Ocenjujući naš pohod na Kavkaz treba spomenuti da u SSSR-u ima mnogo toga specifičnog i možda čudnog za naše alpinističke pojmove. Alpinizam u SSSR-u razlikuje

Spomen-ploča PSH palim alpinistima u Kavkazu

Foto: D. Berljak

se po mnogočemu od našeg. Dajući ocjene imamo u vidu samo područje gdje smo bili, ali većinom je tako i u ostalim područjima. Teško je ocijeniti je li njihov sistem bolji ili lošiji od nekog drugog, jer svaki pristup sadrži svoje prednosti i mane. Kod nas, a većinom i u ostalom dijelu svijeta, alpinizam karakterizira velika sloboda djelovanja i pričinilo mnogo individualnosti. To je gotovo nemoguće tražiti u sovjetskom alpinizmu. Mnogo procedura da bi se krenulo na neki uspon, u nas bi većinu penjača odbilo od alpinizma.

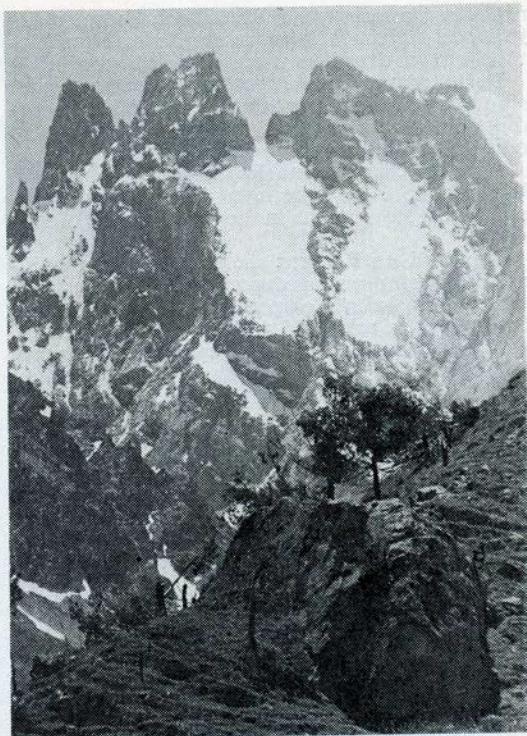
Da bi se penjalo potrebno je biti u sastavu nekog logora. Prije svakog uspona obavezan je liječnički pregled, a prilikom uspona obavezna je upotreba radio-stanice. Prije polaska treba ispuniti maršrutni list, listu hrane, dobiti odobrenje po maršrutnom listu i sigurnost KSP (Gorska služba spasavanja) radi sigurnosti da u taj smjer ne planira uspon ni jedan navez iz ostalih logora. Za vrijeme uspona treba se tri puta na dan javljati u bazu, a još dva puta po potrebi. Nakon povratka piše se izvještaj sa skicom kretanja. Na kraju cijeli se uspon verificira i upisuje alpinistu ako donese s vrha pismenu bilješku koju je ostavila prethodna grupa, a on ostavi svoju, koja će poslužiti kao dokaz budućem navezu. Navez od dva alpinista moguć je samo za lakše uspone, a solo usponi su zabranjeni.

U biti većina od tih zahtjeva je pozitivna, jer im je cilj veća sigurnost alpinista, ali nam se čini da se tako ne postižu rezultati koji bi se mogli inače očekivati. Nesreća ipak ima i uz sva ta pravila (npr. za vrijeme našeg boravka dogodile su se dvije nesreće u blizini našeg logora).

Osim administrativnih mjera oko raznih dozvola i zabrana, izvještaja, ostavljanja dokaza na vrhu i slično, što je nama strano i što bi većinu nas stavilo u dilemu valja li se baviti takvim alpinizmom, postoje mjere isključivo zbog veće sigurnosti, ali koje ne bi bile primjenjive u nas zbog našeg shvaćanja i naše organizacije alpinizma.

Najviše nas je začudilo inzistiranje na sigurnosti s jedne strane, a njeno zapostavljanje u još većoj mjeri s druge strane. Alpinistička oprema veoma je važan faktor sigurnosti, a taj dojam nismo dobili na Kavkazu. Možda nismo imali kontakata s vrhunskim alpinistima, jer oni idu većinom u Pamir i Tienšan, ali vidjeli smo opremu kojom su penjali uspone 5b i 6. stupnja, a oni zbog svoje dužine, visine i penjačke tehnike nisu nimalo bezazleni. Cipele, naprtnjače, cepini, kladiva i dereze loše su kvalitete i većinom osobne izrade, a isto tako i vestoni, vreće i sl. Sve je to teško i neprikladno. Užeta su poseban problem jer se penje sa statičkim užetima (najčešće za čamce i brodove), pa nismo sebi smjeli ni zamisliti najmanji pad na takvom užetu. Međutim, sovjetski alpinisti mnogo toga nadoknađuju izvrsnim pripremama, dobro kondicijom i velikom brzinom.

Također smo bili iznenadeni rezultatima liječničkog pregleda, koji je na prvi pogled pričinio ograničen, ali daje dobre podatke o trenutnoj kondiciji. Naime, prije uspona na Elbrus svi smo pregledani. Liječnik nam je

Sheljda: desno dolje kamen na koji je pričvršćena spomen-ploča PSH

Foto: D. Berljak

rekao kakvo je zdravstveno stanje svakog pojedinačno i bili smo pomalo začuđeni ne baš najboljim nalazima (glavni je razlog bio umor od dugog puta), ali je njegova ocjena za svakog pojedinca bila točna. Pojedinci koje je lošije ocijenio, nisu se odmah drugi dan popeli na Elbrus.

Za uspone na Kavkaz podiže se hrana u skladištu logora. Izabrali smo većinom artikle kojima se, bar po imenu, i inače koristimo na usponima. Neugodno smo se iznenadili kod nekih proizvoda jer su bili loše kvaliteti i da nismo ponijeli dodatnu hranu od kuće, ne bismo se najbolje proveli. Kod slijedećih uspona razlikovali smo što je dobro i većih problema nije više bilo. Hrana u samom logoru bila je obilna, ali neki se nisu mogli prilagoditi na takvu vrstu prehrane, pa su izgubili na tjelesnoj težini.

Nekoliko riječi o upotrebi radio-stanica. Sistem javljanja je potpuno zamijenio prijašnje ispaljivanje raznobojnih raket za vrijeme uspona. Stanice su vrlo kvalitetne i velikog dometa. S bilo kojeg uspona u Centralnom Kavkazu moguća je direktna veza s logorom i u slučaju eventualne nesreće obavijest je vrlo brza. Ali, stanica je teška oko 5 kg i nespretna za rukovanje, jer je potrebno razapeti dvije antene od 20 m, a od pravilnog postavljanja ovisi kvalitetna veze. Među sovjetskim alpinistima uobičajeno je da s pe-

njačkim navezima idu i pratioci. Jedan ostaje ispod stijene s takvom stanicom i walkie-talkijem, a drugi je u navezu koji penje.

Pošto nismo imali pratioca za ture, već smo išli potpuno samostalno, nosili bismo radio stanicu na cijelom usponu ili se netko odrekao smjera i ostao ispod stijene.

Alpinistička oprema kojom smo se koristili ista je kao i za uspone u Centralnim Alpama, osim što smo na neke ture nosili i šator.

Alpinisti na Kavkaz mogu ići na dva načina: valutnim aranžmanom ili bezvalutnom razmjrenom, ako je prihvati druga strana. Razmjena je mnogo jeftinija, ali je potrebno 10 ljudi, što nije slučaj za valutni aranžman, kojim može doći i jedan navez. Takav tip je povoljniji alpinističkim odsjecima za organiziranje manjih pohoda.

Za naš pohod može se reći da je bio uspješan i koristan. Ekipa koja je tamo boravila nije ni imala ambiciju da penje nešto ekstremno. Šestorica nisu imali nikakvih iskustava s većim pohodima i s obzirom na njihovu dob očekuje se da će iskustva koja su stekli koristi ubuduće na većim akcijama. Iako su planirani i neki teži usponi, od njih smo odustali, jer je vrijeme bilo neuobičajeno toplo i zbog toga je postojala stalna opasnost od lavina i padajućeg kamenja. Unaprijed je bilo dogovorenno da valja isključiti mogućnost i najmanjih incidenta ili ozljeda.

S postignutim možemo biti zadovoljni, jer je jedna mlada ekipa ispenjala sve smjerove

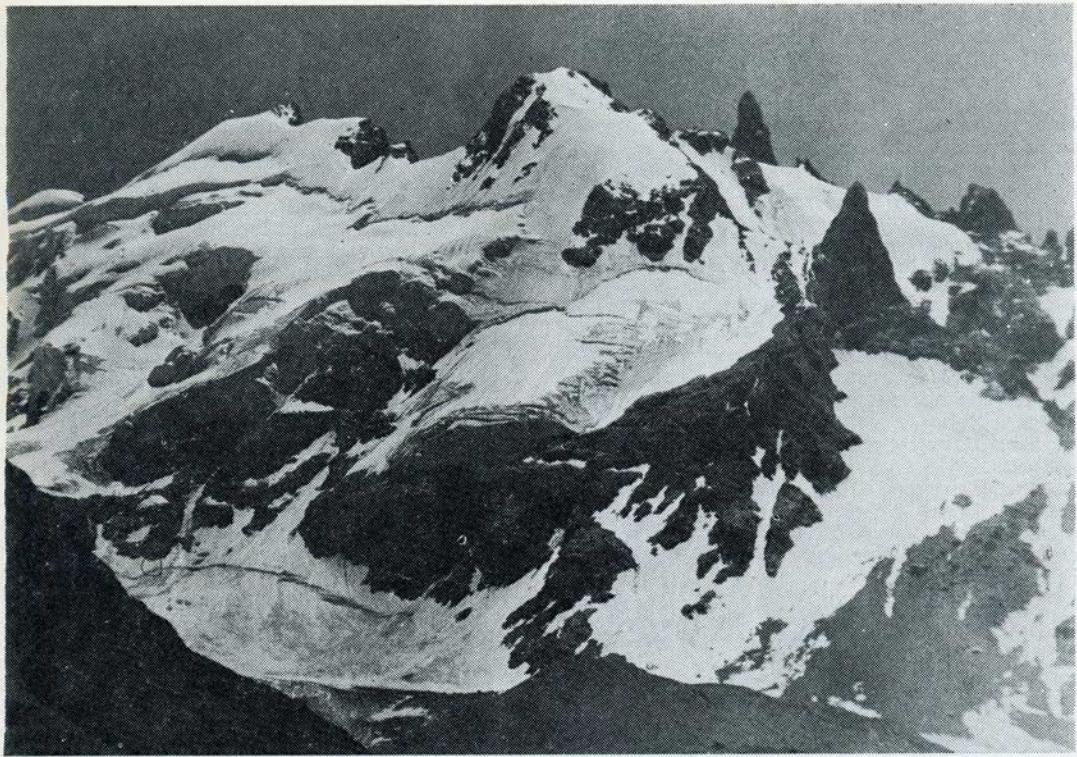
bez ikakvih problema, uz to je postavila spomen-ploču, a hrvatski je alpinizam stekao mnogo znanja o sovjetskom alpinizmu. Uz sve to postignuti su neposredni kontakti sa sovjetskim alpinistima s kojima se prilično rijetko susrećemo.

Organiziranje takvih kadrovskih pohoda s nekoliko iskusnih članova važni su za razvoj našeg alpinizma, pogotovo za sredine koje nisu u stanju da nešto slično same organiziraju. Treba težiti za novim pohodima u SSSR-u na principu razmjene i to za područja Fanskih gora, Pamira ili Tienšana. Kao predstavnik Predsjedništva PSH na tom pohodu razgovarao sam o takvom obliku razmjene i ne bi trebalo biti većih problema oko same izvedbe. Tako bi se za relativno mala sredstva sposobio kadar koji bi stekao iskustva potrebna za uspone preko 7000 metara, a to je solidan temelj za organiziranje republičkih ili društvenih ekspedicija u Himalaju.

Sudionici pohoda zahvaljuju se na materijalnoj i moralnoj pomoći: Planinarskom Savezu Hrvatske, Planinarskom Savezu Zagreba, planinarskim društvima Dubovac, Mosor, Velebit i Željezničar, Vsesojuznom Sovjetu DSO Profsojuzov, Alpinističkoj sekciji iz Češljabinska, Industrijskom projektnom Zavodu OOUR »Industrijsko projektiranje«, RZ »Chromos-Commerce« iz Zagreba, obitelji Tabaković, te sovjetskim alpinistima i trenerima iz sastava alpinističkog logora Šeljda.

Sudionici pohoda PSH na Kavkaz 1981. godine (s lijeva na desno): Duro Sekelj, Edin Alikalfić, Drago Tropić, Dušan Buinac, Branko Ognančević, Gorazd Barać, Ana Mažar, Nenad Pivac i Darko Berljak (vođa puta)

Pik Kavkaz (4037 m)

Foto: D. Berljak

Uspon na Pik Kavkaz

DURO SEKELJ

ZAGREB

Sjedimo u logoru i razmišljamo što bismo još mogli penjati. Pošto nam nije ostalo puno vremena, Darko predlaže da se ide na Pik Kavkaz. Taj vrh se nalazi nedaleko od logora pa je za njegovo osvajanje potreбno samo dan i pol. Plan je prihvatiо pet članova, dok se ostali spremaju na Elbrus i Donguzorun. Pošto pohod na Donguzorun otpada, još nam se jedan član pridružuje i sada nas je šestoro.

Darko nam objašnjava plan uspona i svi ga prihvaćamo: prvi dan treba da dodemo do prirodnog bivaka gdje bismo prenoćili, a drugi dan bismo se popeli na vrh i vratili u logor. Teškoća uspona je 2b, a visinska razlika preko 1500 metara.

Poslije ručka sređujemo formalnosti oko maršrutnog lista, podižemo namirnice, spremamo naprtnjače i krećemo prema bivaku. Do bivaka imamo četiri sata hoda. Lagano se penjemo prema ledenjaku. Uz put prolazimo kroz nekoliko alpinističkih logora gdje borave alpinisti iz SSSR-a. Svi nas srdačno pozdravljaju.

Nakon jednog sata hoda dolazimo do morene koju treba proći po njenoj širini. Bilo bi to jednostavno da je po sredini ne presije-

ca potok s jakim brzacima. Tu se razdvajamo i pojedinačno tražimo prelaz preko njega. Hodamo uzvodno i nizvodno, ali prelaza nema. Razmišljamo o tome da skinemo gojzerice i pregazimo vodu, ali tu misao brzo odbacujemo jer je bujica toliko jaka da bi nas sigurno odvukla sa sobom. Nakon jednog sata traženja shvaćamo da je jedini izlaz da zabiđemo potok. To i činimo. Penjemo se po ledenjaku i zaobilazimo izvorište potoka. Do bivaka se valja uspeti još 400 metara po jako strmoj vododerini.

Vrijeme se počinje polako kvariti. Nakon pola sata već pada kiša. Navlačimo vjetrovke i nastavljamo uspinjanje. Kiša je sve jača. Gledamo gdje da se sklonimo, ali teren je otvoren i ne pruža nam tu mogućnost. Napokon nalazimo zaklon ispod neke kamene grame. Tu raspravljamo o tome hoćemo li nastaviti penjanje ili se vratiti u logor. Problem je u tome što bismo morali spavati na otvorenome, bez šatora, pa bi nas kiša smocila. Darko i Edin odlučuju da se vrate, a mi drugi ostajemo bez obzira na vremenske prilike.

Mrak se polako spušta, kiša i dalje sipi, a mi tražimo mjesto za bivak. Penjemo se prema stijeni, gdje Drago i Branko nalaze mjesto za noćenje. Duško i ja se također smještamo u blizini. On je našao mjesto ispod ovećeg kamenja, a ja u maloj špilji. Raspremamo stvari, a Duško odlazi po vodu na potok koji je udaljen stotinjak metara. Na povratku nalazi bolje mjesto za bivak i u njega se premještamo Duško i ja. Kiša je prestala i počinje se vedriti. To nas veseli. Spremamo večer i dogovaramo se da će sutra Duško penjati s Dragom, a ja s Brankom. Uvlačimo će u tople spavaće vreće. Noć je vedra, puše slab i ne previše hladan vjetar.

Budimo se u pet sati. Ustajemo, pripremamo doručak i zatim krećemo prema gornjem platou, gdje se moramo sastati s Brankom i Dragom. Nebo je vedro, što obeća da će biti lijep dan. Sunce je već izašlo i njegovi traci obasjavaju vrh što se uzdiže visoko iznad nas. Branko i Drago dolaze, pa zajedno krećemo dalje. Polako se uspinjemo preko kamenih sipara i snježišta. Snijeg je tvrd što govori da je temperatura ispod ledišta. Cepini nam olakšaju uspon.

Do ulaza u stijenu ima još 300 metara. Duško i Drago su prvi na ulazu. Stijena je jako kršljiva, te prilikom penjanja pada puno kamena. Branko i ja se sklanjam da nas ne bi pogodio koji kamen. Kada su njih dvojica došli na kompaktiju stijenu, ulazimo u stijenu i mi. Penjemo nenevezani jer uspon nije težak. Nakon stotinjak metara izlazimo na greben koji je mnogo sigurniji, jer se ovdje ne ruši kamenje. Dalje nastavljamo po grebenu. Tu je kombinirani uspon: malo po stijeni, malo po snijegu. Kamen nije hladan te penjemo bez rukavica. Drago i Duško nailaze

na detalj koji je malo teži i navezuju se na uže. Prilikom penjanja pada kamen i oštećuje nam uže. Branko i ja izabiremo lakšu varijantu i svladavamo je bez užeta. Nakon 300 metara penjanja dolazimo na malo sedlo. Tu sjedamo da se odmorimo i okrijepimo.

Pred nama je još vršni dio stijene. On se sastoji od četiri dužine penjanja po ledenoj padini. Stavljamo dereze i navezani krećemo dalje. Strmina nije prevelika pa je bez većih poteškoća svladavamo. U podne dolazimo na sam vrh. Veselo čestitamo jedan drugome na uspjehu. Divimo se panorami što se pruža oko nas. Gledamo grandiozne vrhove što nas okružuju. Najsnažnija je Ušba koja privlači svojom surovošću. Gledajući je, sjećamo se naših prijatelja koji su poginuli prilikom njenog osvajanja.

Nakon jednosatnog zadržavanja na vrhu počinjemo silaziti istim putem kojim smo se popeli. Na sedlu uzimamo stvari koje smo tamo ostavili. Dolazimo do kamenitog skoka. Skidamo dereze, slaćemo užeta, te slobodno silazimo. Teren je jako kršljiv i sreća je da nema nikoga ispod nas. Branko i ja silazimo prvi i molimo Dragu i Duška da pričekaju sa silaskom, dok mi ne sidemo, da ne ruše kašnjenje na nas. Nakon silaska dolazimo do sigurnijeg mjesta i sada mogu i oni krenuti. Ostalo je samo da se spustimo po snježištima do bivaka. Oko petnaest sati stižemo u njega, spremamo sve stvari u naprtnjače i nastavljamo sa spuštanjem prema logoru. Nakon dva sata spuštanja dolazimo u naš logor. Tu nas dočekuju naši drugovi koji nam čestitaju na uspjehu.

Tako je završila naša tura na Pik Kavkaz, visok 4037 metara.

Nakra Tau

ANA MAŽAR

SPLIT

Za uspon na Nakra Tau odlučili smo se nakon razgovora sa sovjetskim alpinistima u logoru Šheljda. Razmotrili smo penjačke uvjete u toj stijeni na osnovi njihovih dosadašnjih iskustava. Taj nam se vrh učinio vrlo privlačnim čim smo ga prvi put ugledali sa Čigeta, kad smo po dolasku u dolinu Baksan povedeni na obilazak znamenitosti toga područja.

Nakon manje-više uspješnog uspona na Elbrus i nakon dva dana odmora, krenuli smo prema svojim slijedećim ciljevima: jedna se naša skupina uputila na prečenje Slobodne Španjolske, a druga koju je sačinjavalo četvero Splićana, uputila se pod Nakra Tau.

Odmah na početku bilo je poteškoća sa žičarom. Valjalo je pričekati sat-dva da proradi. To vrijeme nismo uzalud gubili, već smo se prepustili užicima »lepuški« i »šašlika« iz nacionalne kuhinje. Oko podne je žičara progradila i konačno smo krenuli k našem cilju.

Put pod Nakra Tau i Donguzorun vodi travnatom padinom Čigeta. Ona je zimi izvrstan skijaški teren i u potpunoj je suprotnosti s ledenim gorostasima na drugoj strani. Vode s Nakra Taua i Donguzoruna skupljaju se u uskom koritu. Započinju s bezbrojnim rukavcima i onda dalje putuju kao bistra i brza planinska rječica.

Put nas je dalje vodio vijugavom stazom kroz rododendrone, koji svojim nježnim cvjetovima odolijevaju nedaćama oštret klimi. Poslije tri sata hodanja našli smo se u podnožju stijene i potražili ulaz u naš smjer. On vodi uskim kuloarom, zatvorenim skokom od neka dva-tri metra, ali ne stjenovitim, kao što bi se moglo očekivati, već mješavnom blata i komada leda. Tu smo se navezali, jer je sa svakim korakom bila sve veća mogućnost klizanja. Prvih 200 metara stijene sastojalo se od sipara i povećih kamenih blo-

kova koji stoje »sigurno na časnu riječ«. U 18 sati bilo je dogovorenog da ćemo se radiostanicom javiti bazi, no stanica nije služila ničemu osim da poveća težinu naših ionako teških naprtnjača. Naime, uz sva naša nastojanja da pravilno rastegnemo desetak metara antene, nije nam stigao nikakav signal, a niti je naš stigao u bazu. Do mraka smo se popele još oko 300 metara i tada smo pronašli dobru i zaštićenu policu prikladnu za bivak.

Lavine su stalno odnekud tutnjale, a nisu imale odmora ni noću. Jedna od njih rušila je sve ispred sebe u Centralnom rebru, upravo tamo gdje su trebali penjati naši drugovi. Nije nam bilo ni malo lako, jer nismo znali jesu li oni u stijeni. Rastali smo se pod njom i odonda ih nismo više vidjeli. Srećom, uvjeti pristupa do rubne pukotine bili su tako loši da to poslijepodne nisu ni započeli svoj uspon. Da ih je ta lavina zatekla u stijeni, mogla se dogoditi teška nesreća.

Jutro je osvanulo vedro i brzo smo bili spremni za nastavak uspona. Dolje na moreni opazili smo Gorazda i Antu. Doviknuli su nam da su odustali od uspona i da se vraćaju u logor. Neno i ja smo nakon skromnog doručka nastavili penjati. Svaka iduća dužina izispitivala je sve više umijeća i snage, i sada nam je postalo jasno zašto je taj smjer dobio ocjenu 4a. No stijena je bila sve manje kršljiva i zbog toga je pružala sve veći penjački užitak. Smjenjivali su se detalji tipični za granitne stijene, i snježne krpice koje su redovito svršavale s blatom i sitnjim kamjenjem. Sto smo se više približavali vrhu, sve je više bilo teških detalja. Jedan od njih sigurno će dugo pamtit. Put nam je preprečila poveća streha koju je valjalo pažljivo zaobići s lijeve strane, po njoj prijeći i zatim ući u delikatnu priječnicu koja je tražila i umijeća i snage. Teška naprtnjača vukla me je iz stijene, a ja sam vukla suprotno, prema stijeni. Kad sam se konačno uspjela prevući preko trbuha do osiguravališta, činilo mi se kao da dalje više ni nema problema, premda je do vrha bilo još mnogo penjanja. Dva sata poslije stajali smo na vrhu grebena i odmah pronašli mjesto za bivak. Bilo je to mjesto gdje su i prije nas mnogi bivakirali.

Donguzorun (4468 m) i Nakra Tau (4277 m)

Foto: D. Berljak

Vrijeme se počelo kvariti, a noću je padao i snijeg, pa smo ujutro morali promijeniti plan puta za taj dan i vratiti se u dolinu. Za nastavak puta do vrha trebao bi nam najmanje još jedan bivak, a nismo imali više ni dovoljno hrane.

Kad smo stigli u logor dočekali su nas drugovi koji su uspješno završili pohod na Slobodnu Španjolsku i sve smo to zajedno proslavili.

Uspon na Slobodnu Španjolsku

DRAGO TROPČIĆ
KARLOVAC

Tamo, visoko gore na padinama Elbrusa, započinje život rijeke Baksan. Tisućgodišnjim radom, hranjena vodom velikih ledenjaka, stvorila je široku Baksansku dolinu. Na koju god se stranu okreneš, planine, osim na jug. Tamo odlazi rijeka noseći u sebi sve veće količine uskomešane vode, dok se ne umiri stotinama kilometara daleko u plodnim ravnicama crnomorskog primorja.

Obale rijeke su divlje. Samo šljunak, tek ponegdje povezan slojem trave. Sto idemo dalje uzvodno, kraj kao da postaje pitomiji, trave je sve više, a po malo se uz rub rijeke pojavljuje i četinjačasto drveće. To ide tako skoro do početka doline. A onda pred tobom naglo izrone veličanstveni četiritisućnjaci, koji su se dosad skrivali iza bezimenih travnatih padina. Čovjek se osjeti beskrajno ma-

lenim pred tim divovima pokrivenim ledenim pokrivačem koji svaki trenutak prijeti da padne u dubinu i ponese sve za sobom. Takav je Kavkaz.

I upravo tu, ili bolje rečeno zbog toga, glavno je središte alpinizma na Kavkazu. U nekoliko alpinističkih logora, pod vodstvom iskusnih instruktora, mlađići i djevojke steci će svoja prva znanja o alpinizmu.

Logori služe kao ishodište svih tura. Odatle se radio-vezom prati napredovanje svake grupe, a u slučaju potrebe iz logora će doći i pomoći spasavalaca, nađe li se tko u nevolji.

Srijeda je, 22. srpnja. Krećemo autobusom u pravcu logora Džan Tugan. Nećemo se daleko voziti, svega nekoliko kilometara, no i time ćemo uštedjeti koji sat hoda. U autobusu je, osim nas desetero, Nataša, naš pratilac za vrijeme boravka u Sovjetskom savezu, te instruktor Karaljenko, koji će nas na terenu informirati o pristupu i usponu.

Stizemo do Džan Tugana. Za Darka, Đuzu, Knora, Leptira, Đuka i mene ovdje je kraj vožnje. Dalje ćemo nastaviti pješice. Ante, Pivac, Tesla i Ana vraćaju se autobusom i kreću u suprotnom pravcu. Njihov je cilj Nakra Tau.

Ostavljamo prijatelje i krećemo. Vruće je. Iako smo u kratkim hlačama i majicama, teške naprtnjače tjeraju nam znoj po cijelom tijelu. Srećom put je dobro vidljiv pa s orijentacijom nemamo poteškoća. Nakon početnog probijanja kroz šumu, put se na većoj visini približava ledenjaku s kojim cijelo vrijeme ide usporedno. Što se više uspinjemo, okolina se sve više mijenja. Drveće, grmlje, travnjaci s planinskim cvijećem, a zatim samo kamenje.

Nakon dva sajta pješačenja stizemo do mjesta za noćenje. To je mala zaravan na rubnoj moreni ledenjaka Kaškataš, gdje sve skupine postavljaju šatore. Dan ranije ovdje je već stigla jedna sovjetska grupa, čiji je cilj također vrh Slobodne Španjolske. To nam potpuno odgovara, jer će nam tragovi olakšati snalaženje.

Slobodna Španjolska je grebenski masiv čiji vrh ne prelazi 4200 m. Nalazi se između viših masiva Ulukape i Bžeduha, pa izgleda kao da s njima čini cjelinu. Karakteristični oblici su tornjevi — žandarmi, od kojih oni veći imaju vlastita imena. Između tornjeva je greben s velikim snježnim strehama. Mi ćemo se na vrh popeti smjerom preko istočnog grebena. Ocjena je 40, a penje se 12 sati. Razgledavajući stijenu nismo uočili neke posebne teškoće. Jedino je pristup ostao nepoznаница, jer je velik dio ledenjaka, preko kojeg moramo proći, zaklonjen okolnim stijenama.

Budimo se u 2 sata ujutro. Vrijeme je lijepo, vedro. Nebo je prepuno zvijezda, a iza stijena bliješti Mjesec razlikujući svoj sjaj po raspucanoj površini ledenjaka. Gasimo svjetla. Put koji je dosad vodio rubom, spustio se na lednjak. Led izgleda divlje. Ledene gromade strše u zrak razbacane u svim smjerovima i prijeće svaku pomisao na mo-

gućnost prolaza. Okrećemo se na drugu stranu u nadi da ćemo naći prolaz. Tragovi koje smo dosad pratili gube se u ledu. Stali smo i gledamo kuda ćemo dalje. U tom trenutku odjekne snažan prasak i djevojci ledoloma urušiće se u pukotinu ispred nas. Ostado-smo za trenutak u pokretu, a onda se užurbanim kretnjama uputimo na suprotnu stranu. Zvukovi, ionako glasni, dobivaju u tami poseban prijetelični prizvuk. Navezujemo se na uže i gledamo da se što je moguće više udaljimo od ledoloma. Dostiže nas jedan sovjetski navez. Oni bolje poznaju put pa ih propuštamo naprijed. Darko se s radio-stanicom vraća do šatora. Odatle će pratiti naše napredovanje i cijelo vrijeme biti u vezi s bazom. Nas petorica još malo pratimo Ruse, a onda se odvajamo prema ulazu u smjer. Penjat ćemo u dva naveza. Naprijed trojka u kojoj smo Leptir, Đuk i ja, a iza nas Đuza i Knor.

Smjer započinje na sedlu koje razdvaja Slobodnu Španjolsku od masiva Ulukape. Odmah na početku dočekuje nas led nagiba 45 stupnjeva. Penjanje je naporno, a oprimci nikavki. Dereze slabo drže, pa je težina tijela uglavnom na rukama. Srećom, leda je samo dvije dužine, a onda dolazimo na suh greben. Ovdje nam dereze nisu potrebne pa ih skidamo. Uspon na žandarm je relativno lagan, no stijena je jako kršljiva. Zapravo teško je uopće i govoriti o stijeni. Prije bi se moglo govoriti o hrpi kamenja naslaganih jedan na drugi. Penjući se po klimavom kamenju ne mogu se oteti dojmu penjanja po Matterhornu. Samo, dok je tamo pravi krš u donjem dijelu stijene, ovdje je on bio prisutan u cijelom smjeru.

Što se duže penjemo, to nam penjanje po klimavom kamenju postaje sve normalnije. Pažnju nam više privlače tek dijelovi s čvrstim blokovima i sigurnim hvatištima. Sa žandarma prelazimo na zasneženi greben te njime nastavljamo dalje. S većom visinom i vidici su sve ljepši. Bezengijski masiv na jugu i Čatin Tau na zapadu najviše nas privlače. Čatin Tau je nešto posebno. Odavde, s grebena Slobodne Španjolske, djeluje poput srednjevjekovne tvrdave okružene glatkim bedemima, dok ledenjak u podnožju poput golemog jezera okružuje zdanje, čineći ga neosvojivim. Prizor izaziva strahopostovanje.

Sunce se već visoko podiglo, a naše penjanje je i dalje jednak. Uspon stijenom na vrh žandarma, silaz na snježni greben, njime na slijedeći žandarm, i tako redom od žandarma do žandarma, cijeli dan. Na zadnji, najviši toranj, dolazimo pred večer. U međuvremenu, sunčano vrijeme zamijenili su oblaci koji su uskoro obavili planinu. I vjetar je ojačao, a nedugo zatim počela je susnježica. Ledenjak u podnožju ne može se više nazrijeti.

Silazimo absajlom. Potpuno smo mokri. Što nije učinila kiša učinilo je mokro uže. Oblaci se i dalje komešaju, no kako silazimo niže, kiša po malo jenjava. Zapravo, toliko smo se privikli na mokru odjeću da je više i ne osjećamo.

Sa stijene prelazimo na snijeg, te se njime lagano spuštamo do ledenjaka. Na mjestima skaćemo preko ledenih pukotina. Neke su veće od tri metra.

Kad smo došli na ledenjak već je bio sumrak. Tražimo jutrošnje tragove, no teško ih nalazimo. Povratak se počinje komplikirati. Đuk odlučuje da ostane na ledenjaku i priče-ka Đuzu i Knoru, koji su daleko zaostali. Leptir i ja nastavljamo dalje i tražimo prolaz u ledu. Put kojim smo se ujutro penjali sasvim je izmijenjen. Tamo gdje su bili snježni mostići, zjape sada otvorene pukotine. Spustila se i noć, a mi još uvijek ne nalazimo prolaz. Tek nakon dugog traženja uspijeva nam prijeći ključno mjesto. Još malo nastavljamo ledenjakom, a onda se dižemo na morenu. Vrijeme se opet kvari. Led zlobkno pucketra, a s planine se tiho spuštaju oblaci i obavijaju ledenjak. Nikako ne možemo pronaći put. Jedini orijentir su nam svjetla koja se vide na mjestima gdje smo ostavili šatore. Idemo ravnog prema njima.

Stižemo oko ponoći. Iscrpljeni smo i žedni, pa nas je poziv na čaj naših prijatelja iz susjednog šatora jako razveselio. Sjedimo oko vatre i pričamo. No nismo dugo izdržali. Umorni smo i vraćamo se u svoj šator.

Đuk, Knor i Đuzu stižu tek u jutro. Oni su bivakirali na ledenjaku.

Izležavamo se cijelo prije podne, a onda si lazimo u logor.

IZVJEŠTAJ O BORĀVKU SOVJETSKIH ALPINISTA — GOSTIJU KAPSH U JUGOSLAVIJI

Devet sovjetskih alpinista iz Čeljabinska stiglo je 16. 8. u Beograd, gdje ih je na željezničkoj stanicu dočekao predstavnik Komisije za alpinizam Planinarskog saveza Hrvatske Branko Ognančević. Nakon razgledavanja Beograda u ranim poslijepodnevnim satima odputovali su u Zagreb. Na željezničkoj stanicu u Zagrebu dočekao ih je predstavnik KA Darko Berljak i još nekolicina istaknutih alpinista. Sutradan su po kišnom vremenu razgledali Gornji grad i najznačajnije zagrebačke muzeje i izložbe. Nakon službenog prijema za vodu sovjetskih alpinista Vladimir Hramcova i predstavnika KA PSH u konzulatu Sovjetskog saveza, navečer je održan u domu PSH mali prijem s radnim sastankom, na kojemu je uz predsjednika KA — Darka Berljaka, tajnika PSH — Nikolu Aleksića, prisustvovao i konzul SSSR-a u Zagrebu, Vitalij Dudničenko. Na tom sastanku su sovjetski alpinisti bili upoznati s planom boravka u Jugoslaviji i predane su im knjige vodiči »Klek, stijene, penjači«, »Paklenica« i Vodič po Zagrebu.

U utorak 18. 8. prevezeni su kombinom PSH u Jasenak, gdje im PD Klek organizira malu zakusku i uručuje prigodne poklonke, a zatim su smješteni u planinarski dom na Kleku. U slijedeća dva dana sovjetski alpinisti su ispenjali samostalno ili u navezu s Edinom Alikalifićem i Brankom Ognančevićem 21 čovjek — smjer: Omladinski, HPD, SVOS, Dragmanov, HPD-90 i JI-Glavu. Radi kratkoće vremena nije im uspjelo ispenjati do kraja prvenstveni smjer. Grupi se potom priključuje i Nikola Aleksić, te ona 21. 8. stiže preko Senja u Starigrad-Paklenicu, gdje je smještena u Poštarski dom. Slijedeći dan alpinisti provode u Zadru gdje se upoznaju s kulturnom baštinom toga grada. U nedjelju 23. 8. upoznaju se s penjačkim područjem Velike Paklenice. Pri tome se uspinja osiguranim alpinističkim putem, tzv. Đuzinim putem, preko Čuka na vrh Aniča kuka upoznavajući se s alpinističkim smjerovima u obim sti-

Sjeveroistočna stijena Sheljde (4320 m)

Foto: D. Berljak

jenama. Zatim odlaze u Borisov dom gdje im je PD »Paklenica« priredilo piknik.

Cijeli sljedeći tjedan provode u kupanju, individualnim izletima i penjanju u Velikoj Paklenici. Dana 29. 8. dolaze im u posjet članovi Hrvatske ekspedicije na Kakvaz iz AO »Mosor« iz Splita na čelu sa Stipom Božićem, osvajačem Mt. Everest-a. U nedjelju navečer dvojica sovjetskih alpinista odlaze na dvodnevni izlet u Split, dok ostali 1. 9. posjećuju Tulove grede. Za vrijeme dvanaestog dnevnog boravka u Starigradu Paklenici sovjetski alpinisti su samostalno ili u navezu s Ognančevićem ispenjali 16 čovjek-smjera: Centralni kamen u Čuku, Mosoraški i Brid za mali čekić u Aniča kuku te Slovenski s varijantom PIPS u Debelom kuku. Prilikom povratka u Zagreb 2. 9. posjetili su Cerovačke spilje i bili njima odusevljeni, pogotovo jer je to za nekolicinu bio prvi posjet podzemlju. Zatim su posjetili i Plitvička jezera, ali zbog kratkoće vremena samo najinteresantniji dio — Sastavke. U Zagrebu su smješteni u Hotel »Sport« i slijedeća dva dana su proveli u razgledavanju preostalih znamenitosti Zagreba, kupovanju i posjeti PD »Velebit«, sa skromnom zakuskom.

Dana 4. 9. održana je u Domu PSH oproštajna večer kojoj su uz predsjednika PSH — dr. Željka Poljaka, konzulu SSSR u Zagrebu i predsjednika PSZ — Zdravku Ceraju, prisustvovali još tajnici obave saveza, te nekolicina najistaknutijih alpinista. Tom prilikom izmijenjene su zastavice PSH i Alpinističkog kluba Spartak iz Čeljabinska, a predsjednik PSH uručio im je za njihovu biblioteku knjige: Planine Hrvatske, Hrvatsko planinarstvo, Planinarstvo i alpinizam, te još nekolicinu drugih. Nakon večere u restoranu »Frankopan«, odlaze spačvaju kolima za Beograd a 5. 9., poslije cijelodnevnog razgledanja Beograda, odlaze su za Sovjetski savez. Rastanak na stanicu bio je srdačan. PSH je tako izvršio svoju obavezu reciprociteta za prijem naših alpinista na Kavkazu u SSSR-u.

Branko Ognančević

Taj naš Mosor

MIROSLAV PERA

SPLIT

Posvećeno Anti Margetiću, još uviđek aktivnom dojenu splitskih planinara, na pragu desetog desetljeća njegova života.

Iako je o Mosoru dosad mnogo pisano, još uviđek nisu iscrpljene o njemu sve teme, pogotovo ne planinarske.

Taj planinski masiv, koji se proteže jugoistočno od Splita (točnije, od Klisa) u dužini od 27 km, s dva vrha, na zapadu Veliki Kabal (1330 m), a na istoku Kozik ili Sv. Jure (1318 m), duguje svoj naziv ilirskim plemenskim grupama (Pituntini na zapadu oko Sitna i Podstrane, Narestini u centru oko Tugara i Jesenica i Onestini na istoku oko Gata, Duća i Omiša). Naziv Mosor potječe od ilirskih riječi Mol — sor, a koje znače »brdo koje ima vodu«, »Izvor-brdo«. Mol, naime, na ilirskom jeziku znači »brdo«, a sor znači »voda«, »tekućica«. Brojni izvori vode na Mosoru, koji su pružali mogućnost egzistencije ilirskim stocarima, opravdavaju ovaj naziv. Naziv Veliki Kabal također je ilirskog porijekla, a potječe od ilirske riječi kebala koja znači »glava«. Dakle Veliki Kabal znači »Velika glava«. Ilirskog su porijekla i nazivi Veliki i Mali Ljubljani (Veliki Ljubljani, 1261 m), koji potječu od ilirskog korijena lub — koji znači »brdo«, »glavica«. Od ovog istog ilirskog korijena potjeće i naziv Ljubljane (glavnog grada SR Slovenije), jer se ilirska gradina nalazila na brdu danas nazvanom Stari Grad, a i inače u Jugoslaviji ima više planina kojih nazivi potječu od ovog ilirskog

jezičnog korijena. Osim ilirskih naziva na Mosoru su se sačuvali i brojni nazivi koji potječu od grčkih riječi. Tako npr. naziv Ljuvač, gdje se nalazi planinarski dom (937 m), potječe od grčke riječi libas koja znači »tekućina, voda«. Naziv Botajna (1179 m) potječe od grčke riječi botana, koja znači »pašnjak, krma, trava«, a naziv Kom (642 m) od grčke riječi koma koja znači »lisnat«. Susjedna kota 950 naziva se Lišnica (od slavenske riječi les koja znači »lisnat, šumovit«). Taj naziv je u stvari prevedenica grčkog naziva koma. Iz ovo malo navedenih primjera, a ovakvima obiluje cijeli Mosor, dade se zaključiti da su Mosor prije dolaska Slavena nastavali grecizirani Iliri, tzv. Grekovalahi. (Većina podataka iz Mayerove studije »Die Sprache der alten Illyrier«, Band I, Wien 1957, i Band II, Wien 1959.)

Arheološke potvrde o Ilirima na Mosoru (koji su se doselili vjerojatno najkasnije oko 2.000 godine pr.n.e.) jesu nađene brončane sjekire i brojne ilirske gomile (koje, nažalost, još nisu istražene). Brončane sjekire nađene su u Sitnu Gornjem, a datiraju se u X st. prije n.e. Nađena je i kamena sjekira. Cijeli Mosor i njegova okolica obiluju ilirskim gomilama koje su najbrojnije oko Sitna Gornjeg, na Ormajni kod Gata i kod Seoca. Najveća je gomila ona na Očuru kod Sv. Jure (Gata) na koti 353 i ona kod Sv. Arnira (Dubrava).

Iscrpljeni opis Mosora, s geološkim, klimatskim, hidrografskim, biljnim i životinjskim podacima, dao je naš poznati geograf i plani-

PEDESET GODINA DOMA NA MOSORU

U ovim oktobarskim danimi sjećam se izgradnje i otvorenja planinarskog doma na Ljuvaču prije 50 godina. Ideja pokojnog »profesura« Giromette u njemu tinjala, ali zbog toga što HPD — podružnica »Mosor«, još nije bila toliko afirmirana da bi svojim uspjesima ishodila i pribavila potrebna novčana sredstava, trebalo je pričekati i radom se dokazivati.

Na terenu gdje je zamisljena izgradnja doma započela je intenzivna akcija pošumljivanja na površini od oko tri hektara već 1927. godine, a dve godine kasnije, 17. novembra, postavljen je kamen temeljac doma. Svečano je dom otvoren i predan na korištenje prijateljima prije 11. oktobra 1931., a u martu slijedeće godine dogradena je veranda. Tako je dom postao meta planinara i žarište razvoja planinarstva u ovom kraju, sve do početka NOR-a.

Izbio je drugi svjetski rat... Okupator je žario i palio, ostali su za njim zgariste i goli zidovi, upopla porušeni. Postojalo je vjerovanje i utjeha da je ipak dom na Ljuvaču neko vrijeme (1942-3) poslužio partizanima kao bolnica i oporavilište, dok okupator to nije saznao i srušio ga.

Poslije rata preostali planinari počinju pomisljati na popravak i osposobljavanje doma, ali su po-

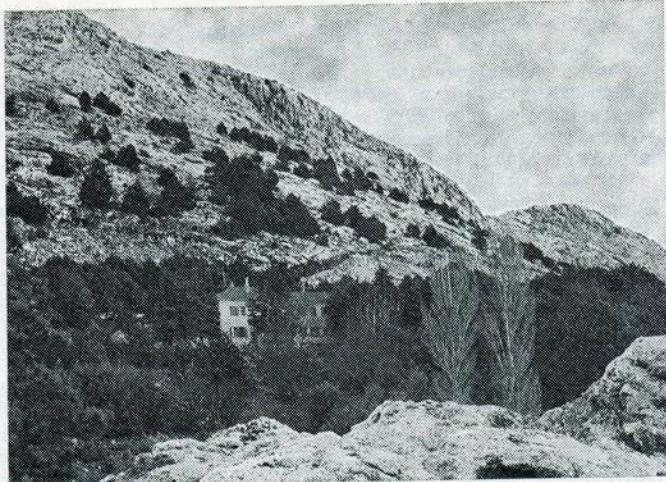
ratne prilike i teškoće usporavale njihove zamisli i rad. Ipak, dom je podignut i opet je postao žarište planinarstva! Danas nosi ime profesora Umberto Giromette u znak zahvalnosti za razvoj planinarstva i izgradnju doma. Imao je uz sebe vrijednog saradnika pri gradnji doma, koji je izuzetno i mnogo pridonio i obnovi doma. O tom drugu i njegovoj ljubavi za dom evo što je ostalo zapisano:

»To su mogli da izdrže samo pojedinci, čelična karaktera i čvrste volje, zadojeni nekim posebnim fanatizmom, a taj fanatizam u ovom slučaju zvao se trajna i neugasiva ljubav planinara do planine i prirode.

Zar je trebalo onda mnogo takvih kopča, takvih fanatika idealista dok su sve mogli svladati? Ne, varate se. Sve je to izvršio samo jedan jedini čovjek, planinar, član našeg društva, kojemu ravna nema medu nama.

Koji je to bio?

Znam da će se on u svojoj velikoj skromnosti na me ljutiti što mu ime iznašam u javnost. Ne može se drugačije. Takvo djelo, uložena energija i fizički napor, nevjerojatno preteški i teško izvedivo za obična čovjeka, jer se od njega tražilo nadčovječansko zalaganje, treba iznijeti pred jav-

Planinarski dom »Umberto Girometta« na Mosoru

Foto: N. Bulalo

nar pok. Ivo Rubić u svojoj radnji »Poljica« (Poljički zbornik, sv. I, Zagreb 1968), a kratak opis samo biljnog plašta i životinjskog svijeta dao je također planinar, prof. dr M. Krpan, u spomenici pedesetgodišnjice PD »Mosor« (Split 1975). Dio tih podataka koristim ovdje.

Mosor je izgrađen većinom od rudistnih vapnenaca i dolomita, ali u nižim zonama ima flisa i lapora.

Nas planinare najviše interesiraju klimatski podaci, jer o njima zavisi i planiranje izleta. U studenom dijelu godine (od rujna do travnja), pod utjecajem sibirske anticiklone i ciklone u Mediteranu i Jadranu, prevladavaju vjetrovi sa sjevera i sjeveroistoka, a manje s juga. Iz sjevernog kvadranta puše bura, iz sjeverozapadnog tramontana, a iz juž-

nog juga, široko i lebić. S istoka puše levantan. Najjači vjetar je bura, koja katkada puše brzinom i od preko 100 km na sat. Bura je tipičan hladan vjetar, koji puše na prekide (refule). Probija se i fijuće kroz klance i prodoline, jer hladan zrak prema zakonu fizike pada dolje a struji od hladnog mjeseta prema topomu. Iznad 1000 m visine bura slabiti, a njena snaga se obično proteže najviše do sredine Jadrana, slabeći postepeno. Južna strana Mosora dijelom je zaklonjena od bure. Zato je planinarenje zimi ugodno i po buri, osobito s južne strane Mosora. Zanimljivo je da je bura mnogo jača (a i hladnija je) poteknuk na južnom ogranku Mosora zvanom Perun, koji je mnogo niži (vrh Križ 533 m, a vrh Zahod 594 m). Južni vjetrovi osobito su jaki u jeseni. Oni udaraju u južne strane

nost kao svjetoao i uzoran primjer, kako se u javnom životu treba zalagati, kako treba raditi, naročito pak u jednom tako plemenitom pokretu kao što je planinarski.

To vam je drug Ante Margetić, potpredsjednik našeg društva. Da nije bilo druga Ante Margetića, ne bismo sada otvarali dom na Ljuvaču i velika je nepoznаница kad bi bio otvoren.

I tako danas, kada slavimo 25-godišnjicu planinarskog rada »Mosora«, ne možemo a da ne ukažemo na dva svijetla lika, od kojih su, jedan u prošlosti, a drugi u sadašnjici našeg društva, odigraju ulogu koja daleko premašuje zalaganje ostalih članova. Prvi je bio pok. prof. Girometta, a drugi je Ante Margetić.

Neka nas ta dva imena, kao svijetli uzorci, predvode u našem daljem radu. (S. Vrdoljak: P. D. »Mosor« 1926—1951, str. 17, 18)

Prilikom jedne, tada značajne posjete pećini Vranjači u Kotlenici (o čemu će biti riječi drugom zgodom), sjećam se kako je 1929. g. pok. Girometta izložio namjeru da se izgradi na Mosoru planinarski dom u predjelu zvanom Ljuvač i da je sagovornik to pribilježio i obećao pomoć. Taj razgovor i pomoć omogućili su da se, uz ostale pomoći i napore članova, postavi temeljni kamen zamišljenog doma. Dopalo me tako da kao plani-

nar i član PD »Mosor« radim na vodoinstalaterskim radovima, pak evo i nekih možda zaboravljениh detalja:

Gradevinske radove nadzirao je Rinaldo Raganeli, a pored ostalih tu je radio i njegov brat Josip (Bepo). Bojadarske radove izvodila je radionica »Braća Grgić«, a vodoinstalaterske radove Bravarsko vodoinstalaterska radionica Ivan Reić (radnici Karmelo Lovrić i Ante Bakotić). Hranili smo se i noćili kod pok. Mate Peričića, a uz nas je stajno bio »nezamjenjivi lugar« Gruica.

Nakon zatvaranja izvora trebalo je sačekati da se rezervoar ispuní vodom, koja će oticati na izgrađeno pojilo za blago, pak se kod seljaka stvorila nevjericu, a bilo je i oštřih prijetnji. Prema dotoku vode nije bilo teško proračunati kada će voda proteći u pojilo. Zakasnilo se samo za jedan sat. »Telali« su obavijestili seljake i nevjericu je nestalo, a seljaci su se odužili donoseći poklone, pak smo zajednički proslavili tu radnu pobjedu. I danas se često čuje pjesma: »Sa Ljuvača mi vodu pijemo, medicini se smijemo!«

Ugodni su susreti i odmor u domu, a za ljetne žage boravak u hladovini borova, koje smo prije toliko godina sadili. Zato i poruka: »Dodata nam na Mosor!«

Karmelo Lovrić

Mosora, osobito na izloženijim mjestima južne terase. Južni vjetrovi donose mnogo vlage a i oblake tipa stratusa, koji znadu obavijati Mosor već i na visini od 800 m. Bura se navještava bijelim oblačićima visoko nad Mosorom, koje je Girometta nazivao »špajama bura«.

Od travnja do rujna vlada azorska antiklona, koja puše smjerom od sjeverozapada prema jugoistoku. To je poznati dalmatinski »maestral« koji ublažuje ljetne vrućine. Ljeti noću puše »bava od Kraja«, koja je također prijatan razblažujući vjetrić. On puše od kraja prema moru, a to stoga što se kopno noću brže hlađi.

Mjerenja temperature zraka u Splitu pokazuju da je prosječna godišnja temperatura $15,7^{\circ}$, a amplituda $18,6^{\circ}$ (najhladniji je siječanj s prosječnom temperaturom od $7,0^{\circ}$ i najtoplijim srpanjem, $25,6^{\circ}$). Ovo su podaci za Split, izmjereni na visini od 18 m. Poznato je da se temperatura snizuje za $0,5^{\circ}$ na svakih 100 m visine. Prema tomu srednja siječanjska temperatura na visini Srinjina i Tugara kreće se oko $6,0^{\circ}$ a na visini Ljuvača, gdje je planinarski dom (900 m), oko $1,5^{\circ}$. Ali ovo su sve prosječne temperature. Stvarne mogu znatno varirati. Najniže temperature (i do minus 10°) donosi bura u rane jutarnje satove, a naročito kada puše pod tamnim plastičem oblaka. Neugodno je kada se bori »gornje i donje vrijeme«, kako to narod kaže. Tada na prijelazu između bure i juga bijeli oblaci srnu k jugu a tamni od juga prema sjeveru. Obično nadvlasta studen i snijeg. Najoblačniji je prosinac a najvedriji kolovoz. U kratko rečeno: najviše kiše padne u jesen (u listopadu), najviše mrazova ima koncem zime, a najviše suše ljeti. Najpogodniji su za planinarenje prosinac, siječanj, veljača i ožujak. Ljeti je prevruće, pa se može planinariti samo rano ujutro i kasno u večer. Nažlost, u prosincu, siječnju, veljači i ožujku dani su najkraci. Zato bih od svih mjeseci u godini prednost dao ožujku. U travnju znade biti već prevruće. Jugo je za planinarenje neugodnije od bure, ali i po jugu se dade planinariti s dobrom kišnom kabanicom i dobrom obućom, iako može biti jako neugodno (a i opasno) kada munje sijevaju i gromovi tuku. Ali tada se treba skloniti i čekati da to prođe. Zanimljivo je da sam najjače jugo doživio ne u Primorju nego na istočnim obroncima Mosora kod sela Blata na Cetini. Tuda, naime, udara jugo izvanrednom snagom prolazeći iz Primorja preko klanca kod Vrulje pa se sruči na najistočnije obronke Mosora. Inače Vrulja je poznata i po svojoj buri.

Sjeverna strana Mosora pogodna je za planinarenje za lijepih i dugih dana. Šteta što se planinari malo koriste kratkom a ugodnom turom iz Dugopolja do Saklasa, Rogošića staja i Ljubljanskih dolaca pa dalje do planinarskog doma na Ljuvaču. Ova je tura mnogo kraća i bolja od one iz Kotlenica preko mosorskog bila na planinarski dom.

S mosorskih vrhova pruža se jedinstven vidik na cijelu srednju Dalmaciju. Vide se otoci Brač, Šolta, Drvenik, Čiovo, Hvar, Vis, Korčula, Jabuka, Svetac, Biševo i Palagruža.

Za lijepih dana, kada je izvid dobar (a to naročito za prozračnih dana poslije kiše), može se dalekozorom uočiti i talijanska obala. Nadalje, vidi se Dinara u dužini od 100 km, s drugim planinama uz nju, pa Biokovo. Omiška Dinara, polutok Pelješac i cijela srednjodalmatinska Zagora. Ali i niži vrhovi mogu pružiti lijep vidik. Tako npr. Istarska glavica u blizini planinarskog doma pruža prekrasan pogled na Srednja Poljica. Biljni plašt Mosora (naročito njegovog jugozapadnog dijela) prilično je oskudan. Najveći dio Mosora tipična je naša kraška golet. Pošumljen je crnim borom dio oko planinarskog doma na Ljuvaču, zatim malo na Debrelom brdu, ali uglavnom malo je pošumljeno ljudskom rukom i to skoro sve još prije rata. Trebalo bi pošumljavanje Mosora shvatiti kao trajan zadatak planinara, a i drugih organizacija. Pok. prof. U. Girometta ulivao je nama, tada mlađim planinarima, ljubav prema pošumljavanju. Prigodom nedjeljnjih izleta donosile su se sadnice borova, a on bi nas učio kako ćemo boriće saditi, da zasadene boriće nazivamo svojim, da ih ogradimo kamjenjem, zaštitimo dračom i, konačno, da ih obidemo (kao svoje) svaki put kad dođemo na Mosor i zalijemo vodom.

Inače na Mosoru ima kržljavih šuma. Ipak su danas neki dijelovi Mosora, a osobito njezina istočna strana i pogotovo sjeverna (pa i dio kod doma — Gajna, Kićere) zarasli niskom kraškom šumom od bijelog i crnog graba, hrastom meduncem, a ima i crnog jasena, maklena, radeljke, smrdljike i drijena. Preostali mali hrastovi lugovi (kao onaj u Dubravi) ostaci su nekoć velikih hrastovih šuma. Od trave prevladavaju biljke kamenjarke: kadulja, smilje, mlječika, veliki peplin, vries, brnistra i druge.

Životinjski svijet je osobito siromašan. Od većih životinja opazio sam tragove jazavca na najzapadnijem dijelu Mosora, a najjače tragove lisice oko Rašeljke. Od manjih životinja javlja se daždevnjak, siva i zelena gubavica, dalmatinski žuti mukač, smedi blavor i mosorska gušterica. U posljednje vrijeme mnogo se namnožio poskok, a to stoga što su (prema prof. dr. M. Krpanu) lovci neodgovorno potamanili sokolove, jastrebove, orlove, sove i druge ptice. Zato se razmnožila i lica. Poskoci su se počeli javljati i zimi. Tako je neki moj prijatelj ubio poskoka na dan 20. prosinca, dakle zimi. Drugi moj prijatelj primijetio je dva poskoka na boru u neposrednoj blizini samog planinarskog doma na Ljuvaču. Poskocima obiluje osobito sjeverna strana Mosora, ali ima ih posvuda. Nema više na Mosoru ptica grabljivica i pastira, koji su nekada tamanili zmije. Poskok se znade u jeseni penjati i na stabla, pa tada treba gledati i u stabla a ne samo pod noge. Smatram da bi bilo uputno da planinari u jesen nose sa sobom serum protiv poskokovog otrova, ako ih put vodi kroz šumu. Inače, dobra obuća, debole planinarske čarape i hlače dovoljna su obrana od poskoka, koji je plašljiv i bježi pred čovjekom.

Obično se počeci planinarenja na Mosor vežu uz godine poslije prvog svjetskog rata, a jači zamah uz godinu 1925., kada je bilo osnovano HPD »Mosor« u Splitu. Ja sam, međutim, našao u »Smotri Dalmatinskoj« (Zadar, 1901) članak o jednom izletu na Mosor pod naslovom »Tra il mare e il Mosor« (Escursioni primaverili). Tu se, doduše, još uvijek prikazuje izlet na Mosor (zapravo samo na njegove najjužnije obronke) kao neka egzotika, ali ipak, kako vidimo, Mosor je već onda bio privlačno izletište. Današnje masovno planinarenje (kao npr. masovni uspon za Danžena) ne bi trebalo da bude prigodno. Mosor će za Splitcane, uz Perun i Kozjak, u budućnosti sigurno postati drugi Marjan. Zato je potrebno što više ga pošumiti, oživiti odgovarajućim životinjskim svijetom i čuvati.

Usponi na Mosor (osobito kraće ture) nisu teški, ali ipak zahtijevaju stanovitu kondiciju (pogotovo oni na vrhove Mosora). Pješice od Splita do planinarskog doma na Ljuvaču treba oko 4 sata hoda. Girometta nas je učio da treba hodati laganim tempom, uviјek istim, od početka do kraja, da se uspinjati treba lagano i elastično, stalno prebacujući težinu tijela na onu nogu kojom se kroči naprijed.

Suvišno je ovdje napominjati sve moguće ture i njihova prosječna trajanja, ali moram zažaliti što su neke lijepe ture danas postale neprikladne zbog zarašlosti puteljaka i njihova ruševnog stanja. Nadam se da će se doskora i ti puteljci sposobiti i da će buduće generacije mosorskih planinara nastaviti stazama kojima sam i ja kročio uz moje nezaboravne planinarske sudruge.

Ivanina Kitež-planina ili »na planini prijetnih presenečenj«

DUNJA BOŽIĆ

OGULIN

Moram priznati da sam ovaj jezgroviti podnaslov posudila od moje drage poznanice, unuke poznate i čuvene Ivane Brlić-Mažuranić, našeg hrvatskog Andersena. Izdvojile su se te riječi spontano i tiho, zablistale su u jednom članku Nade Kostanjevic iz Vipave. I premda se ne odnose na »moju planinu ipak ču ih posudititi i posvetiti njoj — Kleku.

Tajnoviti su putevi ljudskih naklonosti. Ja sam se rodila i odrasla pod Klekom. Tu živim, a ako i odem — vratit ču se. To je ono što čini čovjeka — osjećaj pripadnosti grudi kojom se gazi, onaj tih ponos što tinja u očima dok mi se pogled zaustavlja na velebitnoj gori na zapadu Oglulina. Oh, da, mi imamo Frankopansku kulu, mi imamo Đulin ponor, imamo modernih zdanja, pa ipak Klek ostaje prvi, prepoznatljiv nadaleko, naš zaštitni znak, ne samo na majicama na planinarskim turama, bilo da ih nosimo po Alpama ili u Chamonixu, već i po tonu kojim izgovaramo to ime. Klek — to smo mi, naša planinarska duša napaja se ljepotom i snagom s istog vrela — sjedišta nadaleko čuvenih, klečkih vještica.

Ove su me misli pratile tokom noćnog uspona od Bjelskog do planinarskog doma, uz škrto svjetlo baterijske lampe, koje je na polovici puta gotovo zamrlo, a ja ga nisam više ni htjela koristiti. Sjaj zvijezda činio se tako smiren i poetičan, uz mjesec se obris staze sa svim nazirao, pa čak i veći grumeni kamenja. Uostalom, je li bitno posrnem li dva ili pet puta? Bezbroj sam puta prošla ovuda, jasno, danju, i ovaj noćni uspon donosi mi osvježenje na mojoj »planini prijatnih presenečenj«. Osama poznatog mjesta rasplamsava

maštu. I naprtnjača se čini lakšom no što zaista jest.

Ne bojim se duhova. Ni nemani.

A znam da su jednom davno, vrlo davno, oči djevojčice Ivane zamišljale čudesna na planini iznad njenog rodnog Oglulina. Oživjele je ta planina mnogo godina kasnije u pričama djeci kraj rasplamsale vatre u kaminu, pretvorena ovaj put u strašnu Kitež-planinu, sa zlim vilama-zatočnicama i ogromnim zmajem. Probijalo se tom Kitež-planinom dvoje nejake, nevine djece, brat Jaglenac i sestrica Rutvica, juriš je njome put zmaja odvažni Relja, a tko zna, čak i bjesovi ne bi mogli naći boljeg skloništa. Pretvarala se planina iz dana djetinjstva, natkriljena zaštitnički nad Oglulonom, u najčudesniju planinu na svijetu, u čijoj su se utrobi dogadale čudnovate i tajnovite stvari. Tko zna kamo su potonuli zlatni dvorovi starca Stribora?

Staza sve strmija i ja sve ubrzanje dišem. Svježina me omamljuje, a tišina je savršena. Hodam sa strane, po travi. Zvjezde obogačuju doživljaj, tek neznatna se probija misao: neću valjda starinu medvjeda sresti, ovo je njegovo područje.

Poput slavoluka pojavljuje se tabla, obris u tami. Slova ne vidim, ali su urezana duboko u mom srcu: »Dobro došli u carstvo klečkih vještica«. Gostoprимstvo prihvaćam objeručke.

Ispred planinarskog doma zastanem i pogledam prema razlivenom mnoštvu svjetala Oglulina. Pošaljem pozdrav u mislima svima koje volim i poželim da me sutra probude sunčevi zraci.

Otežao mi rukšak. Tu je ključ, tu su vrata. Uđoh tiho, u tišini, gotovo na prstima.

Ivanin čudesni svijet ostao je u tami šume.

Tatekova koliba

SMILJA PETRIČEVIĆ

ZADAR

Uspon s teretom na ledima zaista je bio težak, pogotovo što nije staza vodila normalnim putem, seljačko-pastirsko-planinarskim, kojim se suže seljaci od pamtivijeka i koji je vodio od sela Bristovca lijevo po serpentinama do prevoja, već je sijekao direktno od zadnje kuće pa pravo uzbrdo. To je sasvim razumljivo, ako se uzme u obzir da je tu stazu markirao Tatek! Mi svi njegove staze zovemo »Tatekovi direkcionici« jer ruše sve planinarske i planinske pravila i idu uvijek direktno.

Svi smo mi bili natovareni kao seoski magarc ili, bolje rečeno, vojničke tovarne mazge, tako da nam je kretanje išlo polako, puževski. Neki su nosili daske, neki cement, neki limove, drugi dijelove štednjaka ili nekakve grede. Sve se to nosilo, vukeljalo, vuklo, dovlačilo na Stapinu, gdje je Tateku pala ideja da sagradi planinarsko sklonište u obliku male kolibe od lima. Nama nekima ne treba reći dva puta, odmah prihvativimo što on predloži, i evo nas sada tu. Magda i ja smo puzače prve, a ispred nas je veselo trčkarala mala Mojca.

— Mamo, mamice, vidi ide striček Tatek, nosi stol na ledima, kaj bomo danas papali?

— Tatekov specijalitet.

— Sto je to?

— Živi bili, pa vidjeli — odgovorila sam.

Poslije nekog vremena pridružili su nam se muškarci, bacajući terete s leđa, mokri od znoja. Iako je bilo rano ujutro, ipak se osjećala vrućina i toplina koja je isijavala iz kamjenjara.

— Uf, — puhne Vuke, skidajući teret s leđa koji je bio dvaput duži od njega.

— Puko ja — odreže Drnde, samo neka mi netko pipne prstom po zidu kućice kada bude gotova. Okrenut ću mu vratom kao piljetu.

— Da, da — doda Patak Mali, neka mi se samo netko usudi ogrepsti po daskama ili šarati po njima, kao tamo u Borisovom domu. A saznam li ja tko je to bio, taj mi ga, majci, ne će više Velebita vidjeti, pa taman ja završio dolje na Goli otok.

— Opalit ću mu čvrgu po glavi da će mu se glava početi rotirati kao globus — odreže Dado, samo neka vidim da mi se gore pojavi netko od onih mojih pajdaša koji sramote planinarsko ime.

— Pretvorit ću ga u mljeveno meso — nadevež Vuke.

— Čakiju pod vrat, čakiju, dragi moji — završi Mirko, zvani Bosančeros, pa da vidimo

KAKO JE SAGRADIENO SKLONIŠTE NA STAPU

Zadarski planinar Slavko Tomerlin, član PD »Paklenica«, poznat je po uređenju markacija i skloništa u području Bojinca na Južnom Velebitu, o čemu je i pisao u našem časopisu (NP 1971, 189). Neumorni Tomerlin, poznat pod popularnim nadimkom Tatek, sada je iznenadno izgradnjom skloništa na Stapu u Velebitu, na putu od Jadran-ske magistrale (selo Mandalina) prema domu na Visočici (vidi naš vodič »Planine Hrvatske« str. 42). Poslao nam je zanimljiv članak o tome kako je sklonište izgrađeno, te ga ovdje objavljujemo u cijelosti. Njegova suradnica Smilja Petričević opisala je u gornjem članku jedan radni dan na toj vrijednoj akciji. Citaocima će možda biti zanimljivo da objavimo i pismo koje nam je Tomerlin poslao uz članak. Pismo glasi:

»Poštovani uredniče, šaljem Vam ovaj prilog za NP o gradnji planinarskog skloništa na Stapu. Drago mi je da to mogu nakon tri godine rada objaviti, jer se već sada može u toj kućici boraviti, iako još nije posve dovršena. Mislim da je to po cijeni izgradnje najjeftinije sklonište koje je dosad napravljeno na tako nepristupačnom mjestu. U novcu je utrošeno oko 18.000 dinara i to uglavnom za novi krovni lim i daske za ležajeve. Sav ostali materijal nabavljen je u Šumi ili zahvaljujući snalažljivosti pojedinaca. Jedino je još ostalo neriješeno pitanje nabavke spužvastih madraci. Trebalo bi ih 6 komada, a za to više nemamo novaca. Ako možda imate Vi kakvu ideju, bili bismo Vam jako zahvalni. Službeno otvorene bit će vjerojatno u svibnju, o čemu ćemo javnost na vrijeme obavijestiti.«

Tomerlinov članak namijenjen »Našim planinama« glasi:

Ideja o gradnji skloništa na Stapu javila mi se onog momenta kada sam ugledao tu prekrasnu visoravan, gdje je paslo nekoliko krava. U raz-

govoru s pastirima doznao sam da tu ima i izvor koji nikada ne presuši. Okolina s dominantnim vrhom Stapine i Debelog kuka i predivan jesenski dekor koji ih je okruživao, potvrdili su moj prvi dojam, tako da je misao o skloništu postala moja opsesija. Od tada pa do danas prošlo je 10–11 godina. U međuvremenu sam upoznao temeljito cijeli kraj, zahvaljujući Nikoli Njegovantu, seljaku iz Bristovca, koji mi je dozvolio boravak u njegovu sjeniku na Sjauševcu.

Setujući se jednog dana zadarskom rivom našao sam na golemu hrpu starog građevnog materijala skinutog s krova Narodne banke koji se rekonstruirao. Između toga krša bilo je mnogo pocinčanog lima za koji sam smatrao da još može poslužiti u korisne svrhe. Znao sam da će to sve biti bačeno u otpad i zato sam stupio odmah u akciju. Predsjednik našeg društva bio je tada Đuro Perić, a on je bio i službenik u toj banci, i preko njega sam dobio dozvolu da taj lim mogu odvesti kući. Zena mi je bila »oduševljena« što sam pola dvorišta pretvorio u skladište starog lima. Skupljanje starog materijala nastavio sam i dalje. Skupljanje materijala pridružio se i Ivan Lukić koji je ponudio veliki komad lima, skinut s neke INI-ne barake. Odmah sam odjurio sa svojom Skodom i dovezao ga u »vrtno« skladište. Prošlo je od tada nekoliko godina, a u mojojem »otpadu« mjesto je pronašao i jedan stari štednjak, a ushićenje moje žene iz dana u dan sve je više raslo: što je previše — previše je!

Konačno sam odlučio da počнем nešto konkretno. Predlagao sam u društvu da se odobri nešto novaca za kupnju drvene grade, ali su finančije bile tako skromne da sam mogao kupiti samo malo dasaka i novi lim za krov. Sredstva su bila skromna na svim mjestima gdje sam tražio pomoći. Uvidio sam da je najbolje potražiti materi-

Novo planinarsko sklonište na Stapu

hoće li nam tko uništavati naš trud i našu muku.

— Dečki, koji vam je vrag — upita ih Tatek odjednom. — Što vam bi? Do maloprije ste bili zdravi, mirni, normalni, kakve su vas to sada ubilačke ideje spopade?

— Ništa, Tatek, ništa — rekoh. Odjednom su se sjetili onih razbijajuća po Borisovom domu, sjetili su se onih nazovi-planinara koji Štirovcu kada su iznečistili svoju suđu, napunili izmetom mast od domara, probušili madrace, sjetili su se, eto, svih onih koji se u planini i planinarskim domovima ponašaju kao uništavaju sve do čega dođu, kao npr. na razuzarenu vojsku jedne propale države, kao

jal tamo gdje ga ima — na Stapu. Otišao sam u Starograd u Sumariju gdje sam dobio dozvolu za rušenje četrdeset bukovih stabala za gradnju skloništa. To je bilo prije dvije godine. Dana 23. ožujka 1980. s Ivom Lukićem počeo sam rušiti bukve, što je trajalo do 11. svibnja. Od tada pa do rujna tesao sam klade (oko 50 komada). U listopadu napisan je teren za temelj skloništa i ujedno iskrnjena konstrukcija. U studenom je postavljena konstrukcija, a u travnju 1981. počeli su masovniji radovi. Kod kuće sam napravio vrata, prozor i klupu i pripremio sav materijal za prijenos na Stap. Sve to je prevezao omladinac Željko Bevanda kamionom do Ljubotića iznad Kruščice, bez naplate.

Slijedio je najteži dio pothvata — prijenos 500 kilograma raznog materijala. Bio je petak, 15. svibnja uvečer, kad je kolona planinara krenula na Velebit, natovarena kao magze. Sve su to bili vrlo nezgrapni tereti koji su jako otežavali prijenos uskom stazom, davno zarasloj bujnom vegetacijom. No, upornost omladinaca Zvonimira Šarića, Mladenca Crnkovića, Zlatka Vrdoljaka i Davora Nikića kao i starijih članova, Mirka Domazeta, Ivo Lukića, Jože Debevcu i moje malenkosti, bila je takva da smo cijeli teret, uz mnogo perpetija, uspjeli donijeti do pola noći na Sjauševec. Taj put mislim da nitko od nas nikada neće zaboraviti, jer smo bili do krajnosti iscrpljeni. Nakon malo odmora spustili smo se opet u Ljubotić, gdje nas je čekala dobra večera zahvaljujući Smilju Petričeviću, Magdi Debevcu, Boji Perić i seljaku Josipu Mataku, koji nam je pružio gostoprivrštvo. Ujutro je slijedila druga tura prijenosa, a pred večer i treća, no samo do Bristovca. Dana 17. svibnja učinili smo i četvrtu turu. Ovoga puta i žene su isle s nama, pa smo prenijeli i ostali materijal. Sada kada je sav materijal bio gore, nije više bio problem sastaviti sklonište. Trebalo je još prenijeti cement za pod i štednjak. Za tu

desperadosi iz kaubojskih filmova, misleći da su im ovi domovi saluni i izigravajući kauboje misle da su junaci. I sada bi ovi naši dečki htjeli napraviti nekakav red i očuvati onu kolibu gore.

— Eh, eh, dragi moji dečki, uzdahne Tatek duboko. Nećete vi tu ništa napraviti. Baš ništa. Svi smo mi tu nemoćni. To je sudbina svih pianinarskih domova do kojih se vrlo lako može doći. I mi smo nemoćni, jer mi nismo nikakva odgojno-popravna ustanova. Odgoj i kultura ne postiže se noževima, čvrgama i tučom. Jedino nam ostaje da bježimo sve više u planinu i sve dublje u šumu, sve dok ti društveni termiti ne dodu i onamo...

akciju odazvala se opet stara ekipa. Dana 14. studenoga 1981. izbetoniran je pod i donešen štednjak.

Ostalo je samo još da se napravi izolacija i postavi lesnit na unutrašnje zidove i krov. Budući da su za to bila potrebna novčana sredstva, Smilja Petričević organizirala je u društvu akciju prikupljanja dobrovoljnih priloga. Ona je bila uspješna, tako da je sklonište za ovu zimu sposobno primiti prve goste ako su opremljeni vrećama za spavanje i podloškama. Kapacitet ležaja je za 9 osoba. Osim već navedenih članova, koji su se odazvali u svim većim akcijama, sudjelovali su Gorki Lovrinov, Branko Škoti, Ivan Tomljanović, Ervin Wagner, Miloš Moretti, Dragan Živković, Toplica Pavlović, Ivo Kamber i Paško Mlinar u jednodnevnim i dводnevnim akcijama, neki i po više puta (slaganje kamena za temelje, nasipanje terena šljunkom, nošenje šljunka i kamena za suhozid itd.). Koristim priliku da se zahvalim svima onima koji su na bilo koji način pridonijeli da se sklonište dovede pod krov i osposebi za boravak, a koje nisam ovde spomenuo.

Sklonište je postavljeno na sjeveroistočnoj strani Stapa,iza nekoliko bukava. Pedeset metara jugoistočno od skloništa je izvor ispod jedne stijene u pukotini, pa vodu treba sa štapom i kanticom vaditi. Vode ima i pokraj stijene, samo kad nije suša. Sklonište je građeno od bukovih greda, obloženo pocićanim limom, a tako i krov. Ima dva skupna ležaja, jedan sa 4, drugi s pet mjesta. Opredjeljeno je za sada samo štednjakom, stolom, dvjema klupama, policom i ljestvama za gornji ležaj. Otvoreno je uvjek!

Od preostalih radova potrebno je cijelu kuću izvana obložiti suhozidom kako bi se što bolje uklopila u okolinu, a i zaštitila od nepogoda. Za drvene ležajeve potrebno je nabaviti madrace, no za sada tako veliku investiciju sami ne možemo riješiti.

— Bojim se hoće li ona naša kolibica, sklonište, biti dugog vijeka — rekoh skeptično.

— A ti, da šutiš, brecne Tatek na mene. Dosta mi je tvog crnog pesimizma, skepticizma, sumnjičavosti i nepovjerenja. Sjeti se samo prije nekoliko godina kada smo išli ovim putem za Visočicu i odmarali se gore na Stapini pored vode. Razgovarali smo i tako smo dotakli i pitanje kako bi bilo divno kada bi ovdje postojala jedna kolibica, planinarsko sklonište, pa čak i dom, s obzirom da ima vode. A ti si odrješito rekla da je to nemoguće, da se nikada ništa neće sagraditi ovdje, a vidiš, ipak se gradi. Nosimo polako materijal, vučemo kao mravi. Konstrukcija kolibe već je gotova i nadam se da će otvorenje biti oko 29. studenoga u čast Dana Republike. I ne zvao se ja Slavko Tomerlin ako to tako ne bude — završi Tatek.

— Oho, ho, pusto što smo dobili. Jedan milion starih dinara, a da smo kakav nogometni klub dobili bismo milijarde.

— Sta znaš? Možda će ne netko smilovati na nas ludake i bezveznjake pa nam udijeliti kakvu milostinju da sagradimo dom, npr. na Velikom Rujnu, pa gore na Stapini, pa u Šugarskoj dulibi, tamo uostalom zidine kuće već postoje. Valjdā će se netko sjetiti ljepota ovog našeg Velebita. Zamisli tako diljem Velebita domove, pa ideš...

— Da, da, ja, ja... svakako, dobit ćemo investicije za sve to kada budu sveci marširali po zemlji — prekinuti sam ga. Dragi moj Tatek, nije ovo Slovenija, gdje je planinarstvo kult, tradicija, gdje je planina idol, a hodočašća su po planinama masovna. Da je Slovincima dati naš Velebit otvorili bi oni dom na svaka tri sata hoda, ne brini.

— A vode? — upita Vuke.

— Ne brini, našli bi oni vodu, kako su uporni, bušili bi do samog središta zemlje dok ne nađu vodu.

— Polako, polako — reče Tatek. Trebaš znati da se kod nas u Hrvatskoj planinarstvu posvećuje pažnja tek poslije rata, a Slovincima je to u krvi od rođenja. Čim se mali Slovenski rodili već kada beba ide u planinu.

— Ja, mene je moj tatica nosio u ruksaku pa se skijao, a ja sam bila malecka kao beba — reče Mojca.

— Eto vidiš, i zato ne predi crnu vunu, nego idemo sada dalje!

Opet smo nastavili uspon. Limovi na njihovim ledima presijavali su se na suncu, a često puta se nije vidjelo tko ih nosi, jer je nosač bio ispod lima, tako da je izgledalo da sami limovi hodaju stazom. S vremenom na vrijeđe čula bi se poneka psovka, masna, jer bi lim zapeo za granje i povukao nosača natrag, ili bi se ovaj okrenuo oko sebe, ili se izvrnuo na leđa i koprcao kao kornjača dok mu drugi ne bi pritekao u pomoć. Ni nama ženama nije bilo lako. Vukle smo hranu i piće, a ovi naši bi pojeli miraz Svetе Ane i popili zrak nebeski. Mala Mojca je i dalje trčkarala ispred nas noseći nekakav crveni ruksacić na ledima iz kojega je virila čupava i musava glava njenog medvjedića, bez kojeg

se nikada nije kretala. Tu i tamo prošao bi poneki gušter, prošao bi i poskok, ali nismo obraćali pažnju na njih, kao ni oni na nas. Jedino bi s vremena na vrijeme mala Mojca povikala:

— Mamice, ja sam gladna, mamice, ja sam žedna. Mamice vidi onog zelenog guštera kak je debeo. Mamice, vidi onog gada (zmiju) kako je lep.

Konačno smo isplivali i doplivali u znoju do kućice smještene na samoj stazi, na putu prema Stapu i Visočici. Tateku je tu kućicu ustupio neki seljak da se njome koristi. Tako je to postalo Tatekovo sklonište, spremište, skladište, alatnica i spavanaonica. Čim je Tatek otvorio vrata čulo se kako se ruše i padaju konzerve.

— Vrag vas delal, opet ste mi sve porazbali — vikao je Tatek unutra na puhove.

— Dečki, dečki, sada budemo priredili jedan pravi pianinarski ručak — vikao je Tatek iz kolibe.

— Eto, mala Mojca, sada ćeš vidjeti što je to Tatekov specijalistet, rekoh maloj Mojci.

Dosta dugo hodam s Tatekom po planini i poznati su mi njegovi ručkovi i njegove večere: sve što tko od nas ima u rancu, bez obzira kuha li se ili ne, jede sirovo ili pečeno, sve se to tumba u jedan lonac, pa kuha, dodaje vode i tjestenine, gljiva ako se slučajno nađe, a da je naišao kakav debeli poskok i on bi bio završio u loncu, iii bi se pekao na ražnju, ali nažalost ovi poskoci koje smo danas sretali bili su nekako mršavi i žgoljavi, pa se Tatek nije ni trudio da ulovi kojeg.

Jožetu, Magdi i maloj Mojci bilo je ovo prvi put da su s nama na Velebitu, pa su sa zanimanjem pratili što bacamo u veliku crnu šerpku koja je bila vezana žicom i visila na Stapu. Veliki crveni jezici vatre već su počeli lizati šerpku okolo, kada se čulo krčkanje, i razni miomirisi već su se širili okolo dražeći nam žlijede slinovnice tako da smo se svi počeli vrtjeti oko vatre i oblizivati se kao mačke. Čim se tjestenina uhvatila, skinuli smo lonac s vatre, a to što se malko uhvatilo za dno, nije nam uopće smetalo.

— Mamice, ovi dečki će mi sve pojesti — zaplakala mala Mojca, oni tak brzo papaju.

— Ne boj se, dobit će ti svoj dio — reče Magda, uspe joj u porciju i ona se prihvati jela.

Jedino Joža nije imao povjerenja u tu Tatekovu papazjaniju pa je sebi pekao kobasicce.

— Dečko, nedostaje nam desert, voća imamo.

— Imam desert, ne sekiraj se, rekoh, vadeći konzervu kompota od ananasa i teglu dečma što sam ih bila sakrila i nisam htjela vaditi, jer poznavajući Tatekov običaj, sve bi to bilo završilo u loncu. — Ja imam čokolade i crne kave — reče Magda.

— Nedostaje nam samo muzika — narugah se.

I kada smo konačno završili ručak, trbusi su nam bili napeti kao bubnjevi tako da smo mogli bunjati po njima i saopćavati vijesti kao oni u prašumi.

— Sada idemo gore na Stap. Ja imam raditi, vi mi za sada ne možete pomoći i dajem vam voljno do četiri sata — reče Tatek.

Popeli smo se gore na prekrasnu visoravan okruženu sa svih strana stijenama različitih oblika i veličine te ugledali konstrukciju Tatekove kolibe. Stigavši do nje, razmilili smo se kao mravi. Jedna je skupina otišla lijevo, druga desno. Alpinisti su otišli na Simonovića stadinu da se penju, a nas nekolicina je ostala pored izvora.

Bila je tišina. Ništa se nije čulo. Negdje u zraku zazujala bi muha pa nestala. Negdje u gradu zacvrkutala bi ptica i umukla. Tišina. Čak se ni mala Mojca nije čula. To je sasvim razumljivo: dočepala se vode. A kada se ona dočepa vode smiri se kao žaba na lovanju. Sjećam se jedne zgode, tamo is-

pod Kize. Ona se igrala pored izvora a ja sam se bila sagnula da bih se napila. Odjednom je udarila u takvu dreku, vrisku i plač, kao da će joj popiti svu vodu. Jedva smo je uvjerili da je to nemoguće. I zato smo je sađa pustili na miru. Ja sam se pokrila po glavi i zadrijemala...

— Da, da, čula sam poslije nekog vremena Tatekov glas, da mi je 100 milijuna i samo 10 godina manje života, sagradio bih ovde divan planinarski dom, unajmio helikopter za prenos materijala i svega ostalog, pa bih diljem Velebita gradio domove, uspostavio transverzalnu zvanu Južni Velebit, pa bih napravio...

— Eh, moj Tatek, utopijo moja — rekoh utoruvši dalje u polusan.

Kako je Petrarca »otkrio« planinarenje

JOSIP MOSER

ZAGREB

U Srednjem vijeku ljudi su zanemarili mnoga područja ljudskog života. Tokom križarskih ratova Zapad je u Bizantu upoznao antičku filozofiju i predaju, te se u XIV stoljeću pojavila nova ideja: humanizam. Čovjek je uzeo sebi pravo da svoj život živi u punoj mjeri. Jedan od ključnih nosilaca ove ideje bio je znameniti pjesnik Francesco Petrarca, koji je izuzetno potaknuo zanimanje za antičke pisce i osobito za ljepotu prirode. U pismu od 26. travnja 1336. opisao je tridesetjednogodišnji, tada već znameniti pjesnik, svom prijatelju pariškom teologu Francescu Dionigiju pohvat, koji u srednjem vijeku ne možemo zamisliti: planinarski uspon na Mont Ventoux u Provansi. Prije nego opišemo ovaj znameniti uspon nekoliko podataka o Petrarci i o Mont Ventouxu.

Francesco Petrarca, talijanski pjesnik, latinski pisac i humanist, rodio se 20. VII 1304 u Arezzu, a umro 18. (ili 19) VII 1374. u Arguu kraj Padove. Sin je prognanog firentinskog notara (pristaše »bijelih« gvelfa, isto kao i Dante), koji je 1312. preselio u Avignon, tadašnje papinsko sjedište. Studirao je pravo u Montpellieru i Bologni (1323), zatim se ponovo vraća u Avignon, gdje je štićenik kardinala Colonne, služi kao poklistar i putuje Francuskom, Njemačkom i Italijom, a pretostavlja se da je putovao i u Španjolsku i Englesku. Živi raskošno, odijeva se vrlo elegantno, a premda je primio i svećeničke redove, imao je i vanbračnu djecu (u ono doba nazivana su »prirodnim« djecom). Neko vrijeme živi i vrlo povučeno, u osami Vauclusa, na izvoru Sorge, kraj Avignona i to od 1337. do 1349. Upravo tada nastaju njegove najbolje pjesme.

Nakon 1350. ponovo obavlja mnogobrojne poklinarske misije za veliku gospodu u Italiji. Tadašnji vlastodršci su mu vrlo skloni, a on prima niz počasti, koje je svojom erudicijom i pjesničkim talentom i zasluzio. Tokom jednog putovanja pronalazi i dragocjene Ci-

ceronove rukopise, objavljuje ih, analizira i komentira, pa je neposredno zaslužan za stvaranje Ciceronove slave. Bio je bliski prijatelj s velikim svremenikom Boccacciom, kojeg smatra i duhovnim vodom. Više godina provodi u Miljanu pod zaštitom nadbiskupa i vojvode Viscontija. Godine 1356. bio je u Pragu kod kralja Karla IV, a 1361. u Parizu kod kralja Ivana Dobrog. Pod kraj života najčešće je u Veneciji, koja mu je za zasluge dodijelila palaču u gradu i ladanjsku kuću na rijeci Brenti, u kojoj je 1374. i umro. Bio je izuzetan pjesnik, slavu je stekao sa 360 pjesama, većinom soneta, punih ljubavi prema Lauri, ljepotici koja mu nije uzvratila ljubav. Njegove »Rasute rime« bile su i ostale znamenite ljubavne pjesme. Još znamenitiji je »Kanconier«, prva zbirka lirike novog vijeka, na koji će se vezati nebrojeni nastavljači i epogoni — petrarkisti. Za alegorički spjev »Triumph« i ep »Afrika« dobio je 1341. najveće književno priznanje onog doba, lovrov vijenac, kojim je okrunjen na rimskom Kapitolu.

Eto, takav znameniti čovjek izveo je jedan od prvih poznatih i opisanih planinarskih uspona. Na Mont Ventoux se Petrarca popeo 26. travnja 1336 (prije 645 godina). Ovaj lijepi vrh nije osobito visok (1920 m), nije niti osobito težak, a nije ni Petrarca prvi koji je stigao na nj. Petrarca je naime znao da je neki opat izveo prvi uspon na vrh kojih pedesetak godina ranije. Originalnost Petrarce je u tome što je prvi izveo taj uspon isključivo za vlastiti užitak. Nakon uspona bio je toliko oduševljen da je te iste večeri svom prijatelju detaljno opisao svoj izlet. Tako je ostao pisani dokument, jedinstven po datumu i osobi autora, koji opisuje ljepote planine neobičnim oduševljenjem.

Mont Ventoux ima izuzetnu siluetu i njegov karakterističan oblik nameće se cijelom

predalpskom kraju Provanse. Petrarca je još u studentsko doba govorio kako »osjeća divlju želju da podje i uspne se na nj«. Njegovi snovi bili su posebno potaknuti čitanjem teksta antičkog povjesničara Tita Livija koji je opisao ekspediciju Filipa Makedonskog na planinu Haemus u Maloj Aziji. Cinjenica je da se Petrarca za uspon dobro pripremio i da je na uspon krenuo u pratinji brata i dvojice domaćih ljudi iz sela ispod planine, a na vrh su se uspeli popodne. Tamo, oduševljen neobičnim dahom zraka i vidikom, jer su se uspeli iznad oblaka, on promatra nebo i zaledene vrhunce Alpa, pokrivene snijegom. S druge strane na horizontu pogledom traži Pirineje, raspoznaće planine Centralnog masiva iza doline rijeke Rhone, a vidi i more između Marseilla i L'Aigues-Mortes. Ovakav širok vidik prvi je geografski opis pejzaža koji se s ove visine vidi. Petrarca sve vrlo poetično opisuje. Sunce se pomalo spuštao. On svoja razmišljanja nastavlja tokom silaska, pa su u dolini sišli usred noći, uz mjesecinu, tamo odakle su u zoru krenuli.

Uostalom, prepustimo opis samom Petrarci. Imajući u vidu doba u kojem je opis nastao, običaje i društvenu klimu, najbolje ćemo shvatiti koliko su Petrarcini osjećaji slični našim, planinarskim osjećajima kada se nađemo na vrhu planine. Evo prevoda najvećeg dijela Petrarcina pisma:

»Određenog smo dana pošli od kuće i predvečer stigli u Malaucne. To je neko mjesto na podnožju brda, sa sjeverne strane. Tamo smo proboravili jedan dan i danas smo se napokon, ne baš lako, uspeli na brdo, svaki s jednim slugom. Brdo je, naime, strma, gotovo nesavladiva gromada stijena.

Najviši vrhunac nazivaju šumski stanovnici »Sinčićem«, ne znam zašto. Držim, međutim, da ga tako nazivaju, kao i mnogo drugog, po načelu suprotnosti — uistinu, naime, čini se ocem svih susjednih bregova. Na njegovom je sljemu mala visoravan. Ondje sam stajao kad smo umorni stigli. Stajao sam kao omamlijen, zburjen neobičnim dahom zraka i posve slobodnim vidikom. Pogledao sam dolje: do mojih nogu su plovili oblaci i odjednom su mi Atos i Olimp postali manje nevjerljativi, jer sam ono što sam o njima čitao i čuo sada sam vido na brdu koje je manje glasovito.

Onda sam upravio oči prema strani gdje je Italija, onamo, kamo me moja duša toliko vuče. Alpe, pokrivene ledom i snijegom, preko kojih je nekoč divlji neprijatelj Rimljana putovao, koji je, ako ćemo vjerovati glasini, octom stijene razarao, činile su mi se na dohvati ruke, premda je između mene i njih bio širok razmak. Uzdisao sam, priznajem, za talijanskim zrakom, koji je zaokupljaо više moj duh negoli oni, i obuzela me baš prežarka čežnja da opet vidim svoje prijatelje i domovinu.

Međutim, napokon sam se ogledao i doista vido ono zbog čega sam došao ovamo... I veoma sam jasno zdesna vido gorje lionske pokrajine, slijeva čak Marsejski zaljev i morsku obalu kod Aigues-Mortesa, koja je, kao i sve drugo, ipak udaljena nekoliko dana

putovanja. Rhona mi je vijugala tik pred očima.

Kad sam se neko vrijeme ovome divio i uživao u zemaljskoj ljepoti, htio sam, popevši se primjerom tijela, nahranići i dušu, i učinilo mi se korisnim zaviriti u Augustinovu knjigu vjere. Otvorio sam malu knjižicu najmanjeg formata, ali neograničeno punu slatkoče, da što nasume pročitam. Što sam mogao pročitati negoli pobožne i čedne riječi?! Međutim sam slučajno otvorio desetu knjigu ovoga djela. Moj brat je stajao napeto očekujući da iz mojih usta čuje što od Augustina. Bog mi je svjedok, i brat koji je tam bio, da je ondje kamo najprije bacih pogled pisalo: »I ljudi odlaze da se dive vrhuncima bregova, i golemim morskim valovima, i širokim rijekama, i obali oceana, i kretanju zvijezda, a ne poštuju sebe«. Bio sam, prijaznjem, zburjen i zamolio brata, koji je želio čuti dalje, neka mi ne dosaduje, pa sam sklopio knjigu ljutit sam na sebe, što se još divim zemaljskim ljepotama. Trebalо je da već prije — pa i od poganskih filozofa — naučim da ništa nije vrijedno divljjenja, osim duše...

Onda sam zaključio da sam se dovoljno nagledao brda i upravio svoje unutrašnje oko na sebe; od tog trenutka nije od mene nitko čuo ni riječi, dok nismo stigli dolje.«

Petrarca je potakao niz pjesnika, svuda, pa i u našoj književnosti. Pravu petrarkističku školu razvili su naši pjesnici u Dalmaciji, Dubrovniku i Kotoru, objavljajući na narodnom ili na talijanskom jeziku. Napose je petrarkizam prenesen na našu obalu i odigrao važnu ulogu u stvaranju hrvatske književnosti, pogotovo u dubrovačkoj književnosti. Petrarkisti su bili Menčetić, Đore Držić, Vetranović, Lucić, Ranjina, Zlatarić i mnogi drugi. Jedan petrarkist posebno je zaslужan za početke naše planinarske literature. To je Petar Zoranić Ninjanin (rođen 1508?, umro nakon 1559) koji je spjeval ep »Planine...« (naslov u originalu je puno duži). Ovo remek djelo stare hrvatske književnosti pjesnički je prikaz planina, Dinare i Velebita, čiji je jedan vrh dobio Zoranićevo ime, velikom pjesniku u čast.

Mi možemo biti posebno ponosni činjenicom da je spjev »Planine« štampan punih dvanaest godina prije opisa gore Pilatus Švicarsca Konrada Gesnera, koje se danas smatra prvim klasičnim planinarskim djelom i koje je potaklo razvoj planinarstva. Prvenstvo ipak pripada našem Zoraniću, premda je ovaj biser hrvatske i jugoslavenske kulture, nažalost, slabo poznat u svijetu. Našom krvnjom. Zato je i red da ga barem mi planinari poštujemo.

Literatura:

H. de Segogne, J. Couzy — *Les alpinistes célèbres*, Paris, 1956.

M. Wein — *Dodoh*, vidjeh, zapisah, Zagreb, 1966.

JLZ — *Opća enciklopedija, natuknice Petrarca, Petrarkisti, Zoranić*.

S Lovćena

UZEIR BEŠIROVIĆ

SARAJEVO

Ivanova Korita. Ljetni topao dan. Podne. Od ljetne žege treperi zrak. Miriše sasušena trava na vrelom suncu, kao da gori. Svuda zelenilo oko nas. Opire se suncu i jeseni, koja se u zraku najavljuje.

Mlada čobanica spava u hladu bukova steba, a pored nje ovčarski pas brezbržno je čuva. U obližnjoj šumi njene ovce planduju u hladovini: slika iz crnogorske narodne pjesme:

»Pod Lovćenom zeleni se trava...«

Oj, Lovćene, gdje si brave skrio...«

Osvježavamo se vodom na Ivanovim Kortitima. Nerado se odvajamo od ove hladne, dragocjene tečnosti. Ne ide nam se uz vrelu planinu.

Pogled nam je uprt u vrh Lovćena, u Njegošev mauzolej, koji nas neodoljivo i strasno privlači. Bijeli oblaci, kao ovčija runa, nerijetko obavijaju vrh i odmaraju se na mauzoleju, kao da ga kriju od našeg pogleda. Ispred nas put se vrti kao čigra. Sav je u spirali.

Uspinjemo se drvenim stepenicama, koje se ujišu pod našim koracima, nesigurne su. Ulažimo u podzemni hodnik. Dugo stepenište izgrađeno od bijelog kamena. Uspon dugo traje. Mnoštvo stepenica prolazimo, a po izlazu iz ovog labirinta susrećemo se s mauzolejom. Golemo zdanje, jedinstvene visine i težine, jedinstvene lokacije: na vrhu Lovćen-planine, na 1.574 metra. Impresivno djeluje ovo monumentalno zdanje, djelo Ivana Meštrovića, na daleko poznatoga i čuvengog našeg vajara. Ushićeni smo i zbuđeni susretom s mauzolejem Petra Petrovića Njegoša, (1813 —

1851), vladike, pjesnika i vladara Crne Gore sredinom prošlog vijeka (vladao je 21 godinu). Nezaboravan je doživljaj ovog spomenika na rubu planinskog ponora, na mjestu gdje je Njegoš još za života, 1845. godine, podigao malu crkvu.

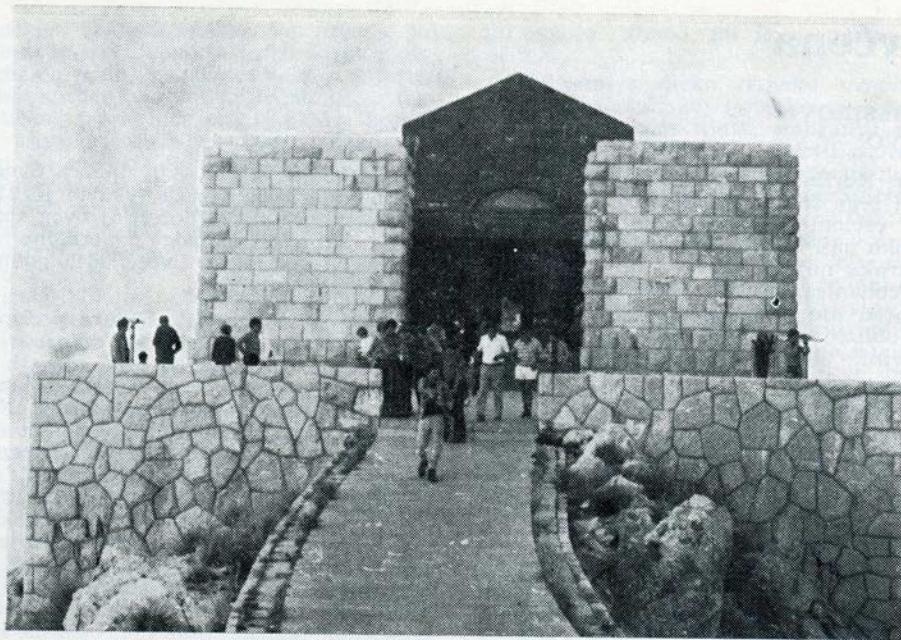
Dvije snažne kamene figure poduprle su kameno zdanje, kao da ga drže na svojim plećima. Prolazimo pored tih vjernih straža. Ulazimo u predvorje i bez daha stojimo pred veličanstvenom kamenom figurom Njegoša. Iznad nje kao simbol stoji kameni orao. Sve je ovdje u znaku kamena i od kamena. Ovdje je prisutan samo jedan elemenat: kamen, a dvije boje: crni i bijeli kamen. I sarkofag s Njegoševim ostacima od bijelog je kamena, kao i separatna tajanstvena prostorija u kojoj se brižljivo čuva ovaj sarkofag. Svuda oko nas, ispod nas i iznad nas samo je kamen, sjajan kao zrcalo. Svud je prisutna nemajuća tišina. Ljudi tiki, ozbiljni i dostojanstveni, kao na pogrebu. Nijemo obilaze i razgledaju ovo zdanje, ovo savršeno zdanje tehnike naših dana. Otegla se nije povorka ljudi kao u nekom budističkom ritualu. I tako stalno, tokom cijelog dana. Dolaze, prolaze i odlaze ljudi svih nacija, boja, uzrasta i zanimanja, kao najvjerniji hodočasnici.

Uskim hrptom planine prelazimo na obližnji vidikovac. Ispod nas je Crna Gora i njezino more. Upijamo otvorene vidike na sve strane. Tko bi još mogao znati, u tim trenutcima uzbudjenja, dokle sežu ovi horizonti, bez okvira, bez kraja.

Lovćen s Ivanovih korita

Foto: U. Beširović

Njegošev mauzolej na Lovćenu

Foto: U. Beširović

Daleki planinski vrhovi i prostranstva na sjeveru Crne Gore zagnjurenji su u ljubičastoj izmaglici, pa im se jasno vide samo najviši vrhovi i obrisi. Visoki Durmitor smirio se pod teretom vremena i snijega, koji se bijeli u toj gori visokoj. Maganik, Moračke planine, Sinjajevina, Komovi, Rumija, Vojnik i druge prelijepi crnogorske planine, što nas okružuju, prekrivene se nekom modrom izmaglicom, koja se svjetluca pod vrelim sunčevim zracima.

Ispod nas kose padine, kao sunovrat, a ispod njih šuma i zelene lovćenske livade. Dobje, malo niže, veliki bijeli brod u kamenom moru — gradić Cetinje. Jasno se vide zgrade ispod Orlova krša: Manastir, Biljarda, Knežev dvor. Najimpozantnije djeluje veliki kompleks fabrike »Obod«. Njeguši, rodno mjesto Njegoševa, odavde liči na zelenu školjku. I čini nam se kab da je na dohvrat ruke, a tako je duboko.

Gledamo uske serpentine što krivudaju odozdo iz Kotora, od mora, pa sve dovdje, do vrha Lovćena. Tim putem su Crnogorci iznijeli na nosilima bolesnog Njegoša, koji je tada posljednji put gledao svoje drage Njeguše i Lovćen. Iznjeli su ga, poslije smrti, ovamo na vrh, gdje i danas počiva. Kada je Njegoš 1851. godine s lađe iz Bokokotorskog zaljeva ugledao Lovćen, skinuo je kapu, i rekao: »Necemo se više nikada rastaviti!«.

Stojimo na vrhu zagledani u nebo, u prostore valovite zemlje Crne Gore. Iznad nas nadlijeću orlovi, koji jednim okom vide more, a drugim Njeguše i Cetinje.

Ovaj vrh daruje radost, kao da su tu svi tokovi i radosti života tog ljetnog dana. Tu

na vrhu čovjek najradije šuti. Oči i dušu napaja ljepotom. Ljepotu planine ne mogu osjetiti ljudi siromašni duhom i snovima...

U lelujavoj izmaglici, uz tih povjetarac, uz cvrkut ševe, sjećamo se na Jezerskom vrhu Njegoševih stihova iz »Gorskog Vijenca« posvećenih Lovćenu:

Vidite li čudo, Crnogorci!
Prisukâ sam pedeset godinah;
na Lovćen sam vazda ljetovao,
izlazio na ovu vršinu;
sto putah sam gledao oblake
de iz mora dodu na gomile
i prekrite svu ovu planinu;
otisnu se vamo ali tam
s sijevanjem i s velikom jekom
i s lomljavom strašnijeh gromovah.
Sto putah sam ovđena sjedio
i grijâ se mirno sprama sunca;
a pod sobom munje i gromove
gleđâ, slušâ deno cijepaju;
gleđâ jekom grada stravičnoga
de s poda mnom jalove oblaci.
Al ovoga čuda jošt ne vidjeh:
vidite li; ako boga znate,
koliko je mora i primorja,
ravne Bosne i Hercegovine,
Arbanije upravo do mora,
koliko je naše Crne Gore —
sve je oblak pritiskâ jednako,
svud se čuje jeka i grmljava,
svud ispod nas munje sijevaju,
a nas jedne samo sunce grije;
i dosta je dobro primarilo,
kâ je ovo brdo vazda hladno!

Preko Janjske visoravni na Kupres

SAKIB KLIKO

JAJCE

Želja za putovanjem iz grada u grad, iz grada u selo, s armirane ploče na ledinu, često puta me dovodila na Janjsku visoravan. Želje mnogobrojne, a vremena premalo. E, da je vremena, po Janjskoj visoravni moglo bi se hodati i hodati, gledati i nikad nagledati, pisati i nikad sve ne napisati (o Janju sam već pisao u NP 1-2, 1980.). Darovit putopisac ili savjestan kroničar mogao bi mnogo pisati o ovim krajevima. Neću reći da sam darovit, ali ču biti savjestan i neću dopustiti da hramlje ovaj zapis, što ga poklanjam svim ljubiteljima prirode i poštovaocima historije. Putujući ovim krajevima (Šipovo — Janjska visoravan — Kupres) bilježio sam sve što je potrebno i sasvim dovoljno da se obilato zasiti radoznalost i čitaoca i izletnika. Vaše je da ga prezrete ili da mu poklonite malo vremena, na vama je da odlučite hoćete li pritegnuti gojzerice i poći tragom ovog putopisa.

Janjska visoravan bila je dugo iza ili između svakog dobra. Između bezbroj nevolja. Iza svijeta i svega, a između kanjonskih ambisa i planinskih grebena, između dalekih nebesa i škrte zemlje. Dolje tvrdio, a gore višoko! Sveti i život daleko.

Preko Janjske visoravni vodila je rimska cesta, ali do mnogih sela, koliko juče, moglo se samo pješice ili na dobro potkovanim kočnju.

Mnogi dušmani trli su Janj, ali ga nisu zatrli. Dolazili su, prolazili i gaženi odlazili. Uvijek se nalazila šaćica ljudi koja bi tu nalazila utočište i otpočinjala nov život. Vjerujte pjesmi, jer usta pjesme nikad ne lažu:

O Janju, tripot si gorio,
al' se nisi Švabi pokorio!

Tu su se događala mnoga čuda. Preko ovih donedavno besputnih krajeva prođe narodna vojska, narodni vođa, narod, ranjenici, tifusari i drugi mučenici.

Predmet mojih dosadašnjih traganja i putovanja bili su krajevi oko rijeke Janj, zapadni dio Janja do Vitorog-planine, o čemu sam već pisao (NP 1-2, 1980.). Ovog puta sam se odlučio da prodrem dalje, da upoznam nov svijet, ljude, običaje.

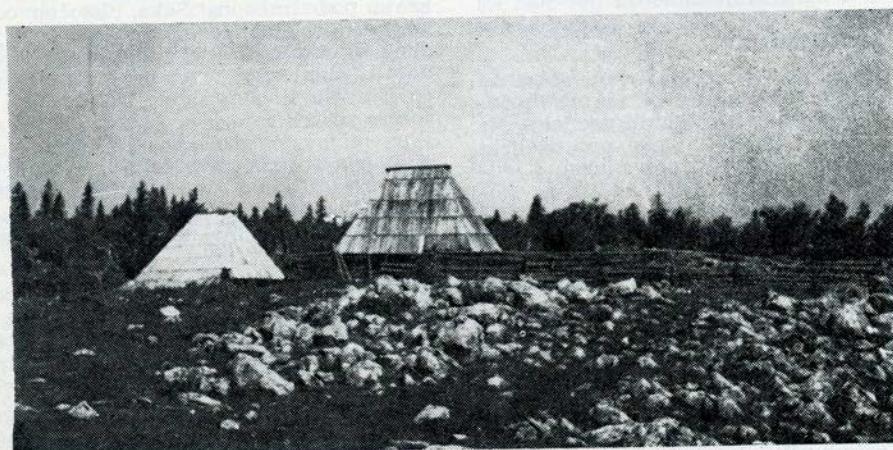
Moji prijatelji na ovom putovanju, Meho i Huso, prolaze putem između kamenih ograda što ljubomorno grle komadiće plodne zemlje, a ja, zaostajući za prijateljima, u glavi sebi stvaram sliku crteža nacrtanog u dječjoj bilježnici za crtanje, a što me podsjećaše na te ograde. Poredala se brda jedna do drugog oko Janja kao porodica oko sofre i čekaju glavu porodice da otpočnu objed. Koga čekaju Vitorog, Ljuša, Ravna gora, Kriva Jelika? Možda mene, a sigurno i vas.

Smjenjivala se povijest, ljudi i običaji.

Subota je bila radna. S radnog mjesta od lazimo pravo na autobusnu stanicu i krećemo put Janja — Strojica. Osjećaju se promjene od našeg prijašnjeg boravka. Novi dom zdravlja i ukusno napravljen motel. Nemamo vremena za duže zadržavanje, a što i bi, nismo prvi put tu.

Štršlim smo koracima zagazili po janjskom kršu u pravcu Vagana i Vodice računajući da prije noći dođemo u Vodicu i da tu konačimo.

Vagan ostaje s naše lijeve strane, u lijepoj planinskoj dolini. Nemamo vremena da svratimo i duže se zadržimo, a željeli bismo posjetiti nadaleko čuvenu Vagansku špilju, kako po legendi tako po svojoj dužini i bogat-

Katuni u Čatama

Foto: S. Kliko

stvu nakita. Ona zaslužuje pažnju i mi ćemo joj se sigurno vratiti. Dolazimo u najvisočiji zaselak sela Vodice.

Raspitujemo se za put do Kupresa i saznaјemo da se za nepun sat stiže do Ćata (seoce sa četiri domaćinstva). Bez razmišljanja krećećemo putem kroz ljupku dolinu što nas izvede na put Strojce — Kupres. Slijedimo ga nekih stotinu metara i skrenemo desno strmim karavanskim putem poznatim kao Solarški put (vjerojatno po karavanima koji su prenosili sol iz Dalmacije u unutrašnjost). Predjeli kao iz bajke. Pred nama je proplanak s nekoliko kuća i staja. Selo je pusto. Prva pomisao da je selo nenaseljeno. Tu su dva mališana koji nas razuvjeriše. Miris staja, sjenika i noći što dolazi činili su neobjašnjiv i opijajući koktel mirisa. U dogovaranju koju staju da izaberemo za naše noćenje nismo ni slutili što će nam donijeti djetelina sa četiri lista koju smo našli na samom početku našeg puta niti što će učiniti vitalna starina što vodeći konja bijelca ulazi u selo.

Pri prvom susretu osjeća se činio nepovjerenje, vjerojatno se prvi put susreće s ovakvim putnicima. Uspijevamo uspostaviti kontakt sa starinom. Obećao nam je staju i pozvao nas u kuću na ljetu rakiju, no nepovjerenje je i dalje prisutno, osobito kod starice. Ona odbija da ponudi mljeku, kavu i rakiju, što je starina uporno tražio. Razumjeli smo mi te ljudе i njihovo nepovjerenje. Poslije smo kroz razgovor doznali da je ovo selo u ratu potpuno izgorjelo i dalo 62 nedužne žrtve. Teškom mukom sam uspio objasniti starcima što smo i za što hodimo ovim zabitim krajevinama.

Rijetki su njihovi susreti s drugim ljudima. Naide, kažu oni, po koji prodavač duhana, i to je sve. Bila je jednom i ekipa RTV Sarajevo koja je tu snimala neku emisiju. Sve ih je naš starina Pero primao i ugošćavao, svima je postao blizak i drag.

Naši su razgovori postali pršni i prijateljski. Tu su napokon i kava i mljek, kajmak, sir, crni hljeb i tisuće neobičnih priča usamljenih staraca. Željni su oni razgovora, a mi radoznali te i ne primjetismo da noć juri ka zori. Uvijek sam volio dočekati svitanje zore uz priču s goršacima.

Starci nas odvedoše u prostranu sobu na spratu kuće. Po zidovima je odjeća naših domaćina i stari predmeti njihovih predaka. Ne znam je li ova kuća za nas ugostiteljski objekt, klimatska banja ili pak muzej. I jedno i drugo i treće, ali ne samo to. Tu se može vidjeti cio život jedne porodice, pa čak i cijelog sela. Rado bih zaspao ali mi misli ne dadeoše.

Sunce i jutarnja svježina nas probude. Ustajemo kao preporođeni. Čini nam se da smo drugi ljudi. Hvaliti nismo više umijeli — samo smo znali da mi i jesmo zbog toga planinari.

Naši domaćini su odavno budni, valjalo je nahraniti stoku i obaviti jutarnje poslove. Starci su pripremili i jutarnje čašćenje, kavu i rakiju.

Dan je lijep, a naš put je dalek i zato se spremamo za pokret. Sustižu i susedi da vide tko je to bio Perin gost. Srdačni su to i raspoloženi ljudi, goršaci su za me bili i ostali pojma ljudi. Svi že da se kod njih navratimo, da popijemo nešto za sretan put. Ne želimo uvrijediti a ni povrijediti goršacke običaje i vjerovanja, pa svraćamo našim susjedima. Na kraju zajedničko fotografiranje i pokret put Kupresa. Srdačno se pozdravljam u obećanje novog susreta. Nije to samo obećanje, doći ćemo mi da se odužimo i još novoga saznamo o životu ovih ljudi.

Pero nas domaćinski prati dio puta i izvodi na Solarški put koji smo sinoć bili napustili. Pozdravljamo se i laganim hodom krećemo preko Paleža u Novo selo.

Jutarnje magle uvlače se u šumu, sunce sve više i više dobiva na snazi. Ispred nas se ukazuje Kupreško polje koje ovog jutra izgleda kao more.

Za nepun sat ugodna pješačenja od Ćata stigli smo do prvog sela Kupreške visoravni — Novog sela. Svraćamo ispred prodavaonice gdje susrećemo mještane i — priča odmah otpočinje. Pričaju ljudi o svojim poteškoćama, kakva je bila zima, kakva je ljetina, kakva će biti naredna i o ostalim goršackim problemima. Od mještana saznamjemo da je prošle godine preko sela Šemenovaca prošječan šumski put pod sam vrh Velikog Vitoroga. (To bi bio sad najzgodniji prilaz Vitorogu).

Krećemo prašnjavim putem u pravcu Blagaja. Usput susrećemo mališane i nudimo im bonbone i čokolade. Sam sebe pitam, hoće li ovi mališani izrasti u gorštakе ili će isto kao i mi danima hodati da osjete goršacki život? Tako razmišljajući i družeći se s djecom stigli smo u Blagaj.

Klanjamo se bisti Miloša Ždere, koji stoji na sred sela ispred škole, tjerajući mlade i slučajne putnike da se prisjetе naše krvave prošlosti.

Iz Blagaja skrećemo desno kolnim putem u pravcu uzvišenja poznatog u narodu ovog kraja pod imenom Seka. Istočno od Seke smjestilo se Rastičevačko jezero koje je ovog dana bljeskalno na suncu kao izgubljeno ogledalo u planinskoj travi neke gizdave pastirice Blagaja ili Rastičeva. Na uzvisini poviše jezera susreli smo se s nekoliko stečaka, o kojima ništa ne saznamo, jer smo žurili ka Kupresu. Još sam razmišljao o toj skamenjenoj prošlosti kad smo stigli na asfaltni put što vodi u Kupres. Susrećemo nekoliko ljudi od kojih saznamo neke adete (običaje), izreke i pouke o životu.

Bježali smo od asfalta, a on nas vodi sada k našem cilju. Skrećemo od te usijane nepregledne plohe i nastavljamo preko Bilog potoka u pravcu Kupresa. S naše lijeve strane su primarna uzvišenja: Demirovac (1766 m), Semešnica (1724 m), Bukovača (1479 m), Plazenica (1556 m), možda će naša sljedeća turbiti po ovim brdima. Ovog puta smo se zadovoljili i vidicima.

Kamenac (183 $\frac{1}{2}$ m) iz stanova Gruca na Prenju

Foto: D. Šefer

Sjećanja na početke alpinizma u BiH

DRAGO ŠEFER
MAKARSKA

1929. novembar — ROMANIJA

Jesen je, vedro nebo šuti, a raštrkani podromanijski zaseoci nijemo miruju. Dvojica smo. Svaki sa svojim mislima, prvi put pokušavamo da se ogledamo sa sedamdesetak metara visokom Djevojačkom stijenom, s njene ju goistočne strane. Penjemo između dvaju vrhova, a promaja bije kao kroz odskrinuta vrata i suši znoj što curi niz leđa, ne od umora, već od straha. Na vrhu oduševljenje. Ostvarili smo jedan nov doživljaj, nama do tada nepoznat.

1930. mart — PRENJ

Iza nas su usovima izlomljene i opustošene šume Bukova laza.

Uživamo u jedinstvenom doživljaju što nam dariva pogled na Tisovicu, zaodjevenu snježnim ruhom, na vrhove Otiš i Zelenu glavu, okovane ledom i okupane suncem.

Umorni od iscrpljujućeg uspona, potražimo bivak u prvoj čobanskoj kolibi, s nadom da će i slijedeći dan osvanuti isti.

Zapretana vatra na ognjištu pod udarcima vjetra svjetluca pod pepelom. Kroz pukotine na vratima upadaju snježne pahuljice. Planina urla, bjesni, zaognuta snježnim košmarom.

Četiri dana surove škole doživjeli smo u planini, a četvrtog, nakon devetosatne borbe s dubokim snijegom, maglom i samima sobom, savladali smo uspon do pod Otiš i preko Jezerca, Vlasnog dola, Crnog polja i Drage stigli do planinarske kućice na Papratinama.

1933. juni — ROMANIA — Velike stijene

Ovog puta u dodiru sa stijenom nije bilo straha, naprotiv, bio je nečega toplog. Ispe njali smo je od Novakove pećine bez drhtaja srca, iako su nam i ruke i koljena bili zgu ljeni i pomalo krvavi. Vratili smo se ispunjeni osjećajem zadovoljstva, ne što smo savladali stijenu, već ovog puta sebe. Prvo isku stvo značilo je mnogo, pa nova stijena nije donijela nemir.

1933. juli — ROMANIA

Ponovo smo tamo, gdje smo 1929. prvi put zakoračili u stijenu. Nema vrtoglavih visina, ali sa zadovoljstvom ponavljamo nešto što smo već jednom prošli. Ovaj put bez straha i bez vjetra. Grije sunce i u stijeni i na vrhu, pa je bilo užitak promatrati točila i gusta prostranstva crnogoričnih šuma Ravne planine i Jahorine.

Petar Saraba i Drago Sefer nakon prvenstvenog uspona kroz sjevernu stijenu Otiša na Prenju

Foto: D. Sefer

1934. maj — ROMANIJA

Gledajući stijenu gazimo livadom punom cvjetnih pupoljaka što su isčiliili iz zemlje, kao ljudske želje koje se neće ostvariti, jer neće uspijeti da dozriju, kao ni ovi cvjetovi što ih mi gazimo na putu k Djevojačkoj stijeni.

Sunce je već odskočilo kada uđosmo u stijenu. Ovog puta bio je to težak posao, a kada se konačno nađosmo na vrhu, sve ono što sam u tih nekoliko sati doživio, bilo je u mени toliko izmiješano i zbrčkano, kao oblaci u sutonu i mrak pred očima. Noge su drhtale, a riječi zapinjale u grlu.

Sišli smo niz točila i prošli kroz šumski čestar na livade. Ponovo gazimo cvjetne glavice što neće sazrijeti nego će pasti pod oštrim otkosom. I nas smo dvojica slično mogli doživjeti.

1935. oktobar — ROMANIJA

Noć smo proveli u naviljcima sijena s pogledom na stijenu. Uzduh protkan mjesecnjim sjajem, kao i drugih večeri, ali ipak drugačiji, jer tu je nejasan obris Djevojačkog vrha s ušiljenim konturama crnogorične šume ispod njega.

Ujutro, pod suncem, nestalo je kamenog sivila u bezbroju sunčevih preljeva, što je cijelom kraju davalo raskoš.

Pedo je »brukoš« u stijeni, pa tražimo lakši uspon. U polovini točila našli smo u zapadnoj stijeni procjep i njime preko zaglavljene kamene izašli na vrh.

1936. februar — PRENJ

Nikad se više neće ponoviti ona zorom zanjihana jutra, što sam ih doživio brazdajući snježna prostora na prilazima lupoglavskej sjevernoj stijeni, nošen željom da izidem na njezin vrh.

Ostala je samo želja i sjećanja na zapaljeno jutrom putnim zracima sunca, na bljesak snijegom i ledom okovanih vrhova.

1936. juni — PRENJ

Pojlica, na njima vrelo i ja. Nigdje se ništa živo ne kreće, a oko samo vrhovi još bogato zagrnuti ostacima snježnika. Svi oni vijećkovima druguju sa suncem, oblacima, drijemaju u maglama, prkose burama i mečavama.

Za mnom je velik snježnik i okno, izločen žlijeb posut snijegom, sve je krhko, a želja čvrsta da stanem na njegovo tjeme. Cilj je ostvaren, želja ispunjena. Pogledom grlim vrhove, stare znanice, kojima dugujem mnoge sretne i uzbudljive trenutke življena.

1936. juli — PRENJ — Otiš

Sjećam se 1926. godine, kada sam prvi put došao sa starijim bratom pod njegov vrh i na istom snježniku pod njegovom sjevernom stijenom kupio kap po kap vode što se na suncu otapala, da pokvasim osušeno grlo. Tada smo na vrh izašli zaobilaznim putem s južne strane.

Ovaj put bio sam s Pedom. Dan ranije prošli smo kroz Sačmalj. Otiš je dominirao prostorom u gojemom kamenom prostoru. Ušli smo u stijenu pod škrbinu što u blagom luku presjeca sjevernu stijenu i na njenom kraju izašli na greben, koji nas je doveo do vrha.

Prisutnost vrha i pogledi što su se pružali s njega ispunjavali su me užicima, a ja sam im se podavao. Otud su i moja sjećanja ostala upečatljiva, pa žive i danas u meni.

1938. juni — PRENJ — Osobac

Na putu sam za Crno polje, da obidem radeve na novoj planinarskoj kući »Prijatelja prirose« koja se dovršava. Kroz Boračku dragu mrka je noć i pada kiša, ali moja karbituša dobro svijetli i otkriva stazu što se strmo uspinje kroz gustu bjelogoričnu šumu. Tišinu noći prekida po neki krik poplašene ptice i kapi što padaju s grana po suhom listu.

Na izlazu u Crno polje pada u oči Osobac i njegov stjenoviti greben. Poslije pregleda radova i dogovora s poduzetnikom Lambićem iz sela Krstaca, odlučih se da odmah krenem i pokušam uspon i na Osobac, a kod silaska da se spustim u Vlasni dô i ravno niz Skok u Bijelu i Konjic.

S tom željom gazio sam kamen i čuperke trave pokvašene rosom i kišom, s kose na kosu, dok ne stigoh na sam vršni greben. Sjedoh da odahnam i zasladiム dušu vidikom na Sivadije. Gledam ih kao iz pticije perspektive. Za njima Crvanj, Velež, desno sedlo Prijedorac, a iznad njega dalje Kamenac, Vjetrena brda, Zelena glava, Otiš. Sve kao da je na dohvati ruke, ali ipak tako daleko.

Noćas me pratila kiša, a sada plavetnilo osvojilo, grijie blagorodno sunce, samo po neki bijeli oblak jezdi nebom u susret suncu, koje će ga rastochiti, kao i moja razmišljanja. Sve je veličanstveno.

Marginalije o najdražim uspomenama

ZELJKO HLEBEC

KRIŽEVCI

Kasno je sunčano popodne zlatnožute jeseni. Sjedim na terasi svoje kućice za odmor i pogled mi klizi po ustalasalim brežuljcima prigorskog kraja po kojem se protežu šumice, obrani vinogradni, polja i pašnjaci, ukrašeni crvenim krovovima selâ i zaselaka. U daljini, iza tih brežuljaka koji se doimlju poput valova nemirnog mora, plavičasti su masivi Medvednice, Ivanšćice i Kalnika, a iza njih jedva primjetan i masiv Domaće gore.

Gledam taj divni sklad prirode obasjan jenskim suncem, a misli mi plove dalje do Alpa i do Gorskog kotara. Često tako gledam uveče prema zapadu i uviјek se rado sjetim svih onih divnih planina koje sam upoznao i predivnih Kugyjevih riječi koje su me uviјek vodile kroz njih: »Kad dođete u njihove dvore budite skromni gosti u domovima svemoćnih...«.

Planine su ono što sam najviše volio, ono što volim i što će voljeti dok živim. Više od pola mog životnog vijeka vezano je uz planine i planinarstvo, a sve to pružilo mi je pregršt životnih radosti. Ta ljubav vodila me od planine do planine, vodila me širom zemlje. Kroz nju sam zavolio putovanja i naučio da putovati znači živjeti. Upoznao sam gotovo cijelu našu zemlju, njene predivne plani-

ne, rijeke, jezera, upoznao sam ljudе i običaje i, što je najvrednije — stekao prijatelje širom Jugoslavije. Putovao sam kroz mnoge evropske zemlje, kroz Tursku i Egipat, no uviјek sam se s radošću vraćao ljepotama naše zemlje, prije svega našim planinama.

Sjedim tako u smiraj dana sjećajući se svih tih divnih trenutaka provedenih u planinama. Poput filma prolaze sjećanja na izlete, uspone, partizanske marševe, transverzale i prije svega na divne planinarske prijatelje. Od mnogih izleta, uspona i dragih susreta prošlo je desetak, petnaestak, pa i dvadeset godina, no uspomena je ostala svježa i ugodna.

Tko bi zaboravio čarobne uspone na Jalevec, Raduhu i Krn, na putovanja po prekrasnom prostranstvu Gorskog kotara, na pohode ustalasaloj Šumadiji, ili preko stjenovite Solunske glave, ili na divne dane provedene na planinskoj ljepotici Jahorini. Tko bi zaboravio mnoge divne »Sljemenaše«, klapu »Runosljem«, planinarske prijatelje iz Tuzle, Ljubljane, Maribora, Beograda, Splita i drugih gradova.

To se zaista ne zaboravlja. To drugovanje s planinama, planinarskim društvima i cijelom planinarskom organizacijom dugi je niz

Rjavina pod ljetnim snijegom

Foto: Z. Hlebec

Susret šešira (gore)

Planinarska radoš (gore lijevo)

»Samoborčeka« više nema (dolje)

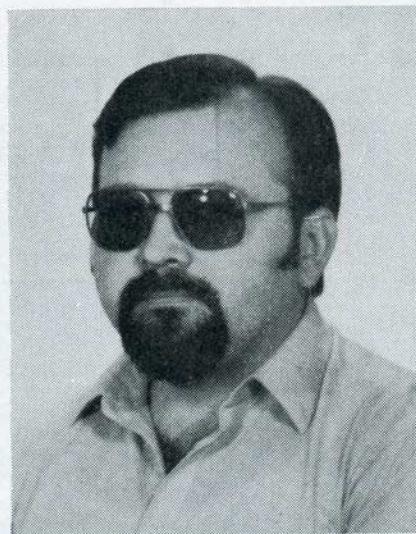
Foto: Z. Hlebec

Na svečanosti održanoj 12. lipnja 1975. u »Vjesničkoj« sali za konferencije, uručila je delegacija Planinarskog saveza Hrvatske reviji »Vikend« zlatni znak priznanja, kojim ju je PSH odlikovao za zasluge na širenju planinarstva. Kao što je tom prilikom istaknuto u »Našim planinama« (članak na omotu broja 7-8, 1975), »Vikend« je samo od travnja 1974. do svibnja 1975. objavio 56 napisa posvećenih planinama, a posebice proslavi stoljetnice hrvatskog planinarstva. Autor većine tih napisa bio je tadašnji predsjednik Komisije za propagandu PSH i višegodišnji suradnik »Vikenda« Željko Hlebec. Kako se on u to doba odselio iz Zagreba, zagrebački planinari su ga počeli pomalo zaboravljati, no on je i nadalje ostao vjeran planinarstvu i »Našim planinama«. U povodu 15. godišnjice njegove suradnje odužujemo mu se objavljuvanjem njegovih uspomena i ovim skromnim prikazom njegova života i rada.

Rodio se 26. veljače 1941. u Zagrebu. Po zanimanju je strojarski tehničar. Od 1974. godine živi u Križevcima i radi u RO »Čelik« na radnom mjestu vode referade kooperacije. Planinarjem se bavi od 1957., a 1959. postaje član PD »Sljeme«, gdje je i niz godina član uprave. Godine 1966. izabran je za tajnika Planinarskog saveza Zagreba, 1967. za potpredsjednika, a 1968.-79. član je Izvršnog odbora Planinarskog saveza Hrvatske. Kroz to vrijeme proveo je punih sedam godina na dužnosti predsjednika Komisije za propagandu PSH. Završio je tečaj za vodiče i stekao naslov vodiča PSH. Za svoj rad nagrađen je 1978. nagradom SOFK-e grada Zagreba, zatim srebrnim i zlatnim znakom PSH te srebrnim znakom PSJ.

Godine 1966. počinje njegova publicistička i novinarska aktivnost i to prvo u »Našim planinama«, a od 1969. i u reviji »Vikend« u kojoj je danas jedan od stalnih suradnika. U »Privrednom vjesniku« suradiva je s revijom »Ugovititeljstvo i turizam«, a stalni je suradnik »Zanatskog lista« Privredne komore Hrvatske. Povremeno suraduje s »Večernjim listom« i ostalim izdanjima NIŠRO »Vjesnik« u Zagrebu. Povodom desetogodišnjice izlaženja »Vikenda« primio je od redakcije specijalnu nagradu »Vikendov srebrni cvijet«.

Kroz petnaest godina publicističke i novinarske djelatnosti objavio je preko pet tisuća članaka, reportaža, fotoreportaža i ostalih priloga sa širokim izborom tema. Većina od njih odnosi se na izletništvo i turizam. U mnogim svojim prilozima ostaje vjeran planinarstvu i planinama animirajući ih na njemu svojstven način. Povodom petnaestogodišnjice tog plodnog amaterskog rada objavljujemo mali izbor Hlebecovih fotografija vezanih prije svega za njegovu veliku ljubav — planinarstvo i planine.

Urednik

godina obogaćivalo moj život. Bilo je lijepo i vrijedno, i ostalo trajna uspomena.

Zahvaljujući planinarstvu zakoračio sam i na publicističko-novinarsku stazu koja je nakon planinarske staze postala moja druga velika ljubav. Te dve ljubavi minulih su se godina često isprepletele. Divno je bilo doživjeti velebne proslave stote obljetnice našeg planinarstva, dvjestote obljetnice prvog uspona na Triglav i druge planinarske manifestacije te o njima pisati. S jednakom radošću, kao što sam nekad kao vodič vodio planinare na izlete, danas ih vodim svojim pisanim prilozima.

Zato s posebnom radošću prelistavam 1966. godište »Naših planina« u kojem je objavljen moj prvi članak. Neizmjerno sam zahvalan uredniku na njegovom uvrštenju, jer me to upravo potaklo na rad. A taj rad otvorio mi je stranice mnogih listova u kojima sam objavio tisuće fotografija, članaka i reportaža. U mnogim sam se sa zanosom vraćao planinama i planinarstvu osjećajući to kao vraćanje duga za sve ono što mi je pruženo u životu.

Sjedim tako i nižem ove marginalije o najdražim uspomenama, a sunce polako tone između Medvednica i Ivančice, tamo dalekoiza Savinjskih Alpa gdje je Raduha, alpski

vrh kojeg se uvijek najrađe sjećam. Pišem ove retke, proslavljajući intimno svoj mali publicistički jubilej. U ovom današnjem ritmu života petnaest godina možda i nije mnogo, no kad se to gleda kroz amaterski rad, rad sa srcem i ljubavlju, tada je to — jubilej. I zato sam zahvalan uredniku na uvrštenju ovog članka jednako kao i za članak iz 1966. godine. Tada sam opisao svoj prvi nezgodni alpski doživljaj, odnosno korak do nešreće, a danas su to, eto, ugodne marginalije o uspomenama. Između ta dva članka petnaest je godina publicističko-novinarskog rada, a za sve uspijehe na tom polju najzaslužniji je časopis »Naše planine«. Njihov urednik, dr Željko Poljak, upravo one davne 1966. godine, pružio mi je onu, toliko u životu potrebnu ruku podrške, ruku koja me usmjerila na jedan divan put zadovoljstva.

Sumrak je. Crvenilo zalazećeg sunce prekrilo je nebo a prigorski brežuljci utonuli su u jesensku sumaglicu. Završavam ove marginalije i opet se na kraju vraćam planinama i planinarstvu. Nažalost, tempo života sada me češće nosi samo pored planina, no sretan sam i na njihovu podnožju, osjećajući i s tog mesta njihovu ljepotu i veličinu. I kako god bilo, planine i planinarstvo isprepleteni su poput fine mrežice s mojim životom. Bilo je tako i ostatak će...

Prije stotinu godina

Prva hrvatska planinarska organizacija, Hrvatsko planinarsko društvo, osnovana je prije 107 godina. O njezinim osnivačima i o tome kako je osnovana mnogo je pisano u našem planinarskom tisku, no o tome kako je radila, znamo vrlo malo. Zato će biti zanimljivo da iz Spomenice HPD-a, koja je ti-

skana u povodu 10. obljetnice osnutka (Zagreb 1884), reproduciramo dio poglavlja »Ljetopis družtva« u kojem se govori o radu u 1881. godini (str. IX—XI). Unatoč ponešto arhaičnom jeziku, neće biti teškoća s razumijevanjem sadržaja.

Urednik

Sedma redovita glavna skupština bijaše 20. veljače 1881., koja izabra predsjednikom presveti. g. Ljudevitu pl. Vukotinovića, podpredsjednikom veleuč. g. dr. Bohuslava Jiruša, odbornici gg. Ljudevitu Belušu, Vladimira Franju Schwarza, Ivana Stožira i Josipa Torbara, a zamjenici Ivana Benigara i dr. Matiju Štefinovića. Konstituirajuć se konačno odbor izabra opeta si blagajnika g. Vladimira Krešića a tajnikom Levina Schlossera.

Kao svake prijašnje godine tako se odbor i ove godine obraćao na više članovah izvan Zagreba sa molbom da preuzmu povjereništvo družtva za svoj okoliš, te sa radošću mora odbor napomenuti, da mu poziv taj neosta posvema jalovim kao u prijašnjih godinah, jer su se ipako trojica od gospode pozvanika odazvala molbi i po nekoliko članovah družtvu pribavila, a to su p.n. gg. Janko pl. Labaš u Križevcima, Šandor Hržić u Jaski i Josip Fink u Delnicah.

Tečajem godine trsio se je odbor da izvrši naloge glavne si skupštine. Čardak na Plješevicu kraj Rudah bude po nacrtu gosp. odbornika M. Lenucia, po poduzetniku g. Hamilkaru pl. Praunpergeru u Samoboru, uz potrošak od 524 for. sagrađen i dne 24. srpnja po presv. gospodinu predsjedniku družtva Ljudevitu pl. Vukotinoviću u prisutnosti gg. članova: I. Benigara, Ljud. Beluša, Nikole Fallera, Fr. Königa, V. Königa, M. grofa Kulmera, Levina Schlossera, dr. M. Štefinovića, dr. L. Vidrića i dr. Fr. Vrbanića preuzet od poduzetnika u svojinu družtva. Čardak bi odmah i osiguran na svotu od 400 for.

Vrelo kraj Gradske kuće na Sljemenu bude obzidano, pokrito i provideno ljestvom pločom spomenicom na kojoj je napis »Hrvatsko planinsko društvo u Zagrebu 1881.«. Za cielo ovo uređenje vrela potrošeno je 90 for. a. vr.

Piramida na vrhu Sljeme bi sva pokatrana uz neznatan trošak od 5 for. Izleta poduze družtvo samo jedan i to na Plješevicu kraj Rudah, prigodom dogradnje čardaka, istome prisustvovaše 12 članova iz Zagreba, iz Samobora — na naše veliko začuđenje — nije jedan, a u selu Plješivici dočekaše nas dva člana iz Jaske. Odbor je po dva puta putem domaćih novinah pozivao članove na družtvene izlete, i to jedan put na Sljeme zagrebačke gore, a drugi put na Planinu kod Ćučerja, nu poziv mu osta glas vapijućeg u puštinji.

Družtvene prostorije u Gradskoj kući na Sljemenu, budu po sl. gradskom poglavarstu poslije potresa popravljene, a po gradskom lugaru, koji je ujedno pazikuća, u najbojim redu držane, te tečajem godine od 416 osobah posjećene. Među zadnjimi posjetnici Sljeme ove godine bijaše član austrijsko njemačkog alpinskog družtva gosp. F. Pokorny c.kr. četnik iz Celja, koj se 27. prosinca preko Gračanih, po sniegupopne do piramide i družtvenih prostorijah, a vrati se preko sv. Jakoba i Šestine u Zagreb. U knjigu ubilježi: »27. Dezember 1881. Major F. Pokorny aus Cilli, Mitgl. d. oe V., bei herrlichem Wintertage, geringem Schnee, reinster Luft, gegen Süden, Westen und Norden die Aussicht tadelloß, die bosnischen und kroatischen Gebirge, Krainer Schneeberg, der Nanos, der Jelonca Wald mit einzelnen Triglav Spitzen, die ganzen Karavanken, Santhaler Alpen, bis hinauf zu den steier. oest. Grenzbergen: Rax, Schneeberg, Wechsel etc. waren gut sichtbar.«.

Evo tuđinac dolazi u samoj zimi da se nadivi krasnom vidiku sa Sljeme, a koliko članova broji društvo, kojih jošte niti u ljetu nebijaše gori, a kamo li u zimi?

Kuželjska stijena i dolina Kupe iz Skrada

Foto: D. Griesbach

Izlet u prošlost

VALENT HOFER

RIJEKA

Da se i u kasnu jesen može provoditi rekreacija dokaz je uspjeli izlet dvadesetorice riječkih planinara i planinarki.

Iako su dani postali kratki i u polju bura brie lice, a neki i ruke turaju džepove, po-duže kretanje na čistom zraku ne bi smjelo nikada izostati. Dobro je barem jedan dan u tjednu pobjeći iz gradske civilizacije, gdje nas smog za vrijeme zatišja vjetra kao mora pritiše i guši u našim stanovima.

Na ovom izletu spojili smo ugodno s korisnim, jer smo nabrali pune kesice zrelog šipka. Tura je bila veoma lagana, bez znatnijih razlika u visini, a bilo je i zabavno slušati izlaganja veterana Pere, rođenog Goranina i dobrog poznavaoца ovog kraja. Tako smo dobili uvid u život Gorana i proveli nekoliko veoma ugodnih sati na čistom šumskom zraku. Tko voli ići sam — može da ide i sam — jer mu se putem ništa zla ne može dogoditi.

Ujutro smo se dovezli na željezničku stanicu Vrata, odakle smo uz željezničku prugu posli pješke prema Belom selu. Trava se sva bijeli od mraza, jer se ovdje — na visini od 800 m — temperatura noću spušta ispod nule. A to je baš ono što nas najviše privlači,

jer tijelo samo u svježini može očvrsnuti i postati otporno. Tko se toga drži, taj ne mora ići svaki čas u ambulantu.

Pred ulazom u Belo selo nalazi se dugi betonirani valov za napajanje stoke. Isti je takav bio i prije nekoliko decenija, kad sam ga prvi put vidi. Ali selo se u mnogočem izmjenilo: ima asfaltну cestu i mnogo novih modernih kuća. U kući obitelji Briški proveo sam za mlađih dana jedan godišnji odmor i vrlo zavolio Gorane, ali danas te obitelji više nema.

Kod trafostanice na kraju sela dolazimo u dugoj koloni na makadamsku cestu, koja vodi u Lokve, no mi krećemo desno na staru Karolinsku cestu (sagrađenu 1728) prema Donjoj Slavici. Iz sredine sela vodi put istočno na vrh Velike Slavice (1126 m), ali to danas nije naš cilj, pa idemo cestom dalje na sjeveroistok. U zaklonu od vjetra, nedaleko od cisterne, posjedamo kud koji i prihvaćamo se marende. Lijepo je gledati ovako veliku družinu kako bučno obavlja obred blagovanja i uz to priča i izvodi šale na račun pojedinaca.

Nakon odmora vođa puta komanduje: »Pokret!« i mi se svi dižemo i po lijepom sunča-

nom vremenu nastavljamo umjerenim tempom put prema Gornjoj Slavici. Usput vidiemo na zapadu Lokvarsко jezero i Risnjak. Nakon poduzećeg hodanja stižemo u selo Gornju Slavicu, ali — kojeg li razočaranja: u selu su svega dvije nastanjene kuće. Sve ostalo su ratne ruševine.

Dolazimo na prijevoj 950 m visine. Tu je medašni kamen općina Sunger i Vrata, postavljen 1870, dakle, prije više od stotinu godina. To je najviša točka naše današnje ture. Odavde je dalek vidik sve do Učke, a osobito je krasan u Sungersku dolinu i na planinske vrhove prema istoku. Ovaj divni visinski put podsjeća me na alpske predjele u Sloveniji. Nailazimo na ozidani izvor žive vode, ali je sad zamrznut debelim slojem leda. Spuštamo se prema nedovršenom i napuštenom mostu iz vremena Austrije, čijih 12 masivnih kamenih stupova izgledaju kao egipatske piramide u minijaturi.

Još malo i evo nas kod neke osamljene kuće s lјutim psom čuvarom. Cesta se sad spušta u selo Brestovo Dragu, gdje sam prije više od četiri desetljeća video drvenu školsku zgradu, koja danas više ne postoji. Tada mi je jedan mještanin pripovijedao da i med-

vjeđ zna doći u selo i pokucati na školska vrata! Danas se lijevo na uzvisini koči zidana nova školska zgrada.

Hvata me sjeta i ja se prvi od cijelog društva uputim cestom prema Lokvama.

U šumi je sve isto. Kao da se ništa nije dogodilo kroz ovih četrdeset i više godina, jedino je dužina ceste od 4 km — ostala ista! Po njoj sam se jednom u društvu s Majom vraćao kasno kući u Lokve. Iznenada me iz ovog mog sjećanja na prošlost trgnuše koraci neke gospode u hlačama, koja se pojавila iza okuke. Ne! Nije to Maja. Ona već davno miruje na Aninom groblju, a ja, evo, još se skitam od nemila do nedraga! Idem dalje...

Visoke strme hridine lijevo uz cestu gledaju i sada u Sungersku dolinu u naselje Bukovac, na visinsku točku 794 m i na Jorin vrh (909 m). I podvožnjak ispod željezničke pruge jednak izgleda kao nekad. Samo sam se ja promijenio i to jako promijenio. Požurih se da stignem na vlak za Rijeku da pobegnem od samog sebe i od svojih turobnih misli.

U vlaku sam poželio da taj jesenji izlet ponovim na proljeće, kada sve bude u cvjetu i zelenilu.

PREPORUČAMO

POSEBNA IZDANJA KAJKAVSKOG SPRAVIŠĆA

Gartlic kajkavski	dinara	Teče kmetska krv	20.—
Zmučene rieči	20.—	Povijest trgovišta i vlastelinstva	
Popevke	30.—	Jastrebarskog	20.—
Gabrek »Eksces«	30.—		
Selski pes danes	50.—		
Crkva i samostan Majke Božje Remetske	30.—	Naša desetletnica	20.—
Crkva i samostan Sv. Franje Ksaverskog	50.—	Viktor Jurković — Po dragom goranskom	
Portal crkve Sv. Marka u Zagrebu	30.—	zavičaju — Brodmoravički kraj	150.—
Barokni iluzionizam Ivana Rangera	50.—	Josip Trupeč — Vodič — područje općine	
Još sme tu	15.—	Dugo Selo	100.—
Na mrtvi straži	30.—	Andeja Horvat — Pregled spomenika kulture	
Kalnovečki razgovori	40.—	s područja općine Dugo Selo	80.—
Riječnik starokajkavskog medicinskog	70.—	Josip Adamček — Povijest vlastelinstva	
nazivlja	10.—	Božjakovina i okolice	100.—
Jaska — najnaravnija i najtoplja	20.—		
Barabaš	20.—	Naše popevke — Kajkavske pjesme daka	
Vodič po području općine Zabok	50.—	osnovne škole Dugo Selo i Rugvica	
Vatru gasi — brata spasi	80.—	— s prikazom povijesti školstva na području	
Smiješak i suza Ksavera Šandora Gjalskog	60.—	općine Dugo Selo	60.—
Tito — Krleža, prijeratni susreti	80.—	Velizar Božiković — Sedamdesetpet godišnjica	
Svetojanski kraj	20.—	KUD »Preporod« — Dugo Selo	100.—
Pregled spomenika kulture s područja	15.—		
općine Klanjec	60.—	Branko Sruk — Fragmenti iz revolucionarne	
Pregled spomenika kulture s područja	60.—	i narodnooslobodilačke borbe na	
općine Zabok	80.—	području općine Dugo Selo	120.—
Portal crkve Sv. Jelena u Zaboku	10.—	Izbor najboljih djela prispjelih na natječaj	
Svetice nekada i danas	40.—	časopisa »Kaj« za kajkavске pjesme	60.—
Velikogoričko područje	20.—		
Pavlinski kipari i drvorezbari u Sveticama	40.—	Narudžbe slati na adresu	
		KAJKAVSKO SPRAVIŠĆE,	
		(ČASOPIS »KAJ«),	
		telefon 576-884, Ulica braće Oreški 16,	
		41000 ZAGREB	

Naturizam i planinarstvo

Prim. dr IVICA RUŽIĆKA

ZAGREB

Prvo da točno razjasnimo što je to naturizam, jer ankete dokazuju da većini taj pojam nije jasan i da poistovjećuju naturizam i nudizam, što, dakako, nije točno. Naturizam je pokret što u prvi plan stavlja težnju za prirodnim životom u prirodi, za pridržavanjem pravila zdravog života u danoj sredini življenja, izbjegavajući ekscese civilizacije, i za kolektivnim životom u društvenoj zajednici. Naturizmu najbliže udruženja su planinarska društva, društva za zaštitu prirode, masovna društva za fizičku kulturu, s tim da je pravi naturizam sveobuhvatniji. Zbog te bliskosti zajedničkih principa želja mi je da upravo u planinarskom listu iznesem principe naturizma. Nudizam je samo sastavni dio naturizma, čiji su principi mnogo univerzalniji od nudističkih, iako je čisti nudizam još mnogo masovniji od čistog naturizma. Nudizam je pokret što propovijeda odbacivanje štita odjeće, kojoj priznaje njenu zaštitnu funkciju, ali se bori protiv njene komponente dvoličnosti jer poput maske skriva naše tijelo i često je izraz socijalne razlike.

Naturizam je pokret što se stao radati istodobno s naglim porastom moderne industrijske civilizacije, kao reakcija na njezine negativnosti. Ona ljudi sve duže i u sve većem broju zadržava u zatvorenim prostorijama tvornica, rudnika, kancelarija, s lošim zrakom, malo svjetla i sunca. Ljudi sve više sjede i na poslu i u domu pred televizijskim ekranima, a automobili im još više smanjuju pokretljivost. Jedu previše, a hrana je loše izabrana. Nemaju vremena za rekreatiju. Sve ih više puši i pije. Okolina u kojoj žive, rade i kreću se sve je zagadenja. Novogradnje istiskuju zelenilo. Dim i smog zastiru sunce. Život u goleminu ljudskim aglomeratima dovodi do međuljudskog otuđenja, čovjek je sve više osamljen. Trka za brzim i velikim materijalnim uspjesima svakodnevno izaziva duševna uzbudjenja i stresove, pojava neuroze je univerzalna. Nema vremena za razbijigu. San je sve lošiji. Uživanje u umjetnostima predstavlja gubitak vremena. Rezultat takva života u uvjetima moderne civilizacije bio je pojava sve većeg broja oboljelih od tzv. modernih bolesti, npr. srčanog infarkta, moždane kapi, povišena krvnog tlaka, pretilosti, šećerne bolesti, neuroza i depresija, bolesti aparata za gibanje i kralješnice zbog slabljenja snage mišića itd. Velike mogućnosti zdravstvenog odgoja pridonijele su stvaranju svijesti o porastu takvih opasnosti po ljudsko zdravlje i život, i o tome što im je uzrok. Isprva pojedinci, no s vremenom pretežni dio zahvaćenog stanovništva, traži načina da si pomogne. Svakodnevne životne potrebe ne dozvoljavaju ni pomisao da bi se pobeglo iz civilizacije. U njoj se mora ostati, ali je valjalo da joj se prilagodi i da se ona

prilagodi zahtjevima ljudskog zdravlja i zadovoljstva. Valjalo je postići harmoniju između materijalnih uvjeta privredovanja i življenja s jedne strane, i što prirodnijih uvjeta i tjelesnog, i duševnog, i društvenog života s druge strane. Postizanje takve harmonije osnovni je cilj naturističkog pokreta, harmoničan život u skladu sa zakonima zdrave prirode. Cilj je da se poštuje i čak unapreduje tekovine moderne industrijske civilizacije, jer i one pridonose ugodnjem življenju, ali samo ako se izbjegava pretjeranost civilizacije. Ne smijemo postati robovi civilizacije, civilizacija mora postati naš rob. Cilj je da se pridržavanjem određenih životnih pravila i navika — što se prethodno moraju saznati i usvojiti — odupre nabrojenim negativnim posljedicama civilizacije i time postigne zadovoljstvo i harmonija na tjelesnom, duševnom i društvenom području svakodnevnog života. Jednom riječi, naturizam propovijeda prirodan način života u svjesno prihvaćenim uvjetima industrijske civilizacije, kako bi se unaprijedio nivo zdravlja i pojedinaca i cijele društvene zajednice. Evo sada ukratko što naturizam preporuča da bi se to postiglo.

1. Unapređenje zdravlja i tjelesno jačanje. Kao najvažnije, što češće i duže boraviti gdje je čist zrak, mnogo sunca i zdrava voda, a kad to dozvoljavaju vremenske okolnosti i poštivanje tudi ljudskih obzira, gol, u društvu neke veće ljudske skupine. Kolektivna golotinja tek izaziva osjećaj prirodne čednosti. Prirodnost golotinje je u tome što je ona prirodno lijepe jer je prvočno prirodna, i zato je naturizam prihvaća. Boravak u slobodnoj prirodi treba iskoristiti za što više rekreativnog kretanja, čak i bavljenja sportom. Izvanredan oblik toga je planinarenje, ili barem pješačenje i to osobito šumama. Jedнако je vrijedno plivanje. Aktivnost valja dovesti u harmoniju s razumnim odmorom i zdravim snom. Pravilnoj prehrani valja posvetiti stalnu pažnju, što više obroka, ali niti jedan preobilan, izbjegavati životinske masnoće, produkte žitarica, zasladištu hranu, alkoholna pića. Pušiti ništa ili malo, ne pušiti u prisutnosti nepušača. Pješačiti na radno mjesto, što rijede se koristiti vozilom, kad je moguće kretati se i na radnom mjestu, ne robovati televiziji. Ako godišnji odmor nije prekratak, koristiti ga u dva maha. Korisni su hobiji pri kojima je potrebna fizička aktivnost, pa i kućanski poslovi; zaposlene žene kućanice rijede poboljevaju od niza bolesti civilizacije. U svom domu treba uzgajati što više bilja.

2. Unapređenje duševnog zdravlja i ravnoteže. Već sama spoznaja o uspješnosti tjelesnog jačanja i unapređenja tjelesnog zdravlja izvor je duševnom miru i stabilnosti:

zdrav duh u zdravom tijelu. Druga su dva bitna faktora o kojima ovisi duševni mir i zdravlje: zadovoljstvo na radnom mjestu i sklad u obitelji. Da se osiguraju ti faktori, čovjek sam sebi najviše može pomoći: planirati svoje radne uspjehe s vlastitim mogućnostima, koje stoga valja dobro procijeniti; u obitelji prilagoditi svoj temperament i emocije ostalim članovima obitelji. Da uzmognе sve to postići čovjek mora vježbom učvrstiti određene karakterne osobine: čvrstoću volje, iskrenost, otvorenost, nedvosmislenost, poznavanje i priznavanje tude ličnosti, samokritičnost, no opet ne smije biti lakovjeran jer to može biti izvor životnih razočaranja. Za duševni mir i sprečavanje neuroza i depresija koristiti odmor poslije podne, prvo pasivan pa onda aktivan u prirodi. I odmor, i razbibriga, i zabava, i hobi mnogo su korisniji ako su aktivni. Bolji je aktivni razgovor nego pasivno gledanje televizije. Smiruje uživanje u lijepome: književnost, glazba, likovne umjetnosti, priroda, ljudsko tijelo. Urednost u kući, dobro raspoređen dan, sve to pridonosi duševnom miru i ravnoteži.

3. Skladno uklapanje u društvenu zajednicu. Temeljno je pravilo uspješnog sprečavanja i liječenja neuroze, da se svjesno nastoji što više pomoći i usrećivati druga ljudska blica, jer će zadovoljstvo izazvano u našeg bližnjega kao zaraza preći na nas kao naše zadovoljstvo i kao naš unutrašnji mir. To je uostalom jedan od iskonskih zakona i zahtjeva prirode; već se životinje međusobno pomažu u okviru iste vrste. Taj ćemo prirodni zahtjev zadovoljiti budemo li društveni, nesebični, moralni, etički, iskreni i otvoreni, nedvosmisleni, svjesni da smo samo jedinice velike društvene zajednice čija je dobrobit i naša dobrobit. Ne smijemo biti samoživi individualci, moramo težiti životu u zajedništvu, dakle u obitelji, u malom intimnom društvu, u društvenim ili političkim organizacijama, u državnoj zajednici. Moramo biti jedinka kolektiva, a ne izolirani samoživ, spremni na žrtvu društvu kome pripadamo, ne eksploratori tude nesebičnosti. Sve su to prirodna ponašanja što ih spontano priznaje svaka živa zajednica; i vuk u krdu je vredniji od vuka latalice. U svog bližnjeg treba vjerovati i nastojati da se to povjerenje opravda. Obitelj se ne smije sastojati iz pojedinaca, ona treba predstavljati homogenu cjelinu što će se bar jednom dnevno naći na

okupu i iskreno s povjerenjem razglabati sve svoje probleme. Odnosu među spolovima baža ne smije biti erotik, već seksualnost bazirana na ljubavi, na međusobnom poštovanju. Rekreacija i razbibriga trebaju biti kolektivni. Društvena zajednica sa društveno zdravim ljudima najzdravija je i najčvršća zajednica, nesalomljiva i u najtežim iskušenjima.

Organizacijski oblici naturističkog pokreta izgrađeni su na poštivanju iznesenih principa. Oni su kolektivni: naturistička društva ili klubovi, veliki ljetni naturistički kampovi, zatvoreni zimski naturistički centri s mogućnostima zdrave prirodne rekreacije. Velika je prepreka širenju naturizma krije poistovjećivanje golotinje s turizmom, jer ono izaziva snažan otpor patrijarhalnih konzervativnih krugova širenju čistog naturizma. Stoga je još uvjek snažnije izraženo individualno nego organizirano širenje naturiza; organizirani naturizam razvijeniji je tamo gdje je kulturna tradicija duža jer je tamo i manji otpor konzervativizma. Spontani individualni naturisti dalje su od organiziranog izvora spoznaja o zasadama naturizma i stoga njihova uspješnost u provođenju prirodnog načina življenja ne može biti zadovoljavajuća, ona će to biti tek kad naturizam bude masovno prihvaćen u organiziranom obliku.

Naturistička udruženja zemalja gdje je naturizam priznat udružene su u Međunarodnom naturističkom udruženju. Naturizam je najrazvijeniji u obje Njemačke i u Austriji, u Francuskoj, pa i u Velikoj Britaniji, skandinavskim zemljama i SAD. U nas postaje nekoliko godina naturistička udruženja u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji. Broj organiziranih članova nije velik, ali je velik broj pristalica naturizma, iako najviše u obliku ljetnih nudista, više individualaca nego kolektivnih. Najviše ima zainteresiranih za naturizam među onima koji su najviše izloženi stresovima industrijske civilizacije: ljudi srednje životne dobi na odgovornim položajima. Oni kojih ima malo, a trebalo bi ih najviše obuhvatiti, jesu mlađi ljudi koji bi na vrijeme trebali usvojiti smisao i zasade prirodnog načina življenja, a ne tek onda kad ih sila na to pritisne. Cilj i naturističkih, i planinarskih, i ostalih sličnih udruženja treba biti, između ostalog, da obuhvate prirodnim načinom življenja što više novih članova, nadavse mlađih, i to bi trebalo da bude glavno područje njihove organizirane suradnje.

Obnova stare HPD-ove markacije na Lubenovcu

ŠIME BALEN

ZAGREB

Prošle je godine skupina nas zagrebačkih, senjskih i šibenskih planinara — na povratku s Hajdučkih kukova — slučajno naišla na jednu staru, vrlo zanimljivu markaciju Hrvatskog planinarskog društva. Markacija se nalazi na sjeverozapadnom rubu Velikog Lubenovca, na prečacu što siječe šumsku cestu prema Lubenskim vratima. Njome je bio na jednoj kamenoj hrpi, uz ubičajene znakove, već sasvim izbljedjelom crvenom bojom, označen planinarski put za Jezerce, koji je uglavnom išao starom hodočasničkom stazom Podgorca, Rabljana i Pažana kad su odlazili na proštenje zavjetnoj crkvi Majke Božje u Krasnu. Izložena decenijama snjegovima i kišama, slova su se jedva raspoznavala, pa smo teškom mukom pročitali:

P. Jezera
H. P. D.
1913.

Posebno je nejasna bila zadnja brojka, koja nas je podijelila: neki su smatrali da se radi o 1913., a drugi o 1919. godini. U rješavanju toga spora pomogao nam je stari Poljakov Planinarski vodič po Velebitu, koji spominje tu markaciju, što svakako, govori o njezinoj važnosti. Govoreći u poglavlju »Ture s Mirova« o putu za Lubenovac, Vodič izričito kaže: »Ovaj je put dalo označiti od Alana crvenom bojom HPD 1913. g.« (Dr Josip Poljak: Planinarski vodič po Velebitu, Zagreb, 1929, izdalo Hrvatsko planinarsko društvo u Zagrebu, str. 118.)

Budući da ovaj natpis predstavlja jednu od najstarijih očuvanih markacija u tom dijelu Velebita, a time i zanimljiv spomenik hrvatskog planinarstva uopće, odlučili smo ga obnoviti — prvenstveno zbog njegova povijesnog značenja (ali i zbog lakše orientacije planinara koji se tu nađu). To više što smo uvjereni da su ga napisali (ili ga dali napisati) neki od pionira planinara po Velebitu: Šenoa ili Franić, Hirc ili Hirtz, Poljak ili Simonović, Novotny ili Pasarić, Cvetišić ili tko drugi.

Kako uza se nismo imali kista ni boje, morali smo svoju odluku odgoditi za ovu godinu, kad se nekolicina nas s prošlogodišnjeg izleta ponovno našla u vikendaškom naselju Za Kosicom. Posao nam je bio olakšan ljubeznošću Jose i Ive-Žace Dundovića, koji su nas prebacili automobilom do Lubenovačke ruje. Otuda smo se uputili pješice šumskom cestom preko Legčeve drage do Šušince, gdje

Uz obnovljenu HPD-ovu markaciju na Lubenovcu

Foto: D. Đurović

smo uspjeli pronaći markaciju i obnoviti je točno onako kako je bila postavljena 1913. godine, dodavši joj još samo: »Obnov. 1981.«

Tom je prilikom omladinac Davor Dundović otkrio na nedalekom, mahovinom obrasлом kamenu još jednu markaciju, koja je, bez ikakve sumnje, pisana istom rukom, a glasi:

P. A.
H. P. D.
1913.

Pokraj slova se nalaze ucrtane i dvije strelice okrenute prema Alanu, po čemu smo, uz pomoć Poljakova Vodiča, zaključili da bi privred mogao značiti, »Put Alana«, adekvatno onome »Put Jezera« na prvoj markaciji. Samo se po sebi razumije, da ostali znakovi znače isto što i oni na prvoj markaciji, tj. Hrvatsko planinarsko društvo i godinu pisanja: 1913.

I tu smo markaciju obnovili točno onako kako je bila postavljena, dodavši joj također da je obnovljena 1981. godine.

Tako su, eto, obnovljene te dvije stare, već povijesne markacije, i sačuvane za buduća pokoljenja velebitskih planinara.

Gore-tex, ostvaren san planinara

BORISLAV STARČEVIĆ

ZAGREB

Koliko nas je već puta na izletu iznenadila kiša. Tada se iz naprtnjače ubrzano vade pelerine i vjetrovke, no iskusnom planinaru je jasno da će, pogotovo ako je pred njim dugotrajan uspon, na cilj stići mokar. Nepropusna pelerina ili vjetrovka neće dozvoliti ni vodenou pari koju iznosi da izide.

Razvojem tehnologije umjetnih tkanina na sreću riješen je i taj problem te će planinar koji posjeduje vjetrovku ili peierinu iz Gore-tex materijala stići na cilj suh.

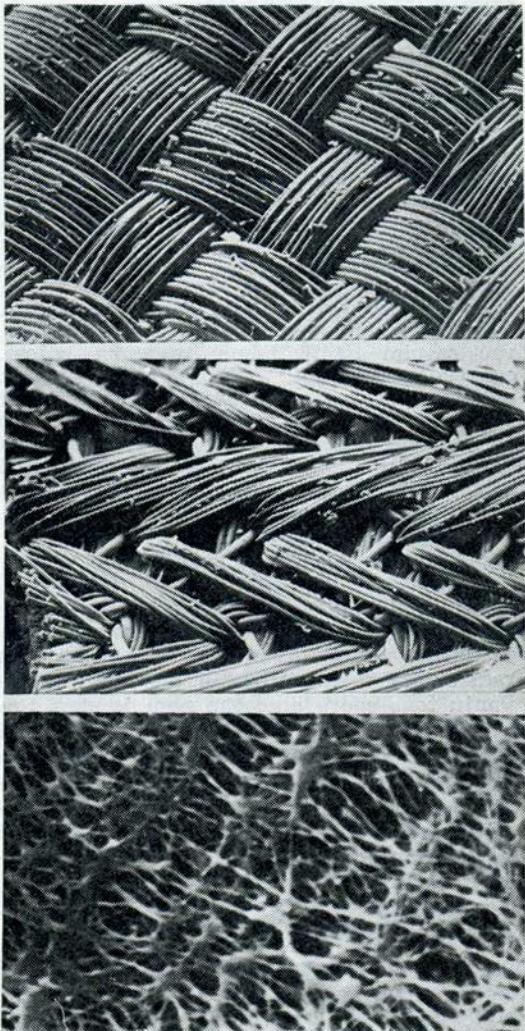
Namjera mi je da ovim prilogom ukratko opisem princip djelovanja ovog materijala, kako trebaju biti sašiveni odjevni predmeti iz Gore-texa, kako ih koristiti te gdje se mogu nabaviti.

Nepropusnost za vodu postizala se do sada presvlačenjem tkanina (tkanih iz umjetnih ili prirodnih vlakana) premazima koji odbijaju vodu. Tako je nastao vodootporan sloj, ali on ne propušta ni vodenu paru.

Gore-tex je sandwich sastavljen od tkanih poliamidnih (nylon) vanjskih slojeva te srednjeg sloja izrađenog iz politetraflouretilena (teflona). U tom sloju je i tajna djelovanja ovog materijala. To je fino sito (membrana) s veličinom oka (otvora) od najviše dvijedesetmilijuntinke metra. Ovakva pora predstavlja zbog vodooodbojnosti teflona nepremostivu prepreku za vodu dok vodena para nesmetano prolazi kroz takve pore. Molekula vodene pare je tisuću puta manja od otvora srednjeg sloja. Poliamidna tkanina služi kao zaštita prilično krhkog i tankog srednjem sloju te kod upotrebe materijala treba paziti da se ne struže po oštem kamenju. Kao i sve tkanine iz umjetnih vlakana Gore-tex ne podnosi toplinu. Oprez kod sušenja u planinarskom domu!

Pri izboru vjetrovki i pelerina izrađenih od takvog materijala treba izabrati one koje su spajane varenjem ili su pak šavovi prelijepljeni nepropusnim plastičnim trakama. Obični nezaštićeni šavovi propustit će kišu već nakon pola sata. Trgovine (na žalost samo u nama susjednoj Italiji i Austriji) nude iz Gore-texa izradene vjetrovke i navlačne hlače, pelerine, a rijede bivak-vreće i šatore.

Iz iskustva članova stanice GSS PSH Zagreb te sudionika ekspedicije na Alpamayo

Mikroskopske slike Gore-texa. Gore: vanjska strana poliamid-tkanja, sredina: unutrašnja strana poliamid-tkanja, dolje: teflonska membrana

treba uz vjetrovku nabaviti i navlačne hlače. Satore nije preporučljivo nabavljati jer kod naglog pada temperature u šatoru, kad otvorimo vrata ili se uvučemo u vreću za spavanje, dolazi do kondenzacije vodene pare na stijenkama šatora i — eto kiše.

Sve ove pogodnosti Gore-texa imaju i svoju cijenu koja na žalost nije mala, tako za vjetrovku treba izbrojiti približno 3000 (tri tisuće) deviznih dinara, za navlačne hlače 1800 a isto toliko i za bivak-vreću.

Ponor Crnog vrela na Velebitu

Ing. MLAĐEN GARAŠIĆ

ZAGREB

Planinski masiv Velebita speleološki je slabo istraženo i gotovo nepoznato područje. Većina poznatih objekata ima znatne dimenzije (npr. Ponor na Bunovcu, Jama Puhaljka, Spilja Vrtlina, Mamet, Cerovačke pećine itd.), te je stoga uvijek privlačan za speleološka istraživanja i akcije. No, uslijed surove ljetne pote, divljine i udaljenosti od centara u kojima djeluju speleolozi u Hrvatskoj, do sada još nisu izvršena sustavna istraživanja tog područja (izuzetak čini samo V. Paklenica i manje područje Velebita sjeverno od Zavižana). Istražuje se samo oko određenih lokaliteta te se stoga ne mogu u potpunosti donositi zaključci o broju i dimenzijama speleoloških objekata na Velebitu. Bitan razlog za relativno rijetka istraživanja speleoloških objekata na Velebitu predstavljaju i klimatske prilike ovog područja koje dopuštaju opsežnija istraživanja samo tokom ljetnih mjeseci. Sličan je slučaj i sa speleološkim istraživanjima planinskog masiva Dinare, gdje se s pravom očekuju vrlo duboki i dugački speleološki objekti.

Ekipa Speleološkog odsjeka PD JNA »Sutjeska« i Društva za istraživanja i snimanja krških fenomena iz Zagreba u sastavu Žarko Supićić, inž. Mladen Šebian i dipl. inž. Mladen Garašić je 3. i 4. srpnja 1981. godine, prilikom regionalnog speleološkog istraživanja okolice Baških Oštarija (srednji Velebit), pronašla ulaz u aktivan ponor vodočića Crno vrelo. Podatak o postojanju tog objekta dao je ekipi dipl. inž. Zoran Peh iz Zagreba, koji je geološki kartirao to područje Velebita u 1979. godini, te je opazio ponor. Ekipa mu se ovom prilikom na tome najtoplijie zahvaljuje.

Zbog nedostatka vremena i opreme, u objekt se tom prilikom ekipa spustila oko 20 metara kroz vodeni slap ponora. Budući da je počela padati kiša (4. 7. 1981) daljnje istraživanje postalo je suviše opasno te je odlučeno da se ono nastavi slijedećeg puta.

Od 10. do 13. rujna 1981. speleološka ekipa PD JNA »Sutjeska« i DISKF iz Zagreba (K. Humski, B. Mahovac, T. Marinčić, M. Princip, Ž. Supićić — voda akcije, M. Šebian i M. Garašić) opet je istraživala ponor i unatoč kišovitom vremenu uspjela ga u potpunosti istražiti. Gauss-Kriegerove koordinate ulaza u objekt jesu: $x = 4931,775$ N; $y = 5516,525$ E i nadmorska visina $z = 937$ m. Pristup do objekta je najlakši iz Baških Oštarija (zaselak Brkljačići) šumskom cestom, a dalje putem (oko 2200 metara od porušene crkve u Oštarijama). Od veće livade istočno od markantne stijene visoke oko stotinu metara (ispod koje se nalazi »Spilja pod stijenom« položaja: $x = 4931,800$ N; $y = 5516,275$ E; $z = 960$ m, koju je istražio DISKF 1981) treba

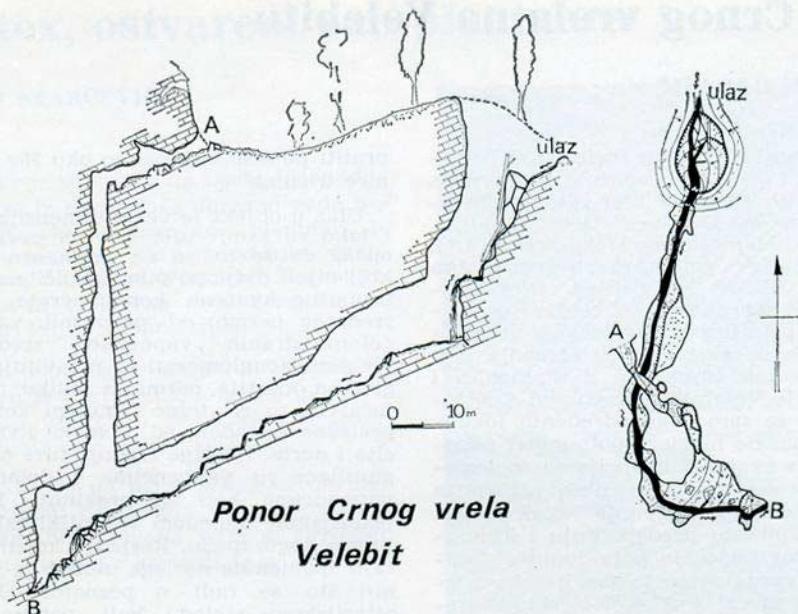
pratiti vodočić koji nakon oko 350 metara ponire u šumi.

Ulez u objekt je većih dimenzija (12 x 8 m) i lako se zamjećuje. Već na prvi pogled se opaža da se nalazi na markantnom rasjedu koji dijeli dvije potpuno različite stijene: nepropusne kvarcene konglomerate i dolomite srednjeg perma od propusnih vapnenaca i dolomitiziranih vapnenaca srednje jure. Kvarni konglomerati se pojavljuju kao drugi član klastita perma u obliku nepravilnih leća. To su relativno sitnozrnni konglomerati, pretežno izgradeni od ulomaka kvarca, kvarcita i nerta. Naslage srednje jure (dogera) zastupljene su vapnencima i dolomitiziranim vapnencima koji su prekinuti Brušansko-ostarijskom rasjedom te antiklinalno padaju prema jugozapadu. Rasjed u kojem kontaktiraju spomenute naslage utoliko je interesantniji što se radi o poznatom brušansko-ostarijskom rasjedu koji potpuno prekida sjeveroistočni dio antiklinalne forme Velebita. Zbog toga se očekivalo da bi ponor Crnog vrela mogao biti većih dimenzija.

Ulez u ponor Crnog vrela kod Oštaria

Foto: Ing. M. Garašić

Potočić Crno vrelo protjeće po visoravni koju čine permske naslage (vodonepropusne) te pri prvom dodiru s jurskim naslagama (spomenuti rasjed) naglo ponire u podzemlje. Voda najvjerojatnije izvire u blizini Brušana, ali bojenja još nisu izvršena.

Spuštajući se po južnoj strani ulaznog grotla donekle se izbjegava dodir s vodom sve do 30. metra. Nakon toga se mora proći kroz slap visine 9 metara. Slijedi koso položen kanal koji prati gotovo smjer juga. Nakon oko 70 metara dolazi se do veće dvorane visine 15, širine 10 i dužine 18 metara, koja se u obliku sipara obrušava u smjeru jugoistoka. Cijelim putem se prati potočić koji na kraju prolazi kroz sitno kamenje i pukotine, te daljnji prolaz nije moguć. Visinska razlika između te točke i točke spuštanja s južne strane ulaza iznosi 81 metar. U dvorani je zamijećen »dimnjak« koji se činio vrlo perspektivnim za daljnji prolaz. Pokušalo se proći dalje penjačkom tehnikom. Za to vrijeme je ekipa na površini pronašla ulaz u spilju (oko 35 metara jugozapadno od ponora) koja se nastavlja jamom dubine 56 metara. To je u stvari prije spomenuti »dimnjak« istražene dvorane. Jama ima dvije manje police na 11. i 45. metru. Tim prolazom je dokazano da se radi o jednom speleološkom objektu. Ukupna dužina topografski snimljenih kanala iznosi 106 metara, a visinska razlika 81 metar.

Prilikom istraživanja južnog (suhog) ulaza u objekt primijećen je podatak da su taj dio spilje istraživali speleolozi iz SO »Željezničar«, ali je, nažalost, istraživanje tada već bilo gotovo. To je samo još jedan primjer više koji dokazuje nužnost da se što prije osnuje centralni speleološki katastar SR Hrvat-

Topografski snimili: Žarko Supičić i Mladen Garašić
Mjerili: Boris Mahovac i Krešimir Humski
Istražio: SO PD JNA »Sutjeska« i DISKF, Zagreb
Datum istraživanja: 12.-13. rujna 1981. godine
Dužina: 106 metara
Dubina (visinska razlika): 81 metar
Crtao: inž. Mladen Garašić

ske i da se redovito objavljuju rezultati speleoloških istraživanja, kako bi se izbjegla nepotrebna ponavljanja istraživanja već poznatih objekata. Da ne bi u buduće dolazio do zabune, objavljujemo nacrt ponora Crnog vrele, koji je sada definitivno istražen. Topografski su ga snimili Žarko Supičić i inž. Mladen Garašić, mjerili su Boris Mahovac i Krešimir Humski, fotografiski su snimali B. Mahovac, Ž. Supičić i M. Garašić, a snimljen je i super-8 film (M. Garašić, Ž. Supičić). Za osvjetljenje je korišten agregat Planinarskog saveza Hrvatske, koji je prvi puta tada upotребljen u te svrhe. O njegovim prednostima i manama bit će govora drugom prilikom.

Akcija je vrlo dobro protekla, a za prevoz je korišten društveni kombi PD JNA »Sutjeska« iz Zagreba, kojim je oprema dopremljena vrlo blizu ulaza u objekt. U blizini ove jame rekognoscirano je još desetak speleoloških objekata od kojih se 4 nalaze na već prije opisanom brušansko-oštarijskom rasjedu.

Svaki novoistraženi speleološki objekt na Velebitu nov je prinos poznавanju tog kraja i uz to dobitak zbog stečenog iskustva speleologa. Okolica Baških Oštarija na Velebitu je područje bogato speleološkim objektima svih dimenzija te će još dugo privlačiti speleologe, planinare i sve ostale istinske ljubitelje prirode.

Speleološki objekti okolice Malovana i Vučipolja

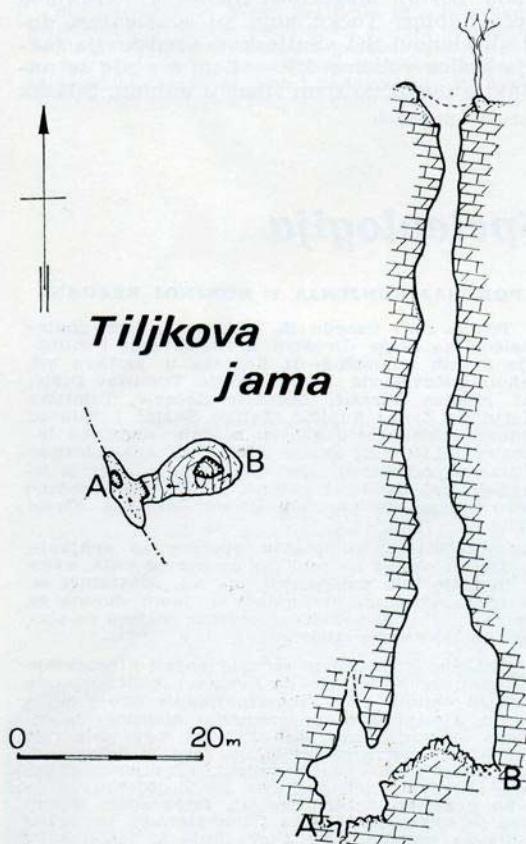
ZARKO SUPIĆ

ZAGREB

Područje oko Gračaca vrlo je razveden krški teren, s mnogobrojnim podzemnim i nadzemnim oblicima krške erozije. Tu se nalaze mnogi speleološki objekti, pa i poznate Cerovačke spilje koje po dužini zauzimaju treće mjesto u Hrvatskoj, a po ljepoti i razvedenoći kanala također jedno od vodećih mesta. Iako ovaj dio Like obiluje speleološkim objektima, mnogi od njih još su uvijek nepoznati i potpuno neistraženi. Speleolozi iz Speleološkog odsjeka PD JNA »Sutjeska« iz Zagreba dva puta su počeli sustavno rekognosirati i istraživati teren oko Malovana i Vučipolja, udaljenih desetak kilometara jugoistočno od Gračaca. To su područja s prosječnom nadmorskom visinom od preko 600 i 800 m i, kako je ustanovljeno, velikim brojem speleoloških objekata po km². Za Dan Republike (29. XI 1980) izvršen je prvi obilazak terena oko sela Vučipolja. Zbog izuzetno loših vremenskih prilika i snježne mećave, tada je dijelom istražena samo jedna manja jama (19 m), ali su speleolozi u razgovoru s mještanimi dobili podatke o mnogim speleološkim objektima na tom području. Ekipu su tada sačinjavali: Krešimir Humski, Boris Mahovac, Dražen Šuhaja i Žarko Supić. Dana 29. IV 1981. organizirano je drugo istraživanje okolice Malovana (oko 5 km istočno od Vučipolja). Speleologe je tada, na sreću, poslužilo vrijeme koje u ovom kraju često znade biti vrlo loše, a zimi i opasno (Malovan je, naime, poznat po zapusima snijega). Ekipa u sastavu Krešimir Humski, Tihomir Jukica, Boris Mahovac i Žarko Supić (vođa akcije) istražila je 5 speleoloških objekata u toku dvodnevнog izbjivanja na terenu. Prvog dana (30. IV 1981) istražena je Tiljkova jama dubine 82 m i horizontalne projekcije 17 m, dok su 1. V 1981. istražena četiri manja objekta, i to: Golubnjača pod Batom 1 (dubina 11,5 m, dužina 11 m), Jama pod Batom 2 (dubina 12 m, dužina 6,5 m), Jama pod Batom 3 (dubina 13 m, dužina 6,5 m) i Jama pod Batom 4 (dubina 9,5 m, dužina 5 m). Koordinate ulaza navedenih objekata su (po Gauss-Kriegeru):

Tiljkova jama X = 4901,775 N, Y = 5578,125 E, Z = 835 m; Jama pod Batom 2 X = 4903,800 N, Y = 5577,10 E, Z = 870 m; Golubnjača pod Batom 1 X = 4903,675 N, Y = 5576,975 E, Z = 860 m; Jama pod Batom 3 X = 4903,875 N, Y = 5577,350 E, Z = 870 m; Jama pod Batom 4 X = 4903,850 N, Y = 5577,450 E, Z = 865 m.

Topografske snimke izradili su Tihomir Jukica (2), Žarko Supić (2) i Boris Mahovac (1), a foto-snimke u objektima Mahovac i Supić. Ostali članovi ekipe snimali su izvan speleoloških objekata.

Topografski snimio: Zarko Supić
Mjerili: T. Jukica, B. Mahovac i K. Humski
Istražio: SO PD JNA »Sutjeska«, Zagreb
Datum istraživanja: 30. travnja 1981. godine
Dužina: 17 metara
Dubina: 82 metra
Crtao: inž. Mladen Garašić

Od istraženih objekata posebno su zanimljivi Tiljkova jama i Jama Golubnjača pod Batom 1. Ulas u Tiljkovu jamu nalazi se u maloj vrtači i vrlo je uočljiv jer se nalazi tik uz šumsku cestu (dimenzija je 2,5 × 3 m). Ulasna vertikala od 69 m (koja je samo manjim dijelom prevjesna) savladana je pomoću 100 m dvostrukog užeta (Blue Water II i Edelrid Superstatic). Američko uže »Blue Water« i u ovoj se prilici pokazalo bolje od užeta »Edelrid«, naročito pri penjanju većih vertikal (rastezljivost mu je manja). Pri dnu jame nalazi se manja polica (4 x 8 m) s

blatnim siparom, a s nje se nastavlja još jedan manji skok od nekoliko metara. Uski procijepi pukotinskog tipa i zarušen materijal sa sipara onemogućili su daljnji prolaz speleolozima, pa je ustanovljena ukupna dubina od 82 m.

Osim ove, vrlo je zanimljiva i Golubnjača pod Batom 1. Iako joj je istražena dubina mala, postoji mogućnost njenog protezanja u veće dubine. Točku koju su sruštenjem dostigli članovi SO »Sutjeska«, predstavljaju manja polica veličine $3,5 \times 4$ m, a s nje se nastavlja neobično strm sipar u dubinu. Silazak

do njega nažalost je otežan zbog nabacanih balvana i drugog materijala. Zbog nedostatka vremena i odgovarajućeg alata za čišćenje ulaza ekipa se nije upuštala u nezgodan i opasan silazak, što ne isključuje mogućnost ponovnog istraživanja prilikom idućih posjeta ovog terena.

Osim ovih, ekipa posjeduje podatke i točne položaje za još 16 objekata u široj okolini navedenih mesta, ali se na osnovi malog broja speleoloških objekata ne mogu izvući odredene zakonitosti i zaključci.

Speleologija

POKUŠAJ RONJENJA U ROKINOJ BEZDANI

Tokom noći između 25. i 26. rujna 1981. godine speleološka ekipa »Društva za istraživanja i snimanja krških fenomena« iz Zagreba u sastavu inž. Tihomir Kovačević — voda akcije, Tomislav Držić, inž. Mladen Garašić, Miroslav Grčević, Tomislav Marinčić, Žarko Supićić, Zeljko Skalec i Milorad Šumar, spustila se u Rokinu bezdanu nedaleko Jezera u Lici. Cilj akcije bilo je ronjenje ulaznog sifona u podzemnoj rijeci tog objekta, koji se istražuje već dvadeset godina, a 1979. je izvedeno prvo ronjenje u ulaznom sifonu (Miroslav Grčević).

Speleolozi su kompletну opremu za ronjenje donijeli u objekt na sebi (ne uz pomoć vtiča, kako je to prije bilo uobičajeno, op. a.), spuštajući se po užetu ulaznom vertikalnom u jamu dubine 98 metara, te zatim nekoliko desetaka metara po slavovima podzemne rijeke.

Prilikom pripremnog zaronjavanja i prospekcije sifona ustanovljeno je da brzina i količina vode (uslijed obilnih kiša) iznosi najmanje oko 8 do 10 m^3/sat , što predstavlja preveliku opasnost za sigurno preronjavanje sifona. Pored toga voda nije bila bistra koliko se očekivalo. Ovo je dosad najveći vodostaj što su ga speleolozi izmjerili u Rokinoj bezdani. Tod prilikom je u objektu snimljeno nekoliko dokumentarnih fotografija. Nakon toga je speleološka ekipa s kompletnom opremom izšla na površinu. Na akciji koja je trajala oko 11 sati korišteno je 400 metara užeta »Bluewater II i III«, a penjalo se u parovima uz pomoć Gibbsovih penjalica. Sljedeće ronjenje u Rokinoj bezdani planira se za 1982. godinu.

Mladen Garašić, dipl. ing.

POSTAVLJANJE MJERNIH INSTRUMENATA U SPILJAMA HRVATSKE

Ekipa »Društva za istraživanja i snimanja krških fenomena« iz Zagreba (Tomislav Držić, inž. Tihomir Kovačević i inž. Mladen Garašić) je 25. listopada 1981. godine rekognoscirala, posjetila i istraživala na Kordunu i Maloj Kapeli 3 jame i dvi je spilje. Cilj akcije bio je da se uoče mogućnosti u speleološkim objektima za novo postavljanje instrumenata (induktivnih mikroprocesora) koji bi mjerili neotektonске (najnovije) pokrete Zemljine kore. Postoji velika mogućnost da se kontinuiranim mjeranjem tih podataka u spiljama dobiju neki parametri koji će definirati seizmičnost promatrano područja (»prognoza potresa«).

Tom prilikom su posjećeni i neki objekti s vodom kao npr. izvor Špilj (polozaj: $x = 5014,500 N; y = 5535,450 E; z = 235$ m) i Mrglića pećina donja (polozaj: $X = 5013,875 N; y = 5537,175 E; z = 230$ m) u kojima postoji mogućnost za daljnja speleološka istraživanja.

Mole se svi planinari, speleolozi i ostali koji slučajno u spiljama pronadu mjerne instrumente (cjevastog oblika dužine 30 do 50 cm, s baterijskim punjenjem i kablovima) s označkom »DISKF«, da ih ne diraju i ne iznose iz objekata. Do sada su instrumenti postavljeni u desetak speleoloških objekata Hrvatske (Lika, Kordun), a mjerjena u njima će trajati nekoliko godina. Eventualne informacije mogu se dobiti od autora ili »DISKF«, Zagreb, Ivana Mećara 13.

Mladen Garašić, dipl. ing. geol.

JAMA NA TRAVNIKU — 180 m.

17. 10. 1981 ekipa Speleološkog odsjeka PDS »Velebit« pod vodstvom Roberta Erhardta istražila je srednje duboku jamu na Travniku u području Nacionalnog parka Risnjak u Gorskom kotaru. Ulazna jama nalazi se 200 m sjeverozapadno od vrha (kote) Travnik (1155 m), i na nadmorskoj visini od 1000 m. Speleologe je na ovu zanimljivu speleološku pojavu upozorio Vlastimir Katić, opskrbnik planinarskog doma Risnjak.

Za savladavanje Jame korištena je tehnika užeta, a utrošeno je nešto više od osam sati rada. U jamu su se spustila petorica speleologa.

Ova speleološka pojava, nazvana po istoimenoj koti, morfološki spada u razvijene jame. Ulagz dio do omanje dvorane bunarastog je oblika i dubok 84 m, a nastavlja se i dalje do dubine od 120 m. Od spomenute dvorane (proširenja) proteže se kosi špiljski hodnik dug 130 m. Na oba kraja ovog špiljskog hodnika nalaze se jame. Jedna je pliča, a druga je dublja, i na danu te jame izmjerena je dubina od 180 m. Ukupna tlocrtna projekcija jame iznosi 140 m.

Topografski načrt jame izradili su Ivica Nemeš i Robert Erhardt. Uz to je izvršena i fotodokumentacija jame i foto-filmska dokumentacija radova koji su obavljeni za uspješno savladavanje ove speleološke pojave.

Radovan Čepelak

IV INTERNACIONALNI FESTIVAL SPELEOLOŠKOG FILMA

IV FIFS (Festival International du Film de Spéléologie) održan je od 1. do 6. rujna 1981., u već ustaljenom obliku i na tradicionalnom mjestu u La Chapelle en Vercors u Francuskoj. Na ovogodišnjem Festivalu sudjelovalo je 10 autora iz 7 zemalja Europe, ali na žalost ni jedan film iz Jugoslavije. Uspoređujući s prošlogodišnjim Festivalom, primjećuje se manji broj autora i zemalja, ali i porast kvalitete speleoloških filmova. Službeni predstavnici Speleološkog odsjeka PDS »Velebit« na ovom Festivalu bili su Radovan Čepelak i Željka Vendler. Od predviđene dvije konkurenčije filmova na 16 mm i S-8 formatu održana je samo prva, dok je druga otpala jer nije bilo prijavljeno dovoljno filmova.

Jednoglasnom odlukom žirija, prva je nagrada Festivala dodijeljena engleskom filmu »Speleogenesis« kojemu je autor Sid Perou i skladatelj glazbe Lindsay Dodd. Nagrada za ovaj izuzetan speleološki film okrujuje jednu potpunu i majstorsku kinematografsku ekipu, kao i jedno istinsko stvaračko djelo.

Specijalna nagrada dodijeljena je francuskom filmu Alaina Baptizeja »1455, Record du Monde« (»1455, svjetski rekord«), radi se o istraživanju ponora Jean-Bernard. Ova nagrada dodjeljuje se ekipi koja je ostvarila veliku i autentičnu reportazu u ekstremno teškim uvjetima, a omogućila široj javnosti sudjelovanje u ovom izuzetnom sportskom podvigu. Nagradu za istraživački žanr pripisuje se engleskom filmu Sid Peroua »New Guinea«. Sid Perou je ovim filmom omogućio gledatelju sudjelovanje u životu istraživačke equipe u te-

ško prestupačnom terenu i ostvarenje odlične speleološke avanture. Osim toga žiri dodjeljuje dvije posebne nagrade: jednu švicarskom filmu »Speleogemme« kojemu je autor Gerald Favre. Nagrada mu je dodijeljena za povezanost izražaja i uvid u speleološko područje malo poznate Južne Afrike. Druga je nagrada pripala francuskom filmu »Oregon« (ime jednog kanjona) autora Martina Figereza za dinamičnu realizaciju filma, i kao (najvjerojatnije) osnivač novog pravca — »sunčane speleologije« (»la spéléologie du soleil«).

Sudjelovanje na ovom Festivalu bilo je svakom prijatelju i ljubitelju podzemnog svijeta nesumnjivo lijep i drag doživljaj, a nagrađeni autori dobili su priznanje za svoj ne maleni trud oko realizacije speleološkog filma, kao i zadovoljstvo što svoje djelo mogu prikazati na tako eminentnom skupu.

Radovan Čepelak

Prvenstveni usponi

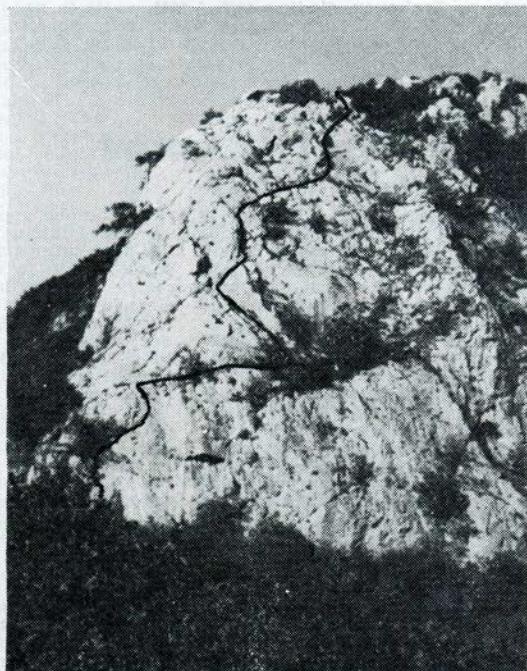
»DRAGANOV SMJER« U STIJEINI STRMNISTA NA BUKOVIKU

Prvi penjali: Goran Černak i Slobodan Simić (AS PD »Željezničar«) 27. 6. 1981. Prvo ponavljanje: Goran Černak i Dragan Ilić (AS PD »Željezničar«) 2. 7. 1981.

Pristup: Iz Sarajeva kombijem do Nahoreva, zatim cestom d. (preći potok) do zaseoka Gradac, odakle cestom d. do potoka. Nastaviti stazom koja vodi uz potok, a kasnije se odvojiti l. uz strmu padinu djelimično obraslu šumom. Stazom do izlaska na livadu, katun, te dalje obrazlom usjekom do slabo vidljive staze na d. strani usjeka, kojom kroz šumarak do slijedeće obrasle livade. Preko livade i držeći se ruba šume za nekoliko min. doći do slabo vidljive staze. Njom d. kroz šumarak do SZ stijene Strmnista, 1 sat. Ulaz u smjer je nešto d. od grebena i ulaza u »Borisov smjer«, a 1. 4 m od karakteristične polupecine i stropa.

Opis: Pravo gore kroz razvedenu ploču 5 m do prvog klina (IV+). Desno 1 m pa pravo gore do velikog grma (IV+), ispod koga preći d. i ponovo dijagonalno d. do ljske (k, IV-V). Pravo gore do malog stropa ispod kojeg preći l. (IV) i preko stropa na polici (IV+). Policom preći d. do drveta na bridi i oko brida travnatom policom do koso nagnutog drveta (osig., IV, III). Policom preći dalje do početka gredine 5 m (IV, III). Po gredini nekoliko metara, a zatim preko malog travnatog skoka (III-IV) do početka rampe koja vodi dijagonalno l. Rampom (II-III) do kraja pod vertikalnim skokom. Dijagonalno d. preko ploče 6 m (k, V, V+) na osig. (2k). Pravo gore žlijebom 10 m (IV) te dijagonalno d. do police (k, IV). Policom d. i malo gore, te iznad dva grma do brida, od kojeg 2 m gore po ploči (osig., 2k, III, IV). 2 m gore po pukotini te dijagonalno d. po ploči 4 m (k, -V), a zatim ispod drveta l. do žlijeba kojim gore (IV, IV+) do gredine. Gredinom, te malo d. kroz stijenu do izlaza u stijene (II, III). Nešto udesno je izlaz »Nedinog smjera«.

Ocjena: Težina IV+, detalji V, duljina 160 m, visina stijene 110 m. Vrijeme p. p. 3,5 sata, a p. pon. 2,5 sata. U stijeni je ostalo 8 klinova. Ponavljajući preporučujemo upotrebu čokova, profilnih klinova i omči.

Draganov smjer

Foto: G. Černak

Silaz: Produciti do vrha stijene, te s vrha d. gledajući prema Nahorevu, do položene žlijbine kojom pod stijenu i nazad istim putem kao u pristupu, 1 sat.

Goran Černak

In memoriam

DRAGAN EGER
(1902—1981)

U Osijeku je 27. studenoga, u visokoj starosti, umro jedan od najzaslužnijih planinara ne samo Osijeka, nego i cijele Slavonije — Dragan Eger. Kao 23-godišnji mladić bio je 1925. godine jedan od osnivača osjećke podružnice HPD-a, »Jankovac«, i ostao član istoimena društva sve do svoje smrti, koja je bolno pogodila sve osjećke planinarce.

Dugogodišnji tajnik društva »Jankovac«, bio je ne samo aktivan društveni radnik i zaljubljenik u planine, nego i poznat po neobično široku interesu za sve što je u vezi s planinarstvom. Tako je bio aktivan skijaš i među osnivačima skijaške sekcije u PD »Jankovac«, skijaški sudac, aktivan član kajakaške sekcije, osnivač foto-sekcije u društvu i organizator prve planinarske foto-izložbe u Osijeku. Također je jedan od osnivača Slavonskog planinarskog puta, a prvi je od Osječana prešao najteži i najduži naš planinarski put »Po slovenskih gorah«. Do prije nekoliko godina, dok ga je zdravlje služilo, bio je redovan u planinarskim turama i odasklu u planine — naše i tude. Bio je također prvi alpinist u Osijeku, pa je prvi od ovađašnjih »ravnica« prepenja Hudičev Žleb na Prisojniku.

Posebne su Egerove zasluge oko planinarskog doma na Jankovcu. Godinu 1939. i 1940. radio je na dogradnji doma na Jankovcu, a 1948. i dalje ponio je glavni teret na izgradnji novog doma na mje-

stu staroga, spaljenoga. Bio je glavni faktor u nabavci opreme, izgradnji hidrocentrale i finansijskoj konstrukciji izgradnje doma.

Bio je i suradnik ovoga časopisa, »Naših planina«, odnosno njegova preteče »Hrvatskog planinara«. Vodio je grupe u posjet gorama, dakle, ne samo da je ljubio planine, nego i u drugima razvijao tu ljubav. Njegova poznata ljubav prema prirodi bila je poticaj za proglašenje okoliša Jankovca zaštićenom park-šumom.

Njegovo djelovanje, uz ostale neke zasluzne osjećke planinare, urođilo je i širim plodom: bila je klica iz koje se razvijalo planinarstvo i na širem području, u istočnom dijelu Slavonije, koje po svom geografskom položaju, udaljeno od planina, a ne baš blizu i nižim gorama, nije prikladno za razvoj planinarstva.

Egerove zasluge nisu ostale nezapažene u planinarskoj organizaciji. Odlikovan je prvo Zlatnim znakom PSH, a zatim i Zlatnim znakom PSJ. Prije dvije godine PD »Jankovac« proglašilo ga je — uz još neke zasluzne članove — počasnim članom.

Na sahrani se u ime PD »Jankovac« i osjećkin planinara od pokojnika oprostio njegov dugogodišnji suradnik i prijatelj Miroslav Matović, a velik vijenac sa stotinu karamfila, što ga pokojniku na grob položilo PD »Jankovac«, neka bude znak da najmanje stotinu godina neće nestati uspomena na tog vrlog planinara.

I. Slaviček

Orijentacijski sport

● Memorijal Stipice Mesića. U subotu 24. listopada na području Dolja i Bačuna održano je tradicionalno orijentacijsko natjecanje »Memorijal Stipice Mesića«. Organizator natjecanja je bilo PD »Vihor« iz Zagreba, a sudjelovalo je preko 100 natjecatelja u šest kategorija. Plasman je slijedeći: Pojedinačna kategorija muških: 1. Ivan Marchiotti, OK »Maksimir«, 2. Zlatko Smerka, PD »Ravna gora« Varaždin, 3. Darko Sakar, OK »Maksimir«. Kategorija žena pojedinačno: 1. Vlatka Sakar, 2. Goranka Lugomer, 3. Mirjana Ulip, svi OK »Maksimir«. Ekipna kategorija: 1. PD »Sutjeska« Zagreb, voda Mirsad Imamović, 2. PD »Sutjeska«, voda Zoran Zupčić, 3. PD »Vihor«, voda Josip Breštovec. Osim navedenih kategorija natjecali su se još omladinci, pioniri i pionirke, te rekreativci. (N. A.)

● Drugo otvoreno prvenstvo Splita u orijentaciji održano je 25. 10. pod pokroviteljstvom Skupštine općine Split u povodu 37. obljetnice oslobođenja grada i 40. obljetnice ustanka naroda i narodnosti. Organizator je bila stanica planinarskih vodiča Split, a teren na sjevero-zapadnim padinama Kozjaka, grubo obraslim u blizini Malačke. Oko osamdesetak planinara, izvidača, pripadnika JNA, Aktiva SSO i radnika iz splitskih radnih organizacija svrstanih u 25 ekipa natjecalo se u snalaženju u prirodi, bacajući

ručne bombe i poznavanju prve pomoći. Podjelu pokala i priznaja istaknutim pojedincima i ekipama uručio je u име Skupštine općine Split Milan Sunko, predstavljajući Stanice planinarskih vodiča Split. Postignuti su slijedeći rezultati.

Pioniri: 1. Odred izvidača pomoća »Ivo Braškin — Marjan« iz Kaštel Gomilice (Damir Pavlov, Tonči Carev, Ognjen Hrga); 2. Odred izvidača »Bratstvo-jedinstvo«, Split (Anita Garbin, Maja Mimica, Herci Ganza); 3. Odred izvidača »Bratstvo-jedinstvo«, Split (Matjaž Bertoncelj, Zeljko Narančić, Milan Uzelac);

Omladinci: 1. Planinarsko društvo »Kozjak«, Kaštel Sućurac (Tonči Antunović, Igor Bošović, Torči Bratinčević); 2. Centar usmjerenog obrazovanja »Ante Jionić« Split, (Bojan Petrovski, Saša Orlando, Ivo Vučić); 3. Centar usmjerenog obrazovanja »Ante Jionić« Split, (Zoran Lalinić, Suzana Koljanin, Aleksandar Moreti); Odrasli: 1. Vojna pošta 1935-2 Split (Nikica Jelača, Zeljko Vezmar, Budimir Ristanović); 2. Planinarsko društvo PTT »Marjan« Split (Ivica Vinko, Dragan Jovanović, Nedjeljko Čorak); 3. Vojna pošta 1935-2 Split (Ratko Spasojević, Đuro Novaković, Abdurahman Smajčić). (Milan Sunko, pri.)

● 14. pojedinačno prvenstvo Zagreba. U nedjelju, 25. listopada 1981. po vrlo lijepom vremenu održano je tradicionalno prvenstvo Zagreba u orijentaciji, 14. po redu, na šumovitom terenu zvana

nom Pričele između mjesta Biškupec Zelinski i starog grada Zelina. Kao uvjek do sada natjecanje je bilo u organizaciji PDS »Velebit«. Staze za dvije kategorije — mušku i žensku, postavio je M. Čepelak. Kao osnova za natjecanje služila je topografska karta mjerila 1:10.000 s ekvidistancom 10 m izrađena 1977. godine. Sistem natjecanja bio je u skladu s pravilima IOF-a koliko je to moguće u našim prilikama. Duljina muške staze bila je 7,3 km s visinskom razlikom oko 400 m i 9 kontrolnih točaka, a za žene duga 6,1 km s ukupnom visinskom razlikom oko 300 m i sa 7 kontrolama. Sve kontrole bile su tzv. mrtve, sa standardnom oznakom i peroforatom. U muškoj konkurenčiji startala su 44 natjecatelja. Do postizanja cilja stigli su gotovo svi natjecatelji, od kojih su 33 prošla čitavu stazu i sve kontrole. U konkurenčiji žena startalo je 17 natjecateljki i sve su prošle čitavu stazu i sve kontrole. Pored njih izvan konkurenčije, natjecalo se 5 pionira na ženskoj stazi, tako da je ukupan broj natjecatelja bio 66 iz 9 raznih planinarskih društava i klubova. Na cilju je bio pripremljen topli čaj. Na točnost postavljene staze i organizaciju natjecanja nije bilo nikakvih prigovora. Prvoplasiranim u obje konkurenčije podijeljene su diplome u znak priznanja, a isto tako i za ekipni plasman. Plasman natjecatelja je slijedeći: 1. Ivan Plantak, PD »Ravna gora«; 2. Ivan Marchiotti, Klub

»Maksimir«; 3. Velimir Knežić, PD »Ravna gora«. Ženska konkurenca: 1. Rada Stetin, PD »Avala«; 2. Senka Gros, PD »Sljemec«; 3. Lalica Trajlović, PD »Josip Pančić«. Pioniri: 1. Dejan Jovanović, PD »Avala«; 2. Nenad Jovanović, PD »Avala«; 3. Tomas Rotovnik, PDS »Velebite«. Ekipni plasman, muški: 1. »Maksimir I« (Grašovec, Sakar, Marchiotti, Čihoratić, Damiani); 2. »Ravna gora« (Smerke, Spahija, Knežić, Planatak, Kotorac); 3. »Sutjeska« (Jovanović, Džekulić, Filipović, Bukvić, Imamović.) Ekipni plasman, žene: 1. »Maksimir« (Lugomer, Sakar, Ulip, Horvat, Uročić), 2. »Velebit« (Vendler, Svajcer, Bakran, Cargonja). (Marijan Čepelak)

■ Trofej »Torpedo«, orijentacijsko takmičenje, održano je 20. rujna u organizaciji PD »Torpedo« iz Rijeke na terenima Učke. Sudjelovalo je 48 ekipa u tri kategorije. Plasman po kategorijama je slijedeći: Pioniri: 1. PD »Torpedo« u sastavu Fonović, Hibšer, Martić, 2. PD »Torpedo« u sastavu Stevanović, Turina, Radović, 3. PD »Torpedo« u sastavu Piškulić, Silić, Šverko. Omladinci: 1. PD »Torpedo« u sastavu Polt, Pejković, Židov, 2. PD »Opatija« u sastavu Peravić, Jerneić, Ralić, 3. PD »Torpedo« u sastavu Smiljić, Podgornik, Nedeljković. Seniori: 1. PD »Torpedo« u sastavu Lazić, Milković, Vežić, 2. SRVS MZ Podmurvice u sastavu Mage,

Kariguša, Jelinčić, 3. Izvidači iz Matulja u sastavu Šepić, Milatović, Pintarić. Interesantno je da je veliki prijelazni trofej Torpedo za kategoriju seniora, star 15 godina, ove godine osvojen u trajno vlasništvo, a osvojila ga je ekipa PD »Torpedo« u sastavu: Zoran Lazić, Dujo Milković, Slavko Vežić. (Zoran Lazić)

● Svedski orijentaciisti u Zagrebu. U okviru svoje srednjoevropske turneve grupe od 40 švedskih orijentaciista boravila je koncem mjeseca listopada u Zagrebu. Dočinjao njihovog boravka, Komisija za orijentaciju PSH, priredila je dva natjecanja, u Maksimru i na Dolju, na kojem su uz goste sudjelovali natjecatelji iz Zagreba. (N. A.)

Publicistika

■ Jagačić: Vodič u turističkom autobusu, Varaždin 1978., izdavač NIŠP Varaždin, broširano, 54 stranice, ilustrirano, format 11x20 cm. Varaždinski planinar i profesionalni turistički vodič, napisao je knjižicu koja može biti vrlo korisna i planinarskim vodičima, jer je u nju unio i svoje dugogodišnje planinarsko iskušto. Oni koji znaju autora, lako će zaključiti da je njegovo sadašnje zanimanje zapravo nastavak njegovog amaterskog rada. Podsećamo da je svojedobno bio i vrlo plodan suradnik NP, objavio je niz putopisa i svoja iskustva kao vodič i planinarski predavač. U ovoj svojoj knjižici daje upute i

savjete kako valja organizirati izlete autobusom i kako se voda puta treba ponašati u pojedinim situacijama, osobito križnim. Evc naslova nekoliko poglavljaja koji će nam ilustrirati sadržaj brošure: Razbiti monotoni putovanja, Iznenadjenja na putovanju, Smije li vodič zalutati, Vodič i putnici koji kasne, itd. (Z. P.)

● Bohinjske stene, Vzhodne Julijske Alpe. Plezalni vodnik. Izdanie Planinske svezke Slovenije 1981., autori: Marko Šurc, Lojze Budkovič i Janko Humar, umnoženo za internu upotrebu, na slovenskom jeziku. Ovo je prvi svezak u seriji penjačkih vodiča slične vrste koje namjerava Zvez-

za ubuduće objavljivati. U ovom je svesku opisano stotinjak penjačkih smjerova na 52. stranice. Potreba za vodičima ovakve vrste pokazala se zbog toga što je danas gotovo nemoguće tiskati vodič koji bi obuhvatio cijelo naše alpsko područje, a kad bi to i bilo moguće, vodič bi brzo zastario zbog novih smjerova i njihovih varijanti. Jednostavnom tehnikom umnožavanja riješen je i finansijski problem skupih tiskarskih troškova. Knjižica je popraćena obiljem skica i preglednom geografskom kartom. Ona je nužno potrebna svakom alpinisti koji se namjerava penjati u stijenama oko Bohinja. (Z. P.)

Vezni putevi i transverzale

● Transverzala »Avnoj-Zavnobih«. Jajčari planinari su godine 1973. uspostavili i otvorili kružnu planinarsku transverzalu »Avnoj-Zavnobih« koja prolazi zanimljivim predjelima: opština Jajce, Mrkonjić Grada i Sipova. Prelazi planine Lisinu, Goricu i Čusine. Detaljan opis puta i kontrolnih tački može se naći u transverzalnom dnevniku koji se naručuje kod Planinarskog društva »Čusine« (Jajce, P. F. 72). Transverzala ima 10 kontrolnih tački, a može se obići za 3 dana lagano hoda. Za 4 godine transverzalu su obišla 584 planinara iz 48 društava (34 društva iz BiH, 8 iz Hrvatske, 4 iz Srbije i 1 iz Slovenije). Prilikom otvorenja transverzale 20 znački je dodijeljeno suradnicima i najzaslužnijim članovima. Prilikom formiranja društava u Mrkonjić Gradu (Lisina) i Turetu (Galica) poklonjena je po

jedna transverzalna značka, kao i himalajcima Muhamedu Gafiću i Muhamedu Šišiću po povratku s Everestom. (Sakib Kliko)

Od 18. do 20. septembra 1981. godine PD »Čusine« je po četvrti put organiziralo obilazak transverzale. Kao što je već ustaljeno, planinari su noćili na Balkani i Pljevi. Na ovogodišnjem pohodu bilo je 134 planinara iz cijele Jugoslavije, a kao i obično, najbrojniji su bili domaćini i nedavno formirano PD »Lisina« iz Mrkonjić Grada. Po završetku pohoda svih su dobili transverzalne dnevničke i značke. Vrijedno je napomenuti da je u ovom pohodu prvi put na Lisinu iznesen žig ovog vrha. (Suzana Zlatarević)

● Na VPP-u ukinuta je KT 7. Na dugačkoj dionici Velebitskog planinarskog puta između Satorine i

Bačić kuka propalo je zbog dojralosti planinarsko sklonište u Skoropovcu (KT 7) te je uredeno novo sklonište u napuštenom zaseoku Pejakuši, oko pola sata ispod Premužićeve staze kojom prolazi trasa VPP-a. U tom skloništu sada se nalazi i štambilj KT 7. Predsjedništvo PSH je odlučilo da ta KT 7 ubuduce nije više obavezna za sticanje znaka priznanja vodeći se pri tom slijedim razlozima: dionica između Satorine i Bačić kuka, na kojoj je KT 7, nije osobito zanimljiva; spomenutim vrhovima može se lako prići i s raznih drugih strana; silazak do Pejakuši radi štambilja i povratak na Premužićevu stazu priličan je napor koji nema dovoljno opravdanja. PSH će ipak, radi onih ljubitelja Velebita koji žele proći i tim dijelom trase, i nadalje voditi brigu o sklonište u Pejakuši i KT 7.

(Z. P.)

• **Sjednica Predsjedništva PSJ.** Krajem mjeseca listopada u planinarskom domu u Kamniškoj Bistrici (SR Slovenija) održana je redovna sjednica Predsjedništva PSJ. Sjednicom je predsjedavao predsjednik PSJ Božidar Skerl, a prisustvovali su delegati svih republičkih i pokrajinskih planinarskih saveza, te predsjednici komisija PSJ. Na dnevnom redu načinili su se izvještaji o održanim jugoslavenskim akcijama u toku o. g., te realizacija finansijskog plana. Razmatran je i prijedlog akcija za iduću godinu, među kojima je za PSH posebno interesantno održavanje Međunarodnog skupa alpinista u Paklenici. Organizaciju skupa provest će PSH u vremenu od 15. do 21. travnja 1982. g., a na skup će biti pozvani alpinisti iz petnaest evropskih zemalja, predstavnici Međunarodne planinarske unije, te urednici nekih alpinističkih revija. Bit će to prilika da se predstavnici zemalja upoznaju s mogućnostima uspona u stijenama Paklenice u vrijeme kada u drugim planinama vladaju još uvijek zimski uvjeti. Dogovoren je još i održavanje drugih već tradicionalnih akcija na nivou PSJ. (N. A.)

• **Održavanja PSH članovima PZS.** Povodom održavanja 15. redovne Skupštine Planinske zvezde Slovenije koja je održana 14. studenoga u Ljubljani, PSH je dodjelio zlatne znakove priznajivosti istaknutim slovenskim planinarima i funkcionerima i to: Tomažu Banovcu, predsjedniku PZS, Daniju Škerbiniku potpredsjedniku Izvršnog odbora PZS, Franciju Savencu, predsjedniku Komisije za alpinizam PSJ, Aješu Kunaveru, vodi jugoslavenske ekspedicije na Lhotse, Binetu Vengustu, načelniku Komisije za Gorsku reševalnu službu PSZ i Pavlu Seguli gor-skom spasavaocu i publicistu. (N. A.)

• **Susret s PS BiH.** Nastavljući tradiciju međusobnih susreta na novu predsjedništva, ovogodišnji susret PSH i PS BiH održan je 17. listopada na Kalniku. Osim već ustaljene teme o izdavanju časopisa »Naše planine«, razmotren je i niz drugih interesantnih tema od obostranog interesa. Na prijedlog PS BiH zajednički će se zamotriti mogućnost produženja planinarsko-partizanskog puta »Bratstvo i jedinstvo« od Vojnića preko Petrove gore i V. Kladuše do Bihaća. Dalje od Bihaća pa sve do Durmitora takav put je već uspostavljen u obliku devet transverzala koje čine jednu celinu. Osim toga izmijenjena su iskustva iz rada s podmlatkom te vodiča. (N. A.)

• **25. slet planinara Hrvatskog zagorja** održan je 27. rujna u znaku 40. godišnjice ustanka i s prigodnim referatom o 30. objektivni dijelovanju PD »Cesograd« (1951-1981). Na sletu je sudjelovalo mnoštvo planinara iz 27 društava s područja Zagorja, šireg teritori-

ja Hrvatske i SR Slovenije. Obavljena je tradicionalna razmjena poklopa, a domaćini su svakom predstavniku pojedinog društva uručili spomen-diplomu, kao i natjecateljima. Uz limenu glazbu nastupili su domaći učenici i KUD »Zelenjak«, koji su nastojali podržavati raspoloženje okupljenih ljubitelja planinskih vrhova. Bili su tu zapoženi pečenjari i licitarske minijature sa folklornim motivima. Ovakvi planinarski susreti u razvitu bratstva i prijateljstva naroda i narodnosti Jugoslavije zaista daju novih poticaja organizatorima da održe tradicionalne navike, jer to imade širi društveno-politički i kulturni značaj. To i potkrijepljuje isticanje velike zahvalnosti organizatorima takvih susreta. (Antun Kozina)

• **Članovi PD »Zeljezničar«** iz Zagreba sudjelovali su 4. listopada s 35 članova u akciji »U susret zdravlju« koju je organizirao Sindikat općine Samobor na relaciji Samobor — Cerje — Okićgrad. Sedam članova posjetilo je 10. listopada planinarski dom »Vagon« na Dugom vrhu, a druga skupina od 18 članova posjetila je Grgengrad. Skupina od 82 člana obišla je 25. listopada Zumberačko gorje trasmis Karlovačke transverzale i susretljivo je bila primljena od članova PD »Dubovac«. (Josip Sakoman)

• **97. Savjetovanje ZPP-a.** Konferencija Saveza planinarskih društava ZPP-a održana je 25. listopada u planinarskoj kući Pokoje-Vodice, a organiziralo ju je PD »Milengrad« iz Budinšćine. Pošto su prihvatični zaključci prošlog savjetovanja, saslušan je izvještaj predstavnika PD »Cesograd« iz Klanjca o 25. sletu planinara Hrvatskog zagorja, koji je održan krajem rujna. Na sletu je bilo 406 planinara ne računajući planinare domaćine ili s mještanicima Klanjca i izletnicima te služajnim namjernicima ukupno 725 ljudi. Za tu je priliku uređena kuća na Cesogradu, sagrađen po drugu u kojem je, između ostalog, i agregat za struju — poklon »Predionice« iz Klanjca, a izdane su i prigodne značke. Konferencija je ocijenila da je slet u potpunosti uspio, a potom se najviše diskutiralo o stanju trase ZPP-a. Na pojedinim kontrolnim točkama nema žiga, u dnevniku nema adrese na koju ga po obilasku treba poslati radi dobivanja značke, nema dnevnika i karata na kontrolnim točkama, a i markacije su na nekim mjestima veoma loše. Zbog toga je zaključeno da »Kumrovec mora biti kontrolni žig, kao i na Velikom Taboru, a na Mačlju u kutiji na samom vrhu. Taj zadatok riješit će društva koja okrivljuju određeno područje (»Cesograd«, »Kuna-gora« i »Strahinjčica«) do proljetnog sauvjetovanja do kojeg vremena i Dragutin Karađić treba s Čakovčancima vidjeti što je s kontrolnom točkom na Željeznoj go-

ri. Od 1. siječnja 1982. na svim obveznim kontrolnim točkama ZPP-a treba se nalaziti određen broj dnevnika u prodaji, a u njemu, u novim izdanjima, adresa Centrale ZPP-a i mjesto gdje se može nabaviti. Delegati su također zaključili da će se ubuduće društvo koje kao najbolje osvoji Prelazni pehar PSH dati u trajno vlasništvo jedan manji pehar. Doijeta je i odluka da u Savez planinarskih društava ZPP-a približi se PD »Sloga« iz tvornice »Straža« u Rogatcu, a zatim su saslušani još i izvještaji o bratskim susretima na Bilogori, Grgengradskoj jeseni, sastanku na Kalniku, popravku planinarske kuće na Ivančici, međunarodnoj izložbi fotografije u Ivancu i o pripremim radovima za škole planinarskog podmlatka o čemu će se više raspravljati na idućem savjetovanju, koje će se održati na Varaždin-bregu, a organizirat će ga PD »Ravna gora«, povodom 300. godišnjice grada Varaždina, 13. prosinca. (C. S.)

• **Spomenik Dadi Pirc.** Prilozima planinara, alpinista, PSH, PSZ i Rijebozajednice postavljen je spomenik na grob istaknute planinarske i prve alpinistice u SRH Dade Pirc. Zajedničko polaganje vijenca bilo je 28. listopada. (N. A.)

• **Prva međunar. izložba fotografije u Ivancu.** Foto-sekcija PD »Ivančica« iz Ivanca organizirala je od 22. do 27. listopada 1981. u suradnji s Foto-klubom »Zagreb«, u sklopu 20. Zagreb-salonu, Prvu međunarodnu izložbu fotografije u Ivancu. Izložene su 102 fotografije 95 autora iz Argentine, Austrije, Belgije, ČSSR-a, Danske, Finske, Francuske, Italije, Japana, Jugoslavije, Kanade, Madarske, Nizozemske, Norveške, Poljske, Rumunjske, SR Njemačke, SSSR-a, Španjolske, Švicarske i Velike Britanije. Među izlagcima iz Jugoslavije s po jednom fotografijom predstavljeni su i članovi Foto-sekcije Franjo Hrg, Petar Jagatić, Eduard Kušen, Cvjetko Soštarić i Branko Težak. Izložba je održana u ivančičkom Domu obrtnika, a u organizaciji su mogli SIZ kulture i informiranja općine Ivanec, Udrženje samostalnih privrednika ivančice općine i PD »Ivančica«. (C. S.)

• **Još o tečaju vodiča.** U br. 7-8 objavljena je kratka vijest o republičkom tečaju vodiča u slavonskim planinama. Na tom tečaju radni dan je trajao i do 16 sati! No, program je bio toliko obiman, a ljudi su ozbiljno shvatili zadatke, da nitko nije prigovarao njihovoj težini. Tu su velik teret ponijeli i instruktori, koji se nisu streljeli da bi svoje znanje prenijeli na nove kadrove. Organizirano je trčanje po prirodi u trajanju od 30 min, gimnastika na razne načine, npr. s upotrebljom zamki i natezanjem užeta, a pred svih napora na kraju je bilo organizirano i malo zabave. (Mauricije Tudina)

● **Markirano Budakovo brdo na Velebitu.** Članovi PD »Visočica«, Gospić, Željko Brklačić, Ante Rukavina mlađi i Pavao Rukavina markirali su na srednjem Velebitu dionicu Skorpovac — Baćić kuk preko Budakovog brda. Novi markirani put odvaja se od Premažičeve staze uljevo — 5 minuta od Skorpovca prema Oštarijama — i uspinje se kroz šumu do jugozapadne strane Budakovog brda, obilazi ga i izlazi na prijevoj između njega i Solina. Odatle ponovo ulazi u šumu spuštači se do staze koja od Baćić kose vodi, za Baćić kuk. Ovim putem, iako je nešto naporniji, stiže se iz Skorpovca do Baćić kuka za oko 2,5 sati, skraćujući time put koji ide Premažičevom stazom preko Baćić kose oko 45 minuta. Iako je naporniji, mnogo je atraktivniji, jer pruža izvanredne vidike s padine Budakovog brda na stijene Baćić kuka, ostale Dabarske kuke, na more i sjeverni Velebit. (Pavao Rukavina)

● **Pohod sarajevskih planinara.** Autobus s 39 planinara, u organizaciji PD »Pazarica« iz Pazarice, obišao je od 15. 8. do 23. 8. Srbiju, Crnu Goru i Makedoniju. Tom su prilikom planinari obišli, u čast 40. godišnjice ustanaka, Pančićev vrh, Titov vrh, Pelister, Solunsku glavu i Bobotov kuk. Zbog lošeg vremena nisu se uspjeli popeti na Komove. Zahvaljuju se na osobitom gostoprivestvu planinarima iz Brusa prilikom boravka na Kopaoniku.

(Redžep Grabus)

● **PD »Dakovo»** je organiziralo Slet planinara Slavonije u Dakovačkoj Breznici sredinom listopada. Malo mjesto na obroncima Dilja ugostilo je oko 200 planinara. Sletu su prisustvovali planinari iz Osijeka, Našica, Virovitice, Orahovice, Pakracu, Novi Gradiške, Sl. Broda, te Zagreba i Rijeke. Dakovačka Breznica smještena je 23 kilometara od Dakova, povezana je asfaltnom cestom i u autobusnim linijama. Inače je poznata kao banjsko lječilište. Svi planinari smješteni su u hotel »Zlatica« gdje se Slet uglavnom i održao. Održano je orijentacijsko takmičenje gdje su se istakli Našičani u seniorskoj, a Osječani u omladinskoj konkurenciji. Sastanku Planinarskog odbora Slavonije prisustvovali su delegati prisutnih društava, te predstavnici PSH i Planinarskog saveza Zagreba. Isti dan je održana projekcija dijapo pozitiva i 8-mm filmova o usponu Dakovčana na Kilimandžaro, a sutradan je velika grupa planinara krenula na izlet u Borovik gdje PD »Dakovo« uređuje svoju planinarsku kuću. (M. Lay)

● **25. obljetnica stanice GSS Split.** U subotu 21. 10. 81. u planinarskom domu na Mosoru održana je proslava 25. obljetnice osnutka i rada Stanice GSS u Splitu. Proslavi su prisustvovali osim sadašnjih članova, i brojni članovi osnivači, te gosti. U proteklih 25 godina članovi Stanice imali su preko 150 intervencija, a posebno uspješno suraduju sa Stabom civilne zaštite, Stabom općenarodne obrane, te vatrogas-

snom brigadom iz Splita. Posebne čestitke i zahvalu svim članovima na uspješnom radu u ime PSH uputio je prisutnim članovima predsjednik PSH dr. Željko Poljak. (N. A.)

● **Izlet najmladih prirodnjaka na Vlašić.** Prve subote u oktobru ove godine grupa od 47 ljudi mladih prirode i zelenila iz OS »Igmanski inarš« u Vogošći (kraj Sarajeva) posjetila je Vlašić. To su bili najaktivniji planinari, geografi i oni koji pohađaju izbornu nastavu iz biologije, dakle, učenici od V do VIII razreda. Putovalo se autobusom. Ovo je ujedno dobar primjer kako se mogu organizovati jednodnevni ili dvodnevni izleti okolnim planinama i drugim mjestima, da se upoznaju prirodne ljepote i znamenitosti. Svaki izlet ima svoje čari, pa tako i ovaj na Vlašić, privukao je posebnu pažnju učenika. Izlet je planirala godišnjim planom rada svaka učenička grupa. Neki rekuće da im je ovo bio jedan od najboljih izleta, a posljednih godina izvedeno je mnogo. Učenici su obišli i razgledali skijašku skakaonicu iznad Babanovca što im je posebno ostalo u sjećanju. Razgledali smo i ostale obilježne terene, a u istoimenom hotelu se snabdjevali voćnim sokovima i otiscima štambija nadmorske visine. Posjetili smo i Devečane na drugom kraju Vlašića koji su na 1807 metara nadmorske visine Divili smo se lijepoti ovog predjela, iako je bio pod maglom. Na povratak razgledali smo grad Travnik. Obišli smo ostatke starog grada iz 15. vijeka, Plavu vodu i rodnu kuću Nobelovca Andrića. Svi učenici na povratak bili su razdražani i prezadovoljni, iako su sami snosili troškove prevoza, koji nisu bili baš mali.

(Stanoje Jovarović)

● **Dan PD »Lipa«.** Otvaranjući svečanost Dana PD »Lipa« 8. studenoga na Lipi-Rogu, predsjednik društva Josip Rukavina rekao je medu ostalim: Ovih dana navršio se točno 20 godina kako je »Lipa« brod zaplovio i, kako vidite, brod je ipak doplovio u luku. Bio je to težak i trnovit put. O tome bili mogao napisati knjige. Ovdje, gdje je sada ovaj lijepi dom, rasio je trnje i kamenje, ali vojom i radom postigli smo ovo što danas imamo. Gradili smo etapno, kako smo mogli i znali, uz pomoć mnogih prijatelja, organizacija, Općinske skupštine Sesvete, mještana sela Planina Donja i Planina Gornja, Planinarskog saveza Hrvatske, Planinarskog saveza Zagreba, SIZ-a Sesvete, a narocito tu zahvalnost dugujemo USIZ-u Zagreb što nam je pružio veliku finansijsku pomoć. Ovaj dom je planinarski i kao takav može pružiti jednostavne usluge, no ne može se ovđe zahtijevati konfor kao na Trgu Republike. Koji to traže i nisu planinari. U ovaj dom su pojedinci ugradili velik dio svog života i nije nam sve jedno kako će dom stura izgledati. Zato apeliram na mlađe druge da u budućnosti ne dopuste da ovaj lijepi planinarski kutak doživi sudbinu mnogih drugih objekta. Posebno apeliram na

planinare PD »Lipa« da se više založe za svoj dom da bude lijep i uredan kako bi i dalje služio primjerom na Medvednici. Čuvajmo našu dragu Medvednicu, ovu lijepu oazu planinarstva. Ne dovolimo da se uništi flora i fauna, čuvajmo čovjekovu okolinu, naše staze i puteve od zagadenosti, da buduća pokolenja mogu reći: »Hvala našim precima«. I na kraju da napomenem i to, da među ljudima ima različitih mišljenja, dobrih i loših, dobronamernih i zlonamernih. Neki ne mogu shvatiti da jedan čovjek može 20 godina raditi za dobrobit društva a da za svoj rad ne traži niti je tražio jednu jedinu paru. Ja vas uvjeravam da može, a vrijeđamo ce pokazati da je ova tvrdnja istinita i da su računi čisti.

● **Bili smo na SPORNU-u.** Dana 11. 10. ove godine šestoro članova PD »Susedgrad« posjetilo je Šabor planinara regiona Niš koji se po treći put održao u selu Dušniku, podno Suve planine. Tom prilikom je upriličen i uspon na Trem, koji je i obavezan na jugoslavensku transverzalu, tako da smo osvojili i taj vrh. Svaki sudionik Sabora dobio je spomen značku, a prisustvovalo mu je preko stotinu planinara iz gotovo svih republika. Šabor je bio dobro organiziran, a susret je protekao vrlo ugodno. (Marija Staňíšek)

● **PD »Pazarica«** iz Pazarice organiziralo je u povodu obilježavanja 40. godišnjice ustanaka 12. 9. uspon na najviši vrh BiH. U ranu jutro krenuo je autobus pun planinara na Sutjesku, odakle su se po lijepom vremenu, bez ikakvih teškoća, planinari uspeli na vrh Alpinističkim usponom. Povratak je bio preko Careva dola. Tom prilikom su članovi posjetili i mjesto Bracine pogibije, alpiniste kojeg se s pjetetom sjećaju svi planinari. (Redžep Grabus)

● **22. marš tragom rasijskih partizana** izveden je 17.–18. X na terenima Mojsinske planine i Jastrebac u organizaciji PD »Jastrebac« iz Kruševca. Sudjelovalo je 311 sudionika. Trasa je bila dugačka 35 km a trajala je dva dana hoda, po lijepom vremenu. Tom prilikom je PD »Jastrebac« dobio plaketu SUBNOR-a SR Srbije za uspješno njegovanje revolucionarnih tradicija. Omladinci su na ovom maršu formirali odred »Mihajlo Zivić«. Za komandanta je bio određen Dragutin Pajić.

● **Hvala planinaru Mati!** Cesto u štampi čitam o ovim ili onim kradama i nepoštjenjima, pa kao običan čitalac dobivam dojam da su »lopovi medu nama«, a da poštjeni ljudi i nema. Meni se dogodilo suprotno; jednom kada sam s grupicom djece isla iz Kastel Sućurca prema domu na Kozjaku, izgubila sam ručni sat — uspomenu od kćerke, koji za mene predstavlja necrocjenjivu vrijednost. Čim sam došla na dom — potužila sam se nekim drugovima. Umalo zatim stigao je drug Mate Grozdanović i rekao da je nešto našao. Kada su ga upitali nije li to možda ženski ručni sat, odgovorio je potvrđno, takо

sam ponovno sva sretna došla do drage uspomene. Ova poštena gesta služi na čest drugu Mati, PD »Kozjak« i svima nama, što je inače poznata vrlina svih planinara. Onako zbumjena od sreće, sve što sam mu mogla reći bilo je: »Hvala Vam, ja bih vas stavila za čuvara državne kase!« Uz drugarski pozdrav zahvalna Mirjana Berković

● **Požežani na Grintavec.** Krajem rujna ove godine pedeset članova Planinarskog društva »Sokolovac« iz Slav. Pozeži boravilo je dva dana na području najljepšeg kutka Slovenije, u Logarskoj dolini. Svi hitaju prema domu na Okrešlju. Oblaci prijeti zaklanjavaju sunce. Domaćini nas tječe da će vrijeme biti dobro. Eto nas pred slapom »pod Rinkom«, koji se su novraćuje s osamdeset metara visoka kamenog zida. Za pola sata, eto nas na izvoru Savinje. Još dvadesetak minuta do Frischaufovog doma na Okrešlju. Nekolicina ostaje u domu, ostali kreću prema Skuti (2532 m), Grintavcu (2558 m) i na Kamniško sedlo. Pravi podvig napravili su Dario Švajda, Krešo Sablek i Branko Ugrin, koji su se uspeli na Grintavec. Za to im je bilo potrebno, u odlasku povratku, punih šesnaest sati. Vratili su se u dolinu Logar, uz pomoć baterijskih lampi, pred ponoć. U nedjelju su planinari obišli Robanov kot, a na povratak kući posjetili spomen-kompleks posvećen seljačkoj bunji i Matiji Gupcu u Stubiči. Ugodnoj i veseloj atmosferi za vrijeme puta i boravka u Sloveniji pridonijeli su mlađi. Oni su primjerljivo ponašanjem i disciplinom dokazali da su pravi planinari. I svi drugi zaslužuju priznanje, a prvenstveno Milan Kaucič, voda putna i Josip Hećimović, vozač autobusa, koji se iskazao i kao planinar, popevši se na Kamniško sedlo.

(Ivan Jakovina)

● **PD »Paklenica« dobila plaketu SUBNOR-a SRH.** Ovih je dana PD »Paklenica« iz Zadra dodijeljena je Plaketa SUBNOR-a SRH za izvanredno zaloganje i uspešan rad na organiziranju pohoda putevima revolucije. Plaketu je uručio prvoborac i nosilac Partizanske spomenice 1941. godine predsjednik SUBNOR-a općine Zadar Salvo Lukin. Uručujući Plaketu drug Lukin obrazložio je razloge zbog kojih je dodijeljeno ovako visoko priznanje, čestitajući društvu i pozvao ga da i dalje nastavi radom na njegovovanju i razvijanju borbenih i revolucionarnih tradicija, što su svi prisutni aklamacijom prihvatali. Na ovom zaista visokom priznanju zahvalio se Đuro Perić. On je između ostalog rekao: »Plaketa je stvarno zaslужena, jer nema značajnijeg ratišta i povijesnog lokaliteta iz NOB u našoj zemlji koje nisu obišli zadarski planinari. Oni su zaista puno učinili na planu njegovovanja i razvijanja revolucionarnih tradicija naroda i narod-

nosti Jugoslavije, a posebno u ovoj jubilarnoj godini!« U nastavku on je istaknuo: »Plaketu prihvaćamo kao svojevrsno priznanje, ali i kao obvezu da nastavimo sa zalaganjem i još uspešnijim radom na organiziranju pohoda putevima revolucije. I ovo su jednodušno prihvatali svi prisutni. (D. P.)

● **Nova društva.** U posljednje vrijeme javlja se veliki broj inicijativa za osnivanje novih planinarskih društava, kako u mjestima gdje do sada ne postoje, tako i u okviru pojedinih radnih kolektiva. Nedavno su održane osnivačke skupštine u Kardeljevu, gdje je osnovano novo društvo »Grabovica«, te u zagrebačkoj bolnici »Dr Mladen Stojanović«. S ovim društvinama u okviru PSH registrirano je sada ukupno 107 planinarskih društava. U okviru PSJ PSH se po broju društava nalazi na drugom mjestu (kao i po broju članova) iza PZ Slovenije.

(N. A.)

● **Riječanin u Himalajama.** U sastavu međunarodne ekspedicije od 24 člana iz četiri države, koja se jesenjas uspela na vrh Trisul u Himalajama, nalazio se i riječki planinar Mario Schiavato. Cilj ekspedicije bio je uspon na vrh skijama, te spust takoder na skijama. Ekspedicija, nažalost, nije imala sreće s vremenom, pa je više od pola članova dobito teške smrzonine. Na vrh se uspelo 13 članova, među njima i Mario Schiavato, ali bez skija. Kao što je poznato, Trisul je prvi himalajski vrh na koji je organizirana jugoslavenska ekspedicija. Godine 1960. osvojen je Trisul II i III, a glavni vrh osvojili su jugoslavenski alpinisti 1976. g.

(N. A.)

● **Kameni Sveti napokon su dobili sklonište.** Prije tri godine, slaveti 30 godina PD »Susedgrad«, na susretu planinara upričenom na Kamenim Svatima, rodila se ideja da se na toj lokaciji izgradi planinarsko sklonište. Nakon toga počeli su članovi PD »Susedgrad« pripremice oko realizacije ideje. Prve poteškoće javile su se s ukidanjem svih neprivrednih investicija, tako da smo u prvo vrijeme misili da će ideja potpuno propasti, no uspjeli smo nekako namaknuti darovana sredstva i time platiti zemljište, kao i sva ostala davanja koja idu uz to. Kako više nije bilo novaca da se kupi planirana brvnara, a nismo željeli odustati, zamolili smo MZ »Susedgrad«, da nam ustupi jednu praznu baraku u kojoj su privremeno bili smješteni neki radnici. MZ nam je odobrila traženu baraku, koju smo dobrovoljnim radom preselili na »naše zemljište« i sada izvodimo završne radove, naime baraka je postavljena, prekrivena, uredena je i pod, dok ćemo unutrašnje uređenje izvoditi postepeno. Problem su financije a i nadolazeća zima koja će svakako otežati radove. Za realizaciju ideje najzaslužniji je svakako Drago Stanislak, koji sudjeluje u realizaciji od samog početka i bez kojeg si-

gurno do realizacije ne bi došlo. No svakako time ne treba umanjiti važnost Zdenka Šibara, Tomislava Cupića, Sonje i Zvonke Kalčića, Ive Zupančića, Maje i Vladimira Sedmaka, Branka Jurinca, Miroslava Bušića, Milivoja i Durdice Golubić, Branka Perića i Marije Stanišak koji su svojim radom doprinijeli izgradnji odnosno podizanju skloništa. Nadamo se da ćemo unatoč svim poteškoćama, koje nam još predstoje u dovršenju izgradnje, uspjeti u prlojeće udomici prve planinare namjernike tog dijela Medvednice. Sklonište će biti vlasništvo PD »Susedgrad«, a zamišljeno je da će biti otvoreno subotom i nedjeljom uz dežurstva članova društva. (Marija Stanišak)

● **Zadarski planinari na Andama.** Ovih dana, nakon nepun mjesec dana, vratila su se tri zadarska planinara, članovi PD »Paklenica« iz Zadra s Ande. To su Barbara Lapena-Brakus, Bogdan Brakus i Velimir Sušak. Oni su u sastavu jedne inozemne ekspedicije od 1. do 13. studenog osvojili u Ekvadoru četiri vrha: El Rucu Pichincha (4794 m), Tungurahua (5016 m), Cotopaxi (6005 m) i Chimborazo (6267 m). Nema sumnje, da su to prvi Zadrani koji su ikada posjetili Ande. Osim toga, to je još jedan u nizu visokogorskih uspjeha svjetske vrijednosti što ih u posljednjih nekoliko godina postiže PD »Paklenica«. Uspjeh ovih sudionika ekspedicije utoliko je veći što su sami snosili sve troškove ovoga nimalo jeftinog i značajnog pothvata. (D. P.)

● **Osnovano PD »Grabovica« u Kardeljevu.** Osnivačka skupština Planinarskog društva »Grabovica« u Kardeljevu održana je 12. studenog 1981. godine u dvorani Narodnog sveučilišta. Skupštini je prisustvovalo stotinjak planinara te predstavnika DPO i SFK, a kao gosti članovi PD »Biokovo« iz Makarske i PD »Prenj« iz Mostara. Članovi Inicijativnog odbora pripremili su obiman plan rada za 1982. godinu, a s radom se počinje od 1. 1. 1982. godine u prostorijama MZ Kardeljevo. Ovom prilikom učenici osnovnih škola sa područja Općine Kardeljevo priredili su izložbu likovnih radova na temu o planinarstvu.

(H. N.)

● **Markiran put na Dinaru.** Sest članova PD »Dinara« Knin 26. 07. 1981. godine markiralo je put od doma na Brezovcu do vrha Dinar (1831 m). Put vodi kroz divnu bukovu šumu do Dulera, a dalje preko Samara na sam vrh do kojeg se može stići za 3 sata hoda. Ovom akcijom kninskih planinara najviši vrh SR Hrvatske postat će pristupačniji i sigurniji za mnoge ljubitelje prirode i planinarstva. U daljem planu društva je markiranje staze Knin-Mlinice-Mirkovići-Brezovac, Brezovac-Risovac-Bosansko Grahovo i Brezovac-Surdup-Strmica.

(Mislav Kaligaris)

SADRŽAJ 73. GODIŠTA

ČLACI

Aleksić Nikola: Planinarski savez Hrvatske u 1980. godini	3
Balen Sime: Uspon na Hajdučke kukove	13 i 57
Balen Sime: Obnovljena stara markacija HPD-a na Velebitu	275
Berljak Darko: Hrvatski alpinistički pohod »Kavkaz '81«	240
Beširović Uzeir: Susret s Paklenicom	25
Beširović Uzeir: Na Carevim livadama	26
Beširović Uzeir: Prijevorac Prenjski	67
Beširović Uzeir: Na vrhu Subre	112
Beširović Uzeir: Na zidinama Sokolgrada	155
Beširović Uzeir: Zimski pohod Visočici	206
Beširović Uzeir: S Lovćena	261
Božić Dunja: Makedonski doživljaj	219
Božić Dunja: Ivanina Kitež-planina ili »na planini prijetnih presenečenj«	255
Božičević Srećko: Strah od neprirodnog	35
Cišper Rudolf: Na slavonskoj Ravnjoj gori	114
Caušević H.: Neka otuđenja suvremenog planinarstva	81
Cimbur Edina: Biserna zrnca kamenjara	167
Cimbur Edina: Kamenite crtice od Lelije do Durmitora	220
Dumbović Vladimir: Na Prestreljeniku iznad Bovca	73
Durović Danica: Jedan fotosafari na Velebitu	69
Edin Durmo: Mjesecев sjaj	64
Edin Durmo: Njima u spomen	119
Edin Durmo: Crtice s Prenja	208
Erhardt Robert: Silaz u jamu za Kameni vrat (— 520)	123
Garašić ing. Mladen: Speleorонjenje u Hrvatskoj	177
Garašić ing. Mladen: Đukićeve spilje u Lici	235
Garašić ing. Mladen: Ponor Crnog vrela na Velebitu	277
Hlebec Željko: Marginalije o najdražim uspomenama	267
Hofer Valent: A sada da nademo prenoćište	162
Hofer Valent: »Rivijera ekspresom« kroz Gorski kotar	221
Hofer Valent: Izlet u prošlost	271
Hudec Svjetlan: Još jedno mjerjenje jame Balinke	181
Isaković Bećir: Maglić	29
Isaković Bećir: Na Trnovačkom jezeru	67
Isaković Zehrudin: Nova godina na Prenju	224
Jakovina Ivan: Zavižanski meteorolozi	24
Jakovina Ivan: Susret na Sovskom jezeru	135
Jakovina Ivan: Izvori na Papuku	152
Jalžić Branko: Jama Golubinka na Velebitu	179
Jovanović Vlastimir: Zdenko je stekao nove prijatelje	120
Kahrović Fikret: Vjetar s Prenja	27
Kašpar mr. Željko: Zdravko Ceraj	37
Kliko Sakib: Klekovača	32
Kliko Sakib: Lisina	111
Kliko Sakib: Znakovi pored puta	223
Kliko Sakib: Preko Janjske visoravni do Kupresa	263
Kopić Jakob: Planinarstvo u »Jutarnjem listu« 1912 — 1941	39,87
Kopić Jakob: Planinarstvo u »Samoborskom listu«	133
Kopić Jakob: Iz predratnih kronika	184
Lapenna-Brakus Barbara: Uspon na Pik Lenjin	9
Lapenna-Brakus Barbara: Susret s planinskim gorilama	201
Lay Miro: Kilimandžaro!	203
Lay Miro: Od Daruvara na Vrani kamen	161
Loborec Božena: Bilogora	61
Lovrić Karmelo: 50 godina doma na Mosoru	252
Lučić Roki Petar: Tamo gdje Alpe izviru iz mora	11
Lučić Roki Petar: Prof. Vladimиру Blaškoviću za 80. rođendan	175
Lučić Roki Petar: Zimi na Kleku	108
Lučić Roki Petar: Premužićevom stazom po Velebitu	211

Mandić Dragan: Prvi put na Triglavu	200
Majnarić Vladimir: Naš kutak na Dugom vrhu	225
Margečić Ante: Poljička planina	157
Mažar Ana: Nakra Tau	248
Milas prof. Krunoslav: Veliko srce druga Milorada	145
Messner Reinhold — Strah i slava R. Messnera	84
Milovanović Slobodan: Ovčarsko-Kablarška klisura	232
Moser Josip: Kako je Petrarca »otkrio« planinarenje	259
Mulahusić Rašid: Sarajevska alpinistička škola	131
Paškvan Ivana: Od Male do Veliike Klekovače	62
Pera Miroslav: Taj naš Mosor	252
Perić Đuro: Marksistički pristup planinarstvu	86
Perić Đuro: Prostorni plan Nacionalnog parka »Paklenica«	136
Petričević Smilja: Velebit, dragi moj!	17
Petričević Smilja: Planine i mi	49
Petričević Smilja: Medvjed	99
Petričević Smilja: Djevojčica s planine	147
Petričević Smilja: I oni su planinari	205
Petričević Smilja: Tatekova koliba	253
Poljak dr. Željko: Još o »mokrim« planinarima	185
Poljak dr. Željko: Planinari i medvjed	214
Prelovec Damir: Zagrebačka speleološka škola 1981	236
Pribanić dr. Marijan: Bjelolasica	193
Prije stotinu godina	270
Rukavina Ante: Iskre u dječačkim plavim i crnim očima	21
Rukavina Ante: Velebitske vode i vodice	53 i 103
Rukavina Ante: Priča o jednoj planinarskoj knjizi	163
Ružička dr. Ivica: Naturizam i planinarstvo	273
Sekelj Đuro: Uspon na Pik Kavkaz	247
Starčević Borislav: Gore-tex, ostvareni san planinara	276
Supić Zarko: Speleološki objekti okoline Malovana i Vučipolja	279
Sefer Drago: Sjećanja na početke alpinizma u BiH	265
Skerl Božidar: Prof. dr. Željko Poljak, novi predsjednik PSH	121
Štibrić Josipa: Jutro na Srednjem vrhu	164
Šušak Velimir: Uspon na Dom u Peninskim Alpama	79
Tabak Petar: Još jedan prilog ekologiji tla	79
Temple Philip: Olimp, sjedište bogova	6
Tomerlin Slavko: Kako je podignuto sklonište na Stapu	256
Trajković Mladen: Planine s istim imenom	234
Travinić Rudolf: Vlak u 8,50 za Zidani Most	119
Tropčić Drago: Uspon na Slobodnu Španjolsku	249
Veronek dr. Ivo: Suhi Plaz — Skrlatica	263
Vidrić dr. Kuno: Veliki Stolac, novo planinarsko područje	165
Vidrić dr. Kuno: Predov Krst u Nacionalnom parku »Tara«	217
Viličić Miće: Planinarstvo i pastiri	153
Vrkić Jozo: Goranska vršina	97
Vuličević Dušan: Takav je bio čika Duško	227
Zlatarić Bosiljka: »Mladi čuvaci prirode«	117
Zalica Slobodan: Mala kronika BiH alpinizma	127

KRAĆI PRILOZI I VIJESTI

Alpinistika	38, 131
In memoriam	43, 119, 137, 183, 234, 283
Vezni putevi i transverzale	43, 187, 237, 282
Prvenstveni usponi	44, 94, 232, 281
Speleologija	46, 92, 128, 182, 237, 280
Publicistika	4-, 78, 134, 282
Jubileji	91
Orijentacijski sport	142, 166, 283
	47, 95, 142, 190, 238, 284

PLANINARSKE PUBLIKACIJE

KNJIGE

»**Planine Hrvatske**«, planinarsko-turistički vodič, autor Dr Željko Po-ljak, izdanje PSH 1981, Din 350.—

»**Velebitskim stazama**«, autor Ante Rukavina, izdanje PSH 1979, Din 70.—

»**Klek, stijene, penjači**«, autor Borislav Aleraj, izdanie PSH 1980, Din 100.—

»**Biokovo**«, planinarsko-turistički vodič, izdanje PD »Biokovo« Makarska 1978, Din 15.—

»**Paklenica**«, planinarsko-alpinistički vodič, autor Stanko Gilić, izdanje Općinski planinarski savez Rijeka 1979, Din 60.—

»**Stijene Jugoslavije**«, alpinistički vodič I. dio, autor Zlatko Smerke, izdanje PD »Ravna gora« Varaždin, Din 120.—

»**Po planinama BiH**«, transverzalni vodič, autor Mehmed Šehić, izdanje PS BiH 1975, Din 50.—

»**Planinarske kuće i domovi u BiH**«, autor Šefko Hadžialić, izdanje PS BiH 1972, Din 15.—

KARTE

»**Bijele-Samarske stijene**«, planinarsko-turistička karta, izdanje 1980, autor Zlatko Smerke, Din 70.—

»**Slavonsko gorje**«, planinarsko-turistička karta, izdanje 1981, autor Zlatko Smerke, Din 100.—

TRANSVERZALNI DNEVNICI

»**Po planinama SRH**«, transverzalni dnevnik, Din 50.—

»**Velebitski planinarski put**«, transverzalni dnevnik, Din 50.—

»**Planine Jugoslavije**«, transverzalni dnevnik, Din 50.—

ZNAČKE

Značka PSH, četiri boje, emajlirana, pozlaćena, Din 30.—

Značka PSJ, četiri boje, plastificirana, Din 20.—

Značka »Po planinama SRH«, četiri boje, plastificirana, Din 20.—

Serija Velebit od sedam značaka, s velebitskim motivima, četverobojne, plastificirane, po Din 25.—: Zavižan, Rožanski kukovi, Paklenica, Vaganski vrh, Kozjak, Visočica, Tulove grede

Napomena: edicije i značke naručuju se u poslovnicu PSH, a šalju se pos-štom pouzećem. Adresa: PSH, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774.

Društvima za iznad 5 kom. odobravamo rabat na edicije od 20, a na značke 10%.

PORUKA PRETPLATNICIMA

PRETPLATNICIMA IZ BOSNE I HERCEGOVINE

Delegati Planinarskog saveza Bosne i Hercegovine i Planinarskog saveza Hrvatske na sastanku održanom 17. X 1981. g. na Kalniku, razmotrili su finansijske probleme zajedničkog izdavanja časopisa »Naše planine« u vezi s enormnim poskupljenjem tiskarskih i drugih troškova. Utvrđeno je, da razliku između ekonomске cijene i preplate za časopis nije prikladno pokriti samo poskupljenjem preplate, nego da je djelomice valja pokrivati i iz drugih izvora. PSH je to riješio dodatkom uz člansku markicu i dotacijom RSIZ-a fizičke kulture. PS BiH u uvjetima stabilizacijskih promjena nažalost nije u mogućnosti da pokriva odgovarajući dio gubitka, te je dogovorenod da od 1982. g. prestaje biti suzidavač časopisa.

Nadalje je dogovorenod, da se to neće odraziti u uredničkoj politici, tj. da će se članci i vijesti iz SR BiH, kao i drugih republičkih i pokrajinskih saveza, uvrštavati u časopis, kao i do sada. Preplatnici iz SR BiH dobivat će u buduće časopis izravno poštom iz Zagreba, a također će plaćati preplatu izravno Planinarskom savezu Hrvatske.

PRETPLATA U 1982. GODINI

U 1982. godini preplata iznosi 300 dinara godišnje. Prema sadašnjim cijenama ekonomski preplata bi iznosila 400 dinara, ali je Predsjedništvo PSH odlučilo da gubitak pokrije iz drugih fondova. Prilažećemo čekovnu uplatnicu s molbom da se iskoristi za preplatu, a dužnici da je iskoriste i za namirenje duga. Istim čekom mogu se istodobno uplatiti i druge naše edicije, ali tada treba u rubrici »Svrha doznaček naznačiti čemu služi uplata. Uplata čekom vrijedi kao narudžbenica. Molimo planinare da ne primaju časopis bez plaćanja preplate jer je to nečasno i u suprotnosti s planinarskom etikom.

OBAVIJEST SURADNICIMA

Molimo suradnike da se pridržavaju nove uređivačke politike: što sažetiji tekstovi, što više lijepih ilustracija. Pisati valja samo s jedne strane papira, s velikim razmakom među recima. Ilustracije poslije upotrebe vraćamo autorima.

Za isplatu suradničkih honorara, koji su uglavnom simbolični, zakonski nas propisi primoravaju da za svaki i najmanji honorar uplatimo općini u kojoj suradnik stalno prebiva, na poseban žiro-račun porez (15%), a na poseban žiro-račun doprinos (4,5%). Zbog tog propisa nećemo moći isplaćivati honorar ako nam suradnik ne pošalje brojive slijedećih tri žiro-računa i naslov banke gdje su oni otvoreni.

1. broj svojega žiro-računa na koji se isplaćuje honorar (ili izjavu da po zakonu nije dužan otvarati žiro-račun),

2. broj žiro-računa svoje općine na koji Redakcija treba platiti općinski porez na autorske honorare i

3. broj žiro-računa svoje općine na koji Redakcija treba platiti doprinos od autorskog honorara. Sve ove brojive suradnik može doznati u banci svoga područja.

Budući da sve to zadaje administraciji časopisa mnogo balastnih poslova, praksa je pokazala da je jednostavnije suradnicima priznati preplatu za časopis u visini honorara ili im kao protuvrijednost poslati neku našu ediciju, te ih o tome obavijestiti pismom, a honorar isplaćivati samo u slučaju ako on u toku kalendarske godine premaši jednogodišnju preplatu. Sasvim kratki prilozi (npr. vijesti) ne honoriraju se.